

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Навчально-методичний посібник

Електронний ресурс

Харків – 2026

Рецензенти:

О. В. Титар – доктор філософських наук, професор, професор кафедри теорії культури і філософії науки ННІ філософії, культурології, політології ХНУ імені В. Н. Каразіна;

І. П. Білецький – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри теорії культури і філософії науки ННІ філософії, культурології, політології ХНУ імені В. Н. Каразіна.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 10 від 28 серпня 2026 року)*

Релігієзнавство : навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] /
Р 36 уклад. Л. В. Компанієць. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. – (PDF 128 с.)

Курс присвячений системному вивченню релігієзнавства як міждисциплінарної галузі гуманітарного знання, що поєднує історичний, філософський, психологічний, культурологічний та соціологічний підходи до аналізу релігійних явищ. В курсі розглядаються засадничі поняття, концепції, функції релігії, її роль у суспільному й культурному розвитку різних епох. Матеріали викладено у відповідності до програми «Релігієзнавство», розкривають проблемні питання світоглядного рівня, історію походження та еволюцію релігійної, містичної свідомості, особливості та специфіку віровчень різних часів, культової практики.

Курс «Релігієзнавство» спрямований на розвиток у здобувачів вищої освіти аналітичного мислення, формування навичок порівняльного аналізу релігійних ідей, явищ та критичного осмислення їхнього місця в сучасному соціокультурному просторі.

Видання розраховане на здобувачів всіх спеціальностей, аспірантів, а також усіх, хто цікавиться проблемами релігійного, світоглядного ряду та духовною культурою людства.

ЗМІСТ

Розділ I. Цілі та задачі курсу	4
Розділ II. Робоча програма курсу.....	7
2.1. Загальна схема та структура курсу	7
2.2. Зміст лекційної частини.....	9
Розділ III. Методичні вказівки до самостійної роботи студентів	112
Розділ IV. Завдання для письмового підсумкового контролю.	
Питання для заліку	115
Розділ V. Методи та система оцінювання успішності з курсу	117
Рекомендована література	124

РОЗДІЛ I

ЦІЛІ ТА ЗАДАЧІ КУРСУ

Курс «Релігієзнавство» належить до базових гуманітарних дисциплін, що забезпечують формування у студентів цілісного світогляду та розуміння духовно-культурних засад людської цивілізації. Його міждисциплінарний характер дозволяє інтегрувати історичний, філософський, культурологічний і соціологічний підходи до вивчення феномену релігії, що робить даний курс універсальним та актуальним для різних освітніх програм і факультетів.

Релігієзнавство як академічна дисципліна не лише досліджує витoki, еволюцію та функціонування релігійних систем, але й сприяє осмисленню релігії як складного духовного феномена, що формує світоглядні засади людського буття. Вивчення тем курсу дозволяє зрозуміти специфіку виникнення і трансформації вірувань в історії культур, їх роль у становленні культурних традицій, філософських доктрин та моделей суспільної свідомості.

Актуальність дисципліни зумовлена сучасними глобалізаційними процесами, міжкультурною комунікацією та потребою у розвитку толерантності, діалогу між релігіями і культурами. У цьому контексті релігієзнавство виступає не лише як знання про минуле і сучасне в бутті релігійних традицій, але й як інструмент формування здатності студента критично мислити, аналізувати духовні явища, орієнтуватися у світоглядному різноманітті сучасного суспільства.

Метою курсу є забезпечення студентів знаннями з історії та теорії релігії, формування навичок порівняльного аналізу релігійних явищ, розвиток толерантності, культури діалогу та вміння орієнтуватися у багатоманітті сучасних релігійних традицій.

Завдання курсу полягає у наданні студентам системних знань про релігію, ознайомленні з сучасними підходами щодо її інтерпретації, виробленні вмінь критичного мислення, аналізу релігійних явищ та їхнього місця у сучасній культурі, а також у формуванні толерантного ставлення до світоглядного й духовного розмаїття.

Основними завданнями вивчення дисципліни є вільне володіння студентами термінами та поняттями академічного релігієзнавства, розвиток ерудиції, релігійної і релігійно-філософської культури студентів, збагачення їх світогляду, вільне володіння базовою релігійною проблематикою знання суті основних проблем та питань релігієзнавства;

аналіз основних передумов виникнення, розвитку релігійно-філософської думки; орієнтування в основних релігійно-філософських течіях, релігійних напрямках та положеннях філософії релігії.

Програмні компетентності:

ЗК01. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК03. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК05. Здатність спілкуватися державною мовою як усно так і письмово.

ЗК07. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК08. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК09. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо з метою збереження природного навколишнього середовища.

Додаткові фахові компетентності, визначені закладом вищої освіти для освітньої програми:

ФК 11. Здатність організовувати процес навчання, виховання і розвитку учнів.

ФК 12. Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовуючи здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу.

ФК 13. Здатність ефективно використовувати наявні та нові освітні ресурси.

ФК 14. Здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі.

ФК 15. Здатність забезпечувати біологічну безпеку, власну та у професійному середовищі

ФК 16. Здатність оцінювати та прогнозувати вплив людини на навколишнє середовище, обирати оптимальні стратегії природокористування.

ФК 17. Формування поглибленого професійного інтересу до певного напрямку біологічних досліджень та практичної діяльності у даній сфері.

Заплановані результати навчання:

ПР 1. Застосовує базові знання з академічного релігієзнавства в обсязі, необхідному для засвоєння гуманітарних дисциплін.

ПР 2. Застосовує базові знання з релігієзнавства, релігійно-філософських течій, історії релігій: термінологічний апарат, вчення, теорії і концепції, закони і закономірності, методи дослідження сучасного релігієзнавства, знає особливості його розвитку, основні методологічні принципи наукового дослідження, методологічний і теоретичний інструментарій проведення наукових досліджень.

Заплановані результати навчання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

вільне володіння філософсько-категоріальним апаратом академічного релігієзнавства, базовою релігійно-філософською проблематикою;

знання історії релігій, різноманіття філософських концепцій та езотеричних напрямків;

знання специфіки основних філософсько-світоглядних проблем та питань;

вміння аналізувати, інтерпретувати академічну релігієзнавчу, філософсько-релігійну, містичну літературу;

вміння аналізувати основні етапи розвитку релігійних течій, шкіл, традицій, релігійно-філософської думки;

здатність орієнтуватися в основних концепціях, догматах, традиціях, течіях XX-XXI ст.;

вміння інтерпретувати релігійні тексти, виявляти їх світоглядний сенс;

здатність узагальнювати сучасні досягнення філософії, науки, академічного релігієзнавства та суспільної думки.

В результаті вивчення дисципліни у студента повинні формуватися наступні програмні результати навчання (ПРН).

ПРН Застосовувати знання основних форм філософського, абстрактно-логічного мислення, основ методології релігієзнавчого знання, форм і методів аналізу, обробки та синтезу інформації в предметній області релігієзнавчих наук.

РОЗДІЛ II

РОБОЧА ПРОГРАМА КУРСУ

2.1 Загальна схема. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма 2,4 курс						заочна форма 2,4 курс					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
Розділ 1. Академічне релігієзнавство як сфера гуманітарного знання. Сучасні підходи та напрями осмислення релігійних феноменів												
Тема 1. Релігієзнавча пропедевтика	3/5	1	1/0			1/4		1/1				5/5
Тема 2. Феномен віри та його сутність	5/5	1	1/0			3/4						5/5
Тема 3. Первісні релігійні вірування	6/6	2	1/0			3/4		1/1				5/5
Тема 4. Релігії Стародавнього Сходу	6/6	2	1/0			3/4		1/1	1/			5/5
Тема 5. Антична релігійна картина світу	6/4	2	1/0			3/2		1/1	1/			5/5
Тема 6. Іудаїзм	5/4	2	1/0			2/2		1/1				5/5
Разом за розділом 1 (2 курс)	31	10	6			15		4	2			30
Разом за розділом 1 (4 курс)	30	10	0			20		5	0			30

2.2 Зміст лекційної частини

РОЗДІЛ 1. РЕЛІГІЄЗНАВЧА ПРОПЕДЕВТИКА

Тема 1. Феномен духовної культури людства

Актуальність та проблеми духовної культури людства. Сучасна епоха характеризується глибокими кризовими явищами, що охоплюють майже всі сфери людського буття. Людство переживає період масштабних цивілізаційних трансформацій, у межах яких загострюються глобальні проблеми – війни, екологічні катастрофи, моральна деградація, духовна дезорієнтація, міжетнічні та міжконфесійні конфлікти. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема духовної культури як фундаменту людського існування та чинника гармонізації суспільного розвитку.

Сучасна людина дедалі частіше звертається до кола так званих «вічних» питань: у чому сенс життя? Чи існує безсмертя душі? Якою є природа добра і зла? У чому полягає божественна справедливість? Чому людина страждає і якими є шляхи духовного спасіння? Такі питання не лише супроводжують історію людства, а й визначають внутрішню потребу особистості у пошуку духовної опори та моральних орієнтирів.

Переосмислення духовних засад життя актуалізує необхідність повернення до універсальних ідей, що поєднують релігію, філософію, науку та культуру. Ідеї вічного життя, перевтілення, моральної відповідальності, справедливості та відплати посідають важливе місце у світовій духовній традиції та знаходять відображення у творчості мислителів, письменників, митців і науковців ХХ–ХХІ століть. Так, нобелівський лауреат з літератури Вільям Батлер Йїтс розглядав смерть як перехід до нового етапу існування, а пам'ять про минулі життя – як складову духовного досвіду людини.

Проблематика духовного буття людини привертає увагу також представників психології, медицини та гуманітарних наук. Дослідження Ян Стівенсон, Майкл Ньютон, Стівен Роузен та інших учених свідчать про значний вплив духовних ідей на психологічний стан людини, її внутрішню стабільність та здатність долати екзистенційні кризи. У цьому контексті духовна культура виконує не лише світоглядну, а й терапевтичну функцію.

Розкриття універсальних духовних ідей сприяє подоланню культурних і світоглядних стереотипів, руйнує межі ізольованих ідеологій та відкриває перспективу міжкультурного і міжрелігійного діалогу. Саме духовна культура здатна стати основою партнерства, взаєморозуміння та духовного єднання людства в умовах глобалізації.

У сучасному світі релігія продовжує відігравати важливу роль, незважаючи на процеси секуляризації та науково-технічного прогресу. Вона залишається невід'ємною складовою історії цивілізацій, формування

культурної пам'яті та національної ідентичності. Водночас релігія виступає як чинник міжкультурної комунікації, моральної інтеграції суспільства, а інколи – і джерело соціальних суперечностей. Саме тому релігієзнавство набуває особливого значення як наукова дисципліна, що сприяє формуванню толерантності, гуманістичного світогляду та культури міжрелігійного діалогу.

Сучасне релігієзнавство є комплексною міждисциплінарною галуззю знання, яка об'єднує історію релігій, філософію релігії, соціологію релігії, психологію релігії, феноменологію та культурологію. Об'єктом релігієзнавства є релігія як специфічна форма суспільної та індивідуальної свідомості, а також її прояви у духовному житті, культурі та соціальних інститутах. Предметом релігієзнавства виступають закономірності виникнення, розвитку та функціонування релігійних вірувань, їхній вплив на людину і суспільство, а також взаємодія релігії з іншими формами духовної культури – філософією, наукою, мистецтвом, мораллю.

У межах релігієзнавства виокремлюють кілька основних підходів до вивчення релігії: **історичний підхід** – досліджує походження та еволюцію релігійних традицій; **соціологічний підхід** – аналізує релігію як соціальний інститут і форму суспільної організації; **психологічний підхід** – вивчає внутрішній релігійний досвід, переживання та мотивацію віруючого; **культурологічний підхід** – розкриває взаємозв'язок релігії з мистецтвом, літературою, мораллю та традиціями; **філософський підхід** – осмислює релігію як особливу форму світогляду та духовного пізнання світу.

Фундаментальною категорією релігієзнавства є віра. Саме віра становить внутрішню основу релігійного досвіду людини. Релігія не може існувати без віри, однак віра здатна виходити за межі офіційних релігійних інституцій. Вона є глибинним духовним переживанням, що визначає ставлення людини до світу, до самої себе та до трансцендентної реальності. Релігія ж постає соціалізованою та культурно оформленою формою вияву віри через систему обрядів, норм, традицій та релігійних організацій.

Релігія є важливим атрибутом духовної культури людства. Вона формує морально-ціннісні орієнтири, впливає на розвиток мистецтва, архітектури, літератури, права та державних інституцій. Для окремої людини релігія виступає джерелом сенсу життя та духовної підтримки, а для суспільства – чинником соціальної інтеграції та збереження культурної спадкоємності.

До основних функцій релігії належать:

світоглядна функція – формування картини світу та осмислення людського буття;

ціннісно-нормативна функція – обґрунтування моральних принципів і норм поведінки;

соціальна функція – інтеграція та консолідація суспільства;

культуротворча функція – вплив на розвиток мистецтва, літератури, освіти й архітектури;

психологічна функція – подолання страху, тривоги та екзистенційних криз;

політична (легітимуюча) функція – підтримка суспільного порядку та легітимація влади.

Отже, духовна культура людства є складним і багатовимірним феноменом, що охоплює систему духовних цінностей, світоглядних орієнтирів та релігійних уявлень. Її осмислення дозволяє глибше зрозуміти природу людини, закономірності розвитку цивілізації та перспективи духовного майбутнього людства.

Методичні рекомендації до занять

Заняття з теми «Феномен духовної культури людства» має на меті сформувати у студентів цілісне розуміння духовної культури як фундаментальної складової людської цивілізації та визначити місце релігії у системі духовних цінностей суспільства.

Під час підготовки до семінару студентам рекомендується опрацювати базові поняття теми: «духовна культура», «релігія», «віра», «світогляд», «цінності», «сакральне», «релігієзнавство». Необхідно з'ясувати специфіку релігії як форми суспільної свідомості та її взаємозв'язок із філософією, наукою, мистецтвом і мораллю.

У процесі підготовки важливо звернути увагу на те, що духовна культура людства формується протягом усієї історії цивілізації та охоплює не лише релігійні вірування, а й різні духовні течії історії, моральні норми, символи, традиції, мистецькі практики та філософські уявлення про людину і світ. Студентам варто проаналізувати, чому в сучасному суспільстві посилюється інтерес до духовних проблем і як це пов'язано з кризою технократичного світогляду.

При вивченні теми необхідно засвоїти, що релігієзнавство є міждисциплінарною наукою, яка використовує історичний, соціологічний, психологічний, культурологічний та філософський підходи до аналізу релігії. Особливу увагу слід приділити об'єкту і предмету релігієзнавства, а також основним функціям релігії у суспільстві.

Студентам доцільно усвідомити, що релігія виконує не лише духовну, але й соціальну, культуротворчу, психологічну та світоглядну функції. Вона впливає на формування моральних цінностей, культурної ідентичності та моделей суспільної поведінки. Водночас релігія може виступати як чинником суспільної інтеграції, так і джерелом конфліктів, що особливо помітно у сучасному глобалізованому світі.

Під час семінарського заняття рекомендується звернутися до аналізу «вічних» філософсько-релігійних питань: сенсу життя, проблеми смерті та безсмертя, свободи волі, справедливості, природи людських страждань. Доцільним є обговорення поглядів мислителів, письменників та науковців, які зверталися до проблем духовного буття людини, зокрема Вільям Батлер Йїтс, Ян Стівенсон, Майкл Ньютон, Н. Тесла, В. Вернадський, Д. Чижевський та ін..

Для ефективної підготовки до семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття і категорії теми; підготувати короткі повідомлення або презентації з окремих питань; проаналізувати приклади впливу релігії на культуру, мистецтво та суспільне життя; підготувати власне бачення ролі духовної культури у сучасному світі.

Питання для обговорення на семінарі

1. Що таке релігія: світоглядна система, духовний феномен чи соціальний інститут?
2. У чому полягає різниця між «вірою» і «релігією»? Чи можлива віра без релігії?
3. Які функції виконує релігія в житті окремої людини та суспільства загалом?
4. Як релігія впливала на становлення культури, мистецтва, науки і моралі?
5. Чому проблема розуміння релігії залишається актуальною у глобалізованому світі?
6. Як співвідносяться релігія та культура в сучасному суспільстві?
7. Поняття духовної культури та її структура.
8. Релігія як форма духовної культури людства.
9. Об'єкт, предмет і методи релігієзнавства.
10. Віра як фундаментальна категорія релігії.
11. Основні функції релігії у суспільстві.
12. Взаємозв'язок релігії, філософії, науки та мистецтва.
13. Актуальність духовних пошуків людини у XXI столітті.
14. Роль релігії у формуванні моральних цінностей і культурної ідентичності.

Теми для дискусії

1. Чи може сучасна наука замінити релігію?
2. У чому полягає значення духовної культури для майбутнього цивілізації?

3. Чому проблема сенсу життя залишається актуальною в сучасному суспільстві?

4. Релігія: чинник миру чи джерело конфліктів?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте порівняльний аналіз функцій релігії у традиційному та сучасному суспільстві.

2. Складіть схему «Об'єкт і предмет релігієзнавства».

3. Напишіть есе (1–2 сторінки) на тему: «Релігія як джерело сенсу життя».

4. Знайдіть приклади впливу релігії на суспільно-політичні процеси у XX–XXI ст.

5. Порівняйте підходи до розуміння релігії у філософії Л. Фейєрбаха, М. Вебера та М. Еліаде.

6. Підготувати есе на тему: «Духовна культура як основа розвитку людства».

7. Проаналізувати одну з функцій релігії на конкретному історичному прикладі.

8. Підготувати повідомлення про взаємодію релігії та мистецтва в історії культури.

9. Здійснити порівняльний аналіз понять «віра» і «релігія».

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати основні поняття релігієзнавства;
- розуміти сутність духовної культури та місце релігії у її структурі; характеризувати функції релігії у суспільстві; аналізувати взаємозв'язок релігії з іншими формами духовного життя; аргументовано висловлювати власну позицію щодо ролі духовності у сучасному світі.

3. Теми рефератів

1.«Релігія як форма духовності»

2.«Феномен віри у світовій культурі»

3.«Соціальні функції релігії»

4.«Релігія і наука: конфлікт чи діалог?»

5.«Міжконфесійні відносини у сучасному світі»

4. Тестові завдання (приклад)

1. Об'єктом релігієзнавства є:

а) лише історія релігій;

б) релігія як форма суспільної свідомості;

в) окремі конфесії;

г) релігійні тексти.

Правильна відповідь: б.

2. Яка функція релігії полягає у наданні сенсу життя?

а) культуротворча;

б) ціннісно-нормативна;

в) світоглядна;

г) політична.

Правильна відповідь: в.

3. Віра і релігія співвідносяться так:

а) віра є ширшим поняттям, ніж релігія;

б) релігія ширша за віру;

в) вони тотожні;

г) віра існує лише в межах релігії.

Правильна відповідь: а.

Основна література

1. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.

2. *Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А.* Релігієзнавство: Підручник.- К., 1995.

3. *Релігієзнавство: предмет, структура, методологія.* К., 1996.

4. Колодний А. Феномен світових релігій [Електронний ресурс]. Українське релігієзнавство: бюлетень / Укр. асоц. релігієзнавців, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди, від-ня релігієзнавства Нац. акад. наук України. Київ, 2009. Спецвип. 2. С. 84–87. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/44001>

5. Лубський В. І. Релігієзнавство. Київ: Альма-Матер, 2018. 390 с.

6. Лубський В. І., Харьковщенко Є. А. Історія релігій світу: навч. посіб. Київ, 2014

7. Буга Є. Релігія як чинник соціальної рівноваги і стабільності (за працями Е. Дюркгейма) [Електронний ресурс]. Релігія та соціум. 2010. № 2. С. 222–224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/relsoc_2010_2_46

8. Борецько Ю. Релігія в структурах та формах вияву повсякденності [Електронний ресурс]. Українське релігієзнавство: бюлетень / Укр. асоц. релігієзнавців, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди, від-ня релігієзнавства Нац. акад. наук України. Київ, 2016. № 77. С. 6–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_2016_77_411

9. Boyer P., Bergstrom B. Evolutionary Perspective on Religion / P. Boyer,

10. B. Bergstrom // Annual Rev. of Anthropology. 2008. Vol. 37. P. 115–116.

11. Pyysiainen I. How religion works: Towards a new cognitive science of religion / I. Pyysiainen. Brill, 2003.

12. Stevenson I. The pioneer of reincarnation Research / Ian Stevenson [Електронний ресурс]. – Режим доступа:

<http://www.doctorshangout.com/forum/topics/dr-ian-stevenson-the-pioneer> 4

13. Stevenson I. American children who claim to remember previous lives / Ian Stevenson. – Journal of Nervous and Mental Disease. – 17(1). – 1983. – P.742–748.
14. Stevenson I. Phobias in children who claim to remember previous lives / Ian Stevenson. – Journal of Scientific Exploration. – 1990. – P. 243–254.
15. Stevenson I. A new look at maternal impressions: An analysis of 50 published cases and reports of two recent examples lives / Ian Stevenson. – Journal of Scientific Exploration. – 6. – 1992. – P. 353–373.
16. Sandra Anne Taylor (Author)_The Hidden Power of Your Past Lives: Revealing Your Encoded Consciousness Hay House Inc. – 2011. – P. 243
17. Rosen, Steven Reincarnation Controversy: Uncovering the Truth in the World Religions New Age Books, 2004, P 138.

Тема 2. Феномен релігії

Вступ. Релігія є однією з найдавніших, найстійкіших і найвпливовіших форм духовного життя людства. Вона супроводжує розвиток цивілізації від первісних вірувань до сучасних світових релігійних систем, формуючи світогляд, моральні орієнтири та духовну культуру суспільства. Як універсальний феномен культури, релігія виконує інтегративну функцію, поєднуючи індивідуальне і колективне, внутрішній духовний досвід людини та суспільні форми духовної практики.

Релігія виступає засобом осмислення світу, людини та сенсу буття. Вона відповідає на фундаментальні питання існування: про походження світу, природу добра і зла, сенс страждання, життя після смерті, місце людини у Всесвіті. Через систему символів, міфів, ритуалів та моральних норм релігія формує особливий духовний простір культури, що впливає на розвиток суспільства, держави, мистецтва, права та філософії.

Сутність релігії полягає у взаємозв'язку трьох основних компонентів: віри, віровчення та культу.

Віра є внутрішнім духовним переконанням людини у реальності надприродного, абсолютного або сакрального начала. Саме віра визначає духовну орієнтацію особистості, її моральний вибір та ставлення до світу. Вона виходить за межі раціонального пізнання і ґрунтується на екзистенційному переживанні людиною вищого сенсу буття.

Віровчення являє собою систему догматів, доктрин, символів та концептів, які структурують релігійні уявлення про світ, людину та Бога. Воно формує світоглядну основу релігії, забезпечує спадкоємність духовної традиції та визначає норми поведінки віруючих.

Релігійний культ є практичною формою реалізації релігійних ідей через молитви, ритуали, обряди, богослужіння, свята та інші форми сакральної діяльності. Культ забезпечує зв'язок між віруючою людиною

та сакральним світом, підтримує єдність релігійної громади та сприяє збереженню релігійної традиції.

У сукупності віра, віровчення та культ формують цілісну систему духовної та соціальної діяльності, яка забезпечує життєздатність релігії та її вплив на суспільну свідомість.

Важливе місце у релігієзнавстві займає понятійно-категоріальний апарат, що дозволяє осмислювати феномен релігії та духовної культури.

Духовність – це внутрішній вимір буття людини, пов'язаний із системою її цінностей, моральних орієнтирів та смисложиттєвих пошуків. Вона визначає прагнення людини до самопізнання, морального вдосконалення та духовної гармонії.

Релігія – форма духовної культури, що ґрунтується на вірі у надприродне та передбачає систему символів, ритуалів, культових практик і релігійних організацій.

Містика презентується як універсальний і багатовимірний феномен культури, який включає релігійні, філософські, теософські та езотеричні вчення. Вона пов'язана з прагненням людини до безпосереднього духовного досвіду та досягнення трансцендентної реальності.

Містичний досвід – це внутрішній духовний стан адепта, що супроводжується переживанням єдності з абсолютом, сакральним або духовним світом. У всіх езотеричних та екзотеричних традиціях саме містичний досвід виступає джерелом знань про потойбічний світ, духовного одкровення і формування віровчення.

Віра є екзистенційною впевненістю у вищому сенсі буття, яка виходить за межі емпіричного та раціонального знання.

Духовний простір культури – це сукупність духовних вчень, течій, напрямів, що формують духовну ідентичність суспільства. Духовний простір культури включає: ціннісно-нормативний вимір (етичні системи, моральні норми); символічний вимір (міфи, ритуали, образи); філософсько-світоглядний вимір (ідеї про світ, людину та сенс існування). Він включає: *ціннісно-нормативний вимір* – моральні норми, етичні системи та духовні ідеали; символічний аспект – міфи, ритуали, сакральні образи та символи; філософсько-світоглядний простір – уявлення про світ, людину, природу буття та сенс існування.

У структурі духовної культури виокремлюють також екзотеричний та езотеричний виміри.

Екзотеричну хвилю, яка охоплює офіційні релігійні доктрини, культові практики та соціально оформлені інститути – церкву, громаду, релігійні організації.

Езотеричний вимір пов'язаний із внутрішнім духовним досвідом, містичними практиками та філософсько-містичними вченнями, які

прагнули розкрити універсальні закони Всесвіту та природу людини. Яскравими представниками езотеричної традиції були жерці Стародавнього Єгипту, Гермес Трисмегіст, Орфей, Піфагор, Платон та ін..

Історія духовної культури традиційно поділяється на західну та східну.

Західноєвропейська духовна традиція сформувалася на основі іудео-християнської культури, європейської філософії. Для неї характерне уявлення про лінійність часу, історичний прогрес та есхатологічне бачення майбутнього.

Водночас західна езотерична традиція, яка бере початок у містичних уявленнях жерців стародавнього Єгипту, античного світу та гностицизму, завжди ґрунтувалася на циклічній моделі буття.

Східна духовна традиція представлена такими релігійно-філософськими системами, як індуїзм, буддизм, даосизм та конфуціанство. Для неї характерним є циклічне розуміння часу, ідея перевтілення душі та гармонії людини з космосом.

Історія релігій демонструє певну взаємодію містичних течій і офіційних доктрин. Містичний досвід adeptів різних часів, Великих Посвячених ставав (через певний час) джерелом формування релігійних систем, а релігійні інститути – засобом упорядкування та поширення духовних ідей. Саме особистий духовний досвід віруючого надає життєвості релігійним ритуалам, забезпечує автентичність віровчення та формує духовну ідентичність людини.

У релігієзнавстві традиційно виокремлюють кілька основних типів релігій:

Первісні вірування. До них належать: анімізм; тотемізм; фетишизм; магія.

Національні релігії ранніх цивілізацій. Релігія Стародавнього Єгипту; релігія Межиріччя; ведична релігія та брахманізм Стародавньої Індії; релігія Стародавньої Греції та Риму.

Пізні національні релігії: індуїзм; джайнізм; сикхізм; конфуціанство; даосизм; синтоїзм; зороастризм; іудаїзм.

Світові релігії: буддизм; християнство; іслам.

Сучасні нетрадиційні релігії. До них належать новітні релігійні рухи, синкретичні духовні течії, неоязичництво, езотеричні та окультні системи сучасності.

Отже, релігія є складним багатовимірним феноменом духовної культури, що охоплює віру, світогляд, мораль, ритуальну практику та соціальні інститути. Її вивчення дозволяє глибше зрозуміти духовний досвід людства, особливості культурного розвитку цивілізацій та роль духовності у житті сучасної людини.

Методичні рекомендації до заняття

Заняття з теми «Феномен релігії» має на меті сформувати у студентів системне уявлення про релігію як складний багатовимірний феномен духовної культури людства, розкрити її структуру, функції та роль у формуванні світогляду, моральних цінностей і культурної ідентичності суспільства.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути особливу увагу на поняття релігії як форми духовного освоєння світу. Особливу увагу слід приділити вірі як фундаментальній категорії релігійної свідомості, яка визначає духовні орієнтири людини та її ставлення до світу. Доцільно також розглянути роль релігійного культу як практичної форми реалізації релігійних уявлень через обряди, ритуали та богослужіння.

Окрему увагу необхідно приділити класифікації релігій. Студенти повинні знати основні форми первісних вірувань, особливості національних і світових релігій, а також сучасних нетрадиційних релігійних рухів. Доцільно простежити історичний розвиток релігійних систем та їхній вплив на культуру й цивілізацію.

Для ефективної підготовки до семінарського заняття студентам рекомендується:

опрацювати лекційний матеріал та рекомендовану літературу; законспектувати основні поняття і категорії теми; скласти порівняльну таблицю західної та східної духовних традицій; підготувати короткі повідомлення про світові або національні релігії; проаналізувати приклади містичних та езотеричних учень у світовій культурі; підготувати власне бачення ролі релігії у сучасному суспільстві.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися принципів академічної толерантності, поваги до різних світоглядних позицій та наукової об'єктивності у висвітленні релігійних проблем.

У результаті опрацювання теми студенти повинні засвоїти основні категорії релігієзнавства, розуміти структуру релігії та особливості її функціонування у суспільстві, аналізувати роль духовності у культурному розвитку людства та аргументовано висловлювати власну позицію щодо значення релігії у сучасному світі.

Питання для обговорення на семінарі:

1. Релігія як феномен духовної культури людства.
2. Основні компоненти релігії: віра, віровчення, культ.
3. Сутність поняття «духовність» та її роль у житті людини.
4. Віра як фундаментальна категорія релігії.
5. Містика та містичний досвід у структурі духовної культури.
6. Екзотеричний та езотеричний виміри духовної культури.

7. Західна та східна моделі духовного світогляду: порівняльна характеристика.

8. Роль релігії у формуванні моральних цінностей і духовної ідентичності суспільства.

9. Первісні форми релігійних вірувань та їх особливості.

10. Класифікація релігій: національні, світові та нетрадиційні релігії.

11. Взаємозв'язок релігії, філософії та культури.

12. Значення релігії у сучасному глобалізованому світі.

Теми для дискусій

1. Чи є релігія необхідною умовою духовності?

2. Віра і знання: протиставлення чи взаємодоповнення?

3. Містичний досвід як джерело релігійних учень.

4. Чому релігія зберігає вплив у сучасному секуляризованому суспільстві?

5. Західна і східна духовні традиції: відмінності світоглядних моделей.

6. Нетрадиційні релігії: духовний пошук чи виклик традиційній культурі?

7. Чи можлива мораль без релігії?

8. Релігія як чинник суспільної інтеграції та конфліктів.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Релігія як форма духовного освоєння світу».

2. Проаналізувати особливості однієї зі світових релігій.

3. Порівняти західну та східну моделі духовної культури.

4. Дослідити вплив містичних учень на розвиток філософії та культури.

5. Розкрити зміст понять «екзотеризм» та «езотеризм».

6. Підготувати презентацію про роль релігійного культу у житті віруючої людини.

7. Проаналізувати сучасні нетрадиційні релігійні рухи та причини їх поширення.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Феномен віри у духовному житті людини.

2. Містика як універсалія духовної культури.

3. Релігія Стародавнього Єгипту та її вплив на подальший розвиток культури.

4. Давньогрецькі містичні вчення: орфізм і піфагореїзм.

5. Особливості індуїзму як національної релігії.

6. Буддизм як філософсько-релігійна система.
7. Християнство та його роль у формуванні європейської цивілізації.
8. Іслам як світова релігія: історія та сучасність.
9. Езотеричні традиції Заходу і Сходу.
10. Релігія і глобалізація у ХХІ столітті.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати основні поняття та категорії релігієзнавства;
- розуміти структуру релігії та її функції;
- характеризувати основні типи релігійних систем;
- пояснювати сутність містичного досвіду та духовності;
- розрізняти екзотеричний та езотеричний виміри духовної культури;
- аналізувати особливості західної та східної духовних традицій;
- аргументовано оцінювати роль релігії у сучасному суспільстві;
- формувати власну світоглядну позицію щодо проблем духовного

розвитку людства.

Тестові питання до теми «Феномен релігії»

1. Релігія є:

- а) формою політичної ідеології;
- б) формою духовної культури;
- в) видом економічної діяльності;
- г) системою наукових знань.

Правильна відповідь: б.

2. Основою релігії є:

- а) раціональне мислення;
- б) наукове знання;
- в) віра у надприродне;
- г) політична влада.

Правильна відповідь: в.

3. До основних компонентів релігії належать:

- а) мораль, право, мистецтво;
- б) віра, віровчення, культ;
- в) міф, філософія, наука;
- г) держава, церква, культура.

Правильна відповідь: б.

4. Віра – це:

- а) система наукових доказів;
- б) екзистенційна впевненість у вищому сенсі буття;

- в) форма політичної свідомості;
- г) сукупність обрядів.

Правильна відповідь: б.

5. Віровчення являє собою:

- а) систему догматів, доктрин і символів;
- б) лише релігійні свята;
- в) економічні норми;
- г) політичну програму;

Правильна відповідь: а.

6. Релігійний культ – це:

- а) система наукових знань;
- б) форма державного управління;
- в) практична форма реалізації релігійних ідей;
- г) художня творчість.

Правильна відповідь: в.

7. До форм релігійного культу належать:

- а) молитви та ритуали;
- б) економічні реформи;
- в) вибори;
- г) спортивні змагання.

Правильна відповідь: а.

8. Духовність – це:

- а) система поглядів;
- б) внутрішній вимір буття людини;
- в) економічна діяльність;
- г) форма права.

Правильна відповідь: б.

9. Містичний досвід – це:

- а) релігійна ідеологія;
- б) переживання єдності з абсолютном;
- в) форма наукового знання;
- г) юридична система.

Правильна відповідь: б.

10. Езотеричний вимір культури пов'язаний із:

- а) офіційними державними структурами;
- б) внутрішнім духовним досвідом;
- в) економічними реформами;
- г) політичними партіями.

Правильна відповідь: б.

11. Екзотеричний вимір включає:

- а) таємні знання;
- б) містичні практики;
- в) офіційні релігійні доктрини;
- г) астрологію.

Правильна відповідь: в.

12. Для західної духовної традиції характерне:

- а) циклічне розуміння часу;
- б) лінійне бачення історії;
- в) культ природи;
- г) віра у перевтілення душ.

Правильна відповідь: б.

13. Для східної духовної традиції характерним є:

- а) лінійне бачення часу;
- б) заперечення духовності;
- в) циклічне розуміння часу;
- г) виключно матеріалістичний світогляд.

Правильна відповідь: в.

14. До світових релігій належить:

- а) синтоїзм;
- б) конфуціанство;
- в) буддизм;
- г) даосизм.

Правильна відповідь: в.

15. До первісних вірувань належить:

- а) іслам;
- б) християнство;
- в) тотемізм;
- г) буддизм.

Правильна відповідь: в.

16. До пізніх національних релігій належить:

- а) індуїзм;
- б) іслам;
- в) християнство;
- г) буддизм.

Правильна відповідь: а.

17. Основною функцією релігії є:

- а) лише економічна;
- б) інтегративна та світоглядна;

- в) виключно політична;
- г) військова.

Правильна відповідь: б.

Основна література

1. *Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А.* Релігієзнавство: підручник. К., 1995.
2. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.
3. Релігієзнавство [Електронний ресурс]: навч. посіб. / Т. М. Кучера. Київ: КНЕУ, 2016. 95 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197270159.pdf>
4. Релігієзнавство: навч. посіб. / [наук. ред. Д. В. Брильов; відп. за вип. О. В. Лісовий, С. О. Лихота]. Київ, 2015. 302 с. 28. Релігієзнавство: навч. посіб. / [наук. ред. Д. В. Брильов; відп. за вип. О. В. Лісовий, С. О. Лихота]. Київ: Дух і Літера, 2018. 328 с.
5. Філіпович Л. Трансформація функціональності релігії в сучасну добу: причини і наслідки. Функціональність релігії: український контекст / за ред. А. Колодного, Л. Філіпович. Київ: Українська асоціація релігієзнавців, 2017. С. 17–23.
6. Кондратьєв А. І. Сучасне релігієзнавство. – К., 2011.
7. Практичне релігієзнавство / За ред. проф. А. Колодного і Л. Филиповича; Нац. акад. наук України, Відділення релігієзнавства Ін-ту філос. імені Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2012.
8. Присухін С.І. Релігієзнавство. – К.: КНЕУ, 2005.
9. Присухін С.І. Релігієзнавство: хрестоматія: Навч.-метод. посібник. – К.: КНЕУ, 2010.
10. Релігієзнавство: словник термінів і понять. — Л.: ЛьвДУВС, 2013.
11. Шевченко В. М. Словник–дослідник з релігієзнавства. Київ: Наукова думка, 2004.
12. Філософський енциклопедичний словник / укл. В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов, П. Ф. Йолон, Г. П. Ковадло, А. М. Колодний та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
13. Сучасний словник іншомовних слів / уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.
14. Словник біблійного богослов'я / за ред. Ксав'є Леон-Дюфура, Жана Люпласі та ін. Львів: Вид-во Отців Василіян «Місіонер», 1996. 934 с.
15. Етимологічний словник української мови. В 7 томах / укл. Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць, А. П. Критенко та ін. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 1. А-Г. 631 с.

Тема 3. Первісні релігійні вірування

Первісні релігійні вірування становлять найдавніший етап духовної історії людства та є важливим джерелом для розуміння походження релігії, міфології та культури загалом. Вони виникли у процесі формування

людської свідомості, колективного способу життя та потреби пояснення навколишнього світу, природних явищ і власного існування. Первісна людина прагнула осмислити таємниці життя і смерті, залежність від природних сил, закономірності навколишнього світу. Це стало підґрунтям формування перших релігійних уявлень.

Проблема виникнення релігії є однією з центральних у релігієзнавстві, філософії та культурології. Існують різні концепції походження релігії, серед яких виокремлюють теологічний, філософсько-релігійний, філософсько-містичний та науково-релігієзнавчий підходи.

Теологічна концепція розглядає релігію як результат божественного одкровення, даного людині від початку її існування. Згідно з цією позицією, віра у Бога є природною та первинною формою духовного життя людини. *Філософсько-релігійний підхід* пояснює релігію як результат духовних пошуків людини, її прагнення до пізнання абсолютного сенсу буття та морального вдосконалення. *Філософсько-містична концепція* пов'язує виникнення релігії з містичним досвідом, внутрішнім переживанням сакрального та прагненням людини до духовного єднання з космосом або абсолютном. *Релігієзнавчий підхід* аналізує релігію як історичне та соціокультурне явище, яке виникло внаслідок розвитку людської свідомості, суспільних відносин і культури.

Проблема первісного богопізнання пов'язана з питанням про те, коли і за яких умов людина вперше усвідомила існування надприродного. Формування релігійних уявлень було тісно пов'язане з розвитком мислення, мовлення, колективної діяльності та символічної культури. Важливу роль у цьому процесі відігравали страх перед природними стихіями, усвідомлення смерті, залежність від сил природи та прагнення пояснити невідоме.

Первісна культура характеризувалася особливим міфологічним світосприйняттям. Міфологічне мислення не відокремлювало людину від природи, сакральне – від повсякденного, реальне – від надприродного. Для первісної свідомості світ поставав як єдина жива система, у якій усі явища були взаємопов'язаними та наділеними духовною силою.

Основними рисами первісного міфологічного світосприйняття були: синкретизм – нероздільність релігії, мистецтва, моралі та побуту; антропоморфізм – наділення природних явищ людськими рисами; символізм – сприйняття світу через систему сакральних образів і знаків; циклічне розуміння часу та природних процесів; колективний характер духовного життя.

Важливе місце у первісній духовній культурі займали доісторичні культури. Вони були пов'язані з організацією родового життя, культом предків та шануванням природних сил.

Серед найдавніших форм культів виділяють: *материнсько-родовий культ* – пов'язаний із культом жінки-матері як символу народження, родючості та продовження роду; *патріархальний культ* – культ чоловіка-вождя, воїна та захисника племені; культ предків – шанування померлих родичів, віра у їхній вплив на життя нащадків; *культ природи* – поклоніння сонцю, вогню, воді, землі, деревам та іншим природним стихіям.

Особливе значення у язичницьких культурах мала *ініціація* – система обрядів посвячення, яка символізувала перехід людини від одного етапу життя до іншого. Ініціація мала не лише соціальний, а й глибокий філософсько-культурологічний зміст, оскільки означала духовне народження особистості, входження до сакрального світу традиції та засвоєння колективного досвіду спільноти.

У релігієзнавстві виділяють кілька основних форм первісних вірувань. Фетишизм – віра у надприродні властивості окремих предметів (фетишів), яким приписувалася магічна сила. Фетишами могли бути камені, амулети, статуетки, знаряддя праці чи інші предмети, що вважалися носіями сакральної енергії. Тотемізм – віра у містичний зв'язок між родом або племенем і певною твариною, рослиною чи природним об'єктом – тотемом. Тотем вважався пращуром, покровителем і захисником роду. Анімізм – віра у існування душі та духів, які населяють людей, тварин, рослини та природні явища. Англійський антрополог Е. Тайлор вважав анімізм однією з найдавніших форм релігії. Магія – система дій, ритуалів і заклинань, спрямованих на вплив на природу, людей або надприродні сили. Первісна магія поділялася на: виробничу; лікувальну; військову; любовну; захисну.

Окреме місце у первісних віруваннях посідали демоністичні уявлення – віра у духів, демонів та надприродних істот, які могли впливати на життя людини.

Первісні вірування, міфологія та світогляд перебували у тісному взаємозв'язку. Міф виступав формою пояснення світу, релігія – способом сакрального переживання реальності, а світогляд – цілісною системою уявлень про природу, людину та суспільство. У первісній культурі ці елементи існували як єдине ціле.

Важливе місце у слов'янській духовній традиції займали дохристиянські релігійні уявлення. Давні слов'яни шанували сили природи, вірили у духів, демонів та магічний зв'язок людини з навколишнім світом. У слов'янській міфології важливу роль відігравали: фетиші та сакральні предмети; тотемічні образи тварин; культ предків; у домовиків, русалок, лісовиків, водяників та інших демонологічних персонажів; поклоніння богам природи та стихій. Серед найшанованіших слов'янських божеств були Перун, Дажбог, Велес, Мокош.

Отже, первісні релігійні вірування стали фундаментом подальшого розвитку релігії, міфології та духовної культури людства. Вони відображали прагнення людини осмислити навколишній світ, встановити зв'язок із сакральним та забезпечити гармонію між людиною, природою і суспільством.

Методологічні рекомендації до теми.

Заняття з теми «Первісні релігійні вірування» має на меті сформувати у студентів уявлення про витoki релігії, особливості первісного міфологічного світогляду та основні форми ранніх релігійних вірувань. Вивчення теми дозволяє простежити процес виникнення та становлення духовної культури людства, зрозуміти походження релігійних уявлень та їхній вплив на розвиток суспільства і культури.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на проблему походження релігії, яка є однією з фундаментальних у релігієзнавстві, філософії та культурології. Важливо проаналізувати основні концепції виникнення релігії – теологічну, філософсько-релігійну, філософсько-містичну та науково-релігієзнавчу. Доцільно порівняти їхні підходи до пояснення природи релігійної свідомості та ролі сакрального у житті первісної людини.

У процесі вивчення теми необхідно усвідомити специфіку первісного міфологічного світосприйняття. Важливо зрозуміти, що міф у первісній культурі виконував не лише пізнавальну, але й регулятивну, виховну та світоглядну функції.

Особливу увагу необхідно приділити аналізу основних форм первісних вірувань – фетишизму, тотемізму, анімізму та магії. Доцільно простежити, як первісна людина через віру у духів, сакральні предмети чи магичні ритуали намагалася пояснити явища природи, захистити себе від небезпек та забезпечити гармонію зі світом.

Під час підготовки до семінару студентам рекомендується звернутися до праць Едвард Тайлор, який розглядав анімізм як найдавнішу форму релігії, а також ознайомитися з дослідженнями первісної культури та міфології у працях Д. Фрезера, Мірча Еліаде та К.Юнга.

У межах теми важливо проаналізувати феномен ініціації у язичницьких культурах. Необхідно усвідомити, що обряди посвячення мали не лише соціальний, а й глибокий духовний та символічний зміст, оскільки відображали процес переходу людини до нового етапу життя та її входження у сакральний простір традиції.

Окрему увагу слід приділити релігійним уявленням стародавніх слов'ян. Студентам необхідно охарактеризувати особливості слов'янської міфології, культів природи, культу предків та демонологічних вірувань.

Доцільно розглянути роль язичницьких божеств – Перун, Велес, Дажбог, Мокош – у формуванні духовної культури слов'янських народів.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися міждисциплінарного підходу, поєднуючи релігієзнавчий, культурологічний, історичний та філософський аналіз первісних вірувань.

Для ефективної підготовки до семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття та категорії теми; скласти схему типології первісних вірувань; підготувати повідомлення про одну з форм первісної релігії; проаналізувати роль міфу у житті первісного суспільства; порівняти первісні вірування різних народів; підготувати власне бачення причин виникнення релігії.

У результаті опрацювання теми студенти повинні розуміти особливості первісної релігійної свідомості, знати основні форми первісних вірувань, аналізувати взаємозв'язок міфології, релігії та культури, а також усвідомлювати значення первісних релігійних уявлень для подальшого розвитку духовної культури людства.

Теми рефератів:

1. Проблема походження релігії в історії релігієзнавчої думки.
2. Еволюція первісних релігійних вірувань.
3. Типологія первісних вірувань.
4. Надприродне в структурі релігійної свідомості
5. Магія: поняття, модуси буття в історії культур.
6. Еволюція тотемізму : від прадавніх часів до сьогодення.
7. Міф та релігія.
8. Трансформації фетишизму в релігійних системах людства.
9. Феномен ініціації та його історичні трансформації.

Питання для обговорення на семінарі

1. Проблема походження релігії у релігієзнавстві та філософії.
2. Теологічна та наукова концепції виникнення релігії.
3. Особливості первісного міфологічного світосприйняття.
4. Міф і релігія: проблема співвідношення.
5. Основні форми первісних вірувань.
6. Фетишизм як форма сакралізації предметного світу.
7. Тотемізм і його роль у житті первісного суспільства.
8. Анімізм як віра у душу та духів.
9. Магія у системі первісної духовної культури.
10. Ініціація та її символічне значення у язичницьких культурах.
11. Культ предків у первісних суспільствах.

12. Релігійні вірування та міфологія стародавніх слов'ян.
13. Демонологічні уявлення у слов'янській культурі.
14. Значення первісних вірувань для розвитку світових релігій.

Теми для дискусій

- 1 Чи була релігія необхідним етапом розвитку людської цивілізації?
- 2 Міфологічне мислення: архаїчна форма свідомості чи універсальний спосіб пізнання світу?
- 3 Магія і релігія: спільне та відмінне.
- 4 Чому людина прагнула пояснити світ через надприродне?
- 5 Чи збереглися елементи первісних вірувань у сучасній культурі?
- 6 Первісні культи як форма гармонії людини і природи.
- 7 Демонологія слов'ян: культурна спадщина чи пережиток минулого?
- 8 Ініціація як духовний символ переходу та трансформації особистості.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Первісна людина і сакральний світ природи».
2. Проаналізувати одну з концепцій походження релігії.
3. Порівняти фетишизм, тотемізм та анімізм як форми первісної релігії.
4. Підготувати повідомлення про роль магії у первісному суспільстві.
5. Дослідити символічне значення обрядів ініціації.
6. Підготувати презентацію про релігійні уявлення стародавніх слов'ян.
7. Проаналізувати зв'язок між міфологією та релігією у первісній культурі.
8. Визначити риси первісних вірувань, що збереглися у сучасних традиціях та обрядах.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Проблема походження релігії у сучасному релігієзнавстві.
2. Міфологічне мислення первісної людини.
3. Анімізм як найдавніша форма релігії у концепції Е. Тайлора.
4. Магія у первісній культурі та її типологія.
5. Тотемізм як форма соціальної організації первісного суспільства.
6. Культ предків у духовній культурі давніх народів.
7. Символіка обрядів ініціації у язичницьких культурах.
8. Релігійні вірування стародавніх слов'ян.

9. Слов'янська демонологія та її образи.

10. Первісні вірування як основа подальшого розвитку релігії та культури.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати основні концепції походження релігії;
- розуміти особливості первісної релігійної свідомості;
- характеризувати форми первісних вірувань;
- аналізувати взаємозв'язок міфології, релігії та культури;
- пояснювати символічний зміст первісних культів та обрядів;
- характеризувати особливості слов'янської язичницької традиції;
- аргументовано оцінювати роль первісних вірувань у розвитку

духовної культури людства.

Тестові питання до теми «Первісні релігійні вірування»

1. Первісні релігійні вірування виникли:

- а) у добу Середньовіччя;
- б) у первісному суспільстві;
- в) у Новий час;
- г) у період Античності.

Правильна відповідь: б.

2. Найдавнішою формою релігійних вірувань є:

- а) християнство;
- б) іслам;
- в) анімізм;
- г) протестантизм.

Правильна відповідь: в.

3. Анімізм – це:

- а) віра в існування духів і душі;
- б) поклоніння тваринам;
- в) віра в магічні властивості предметів;
- г) культ предків.

Правильна відповідь: а.

4. Тотемізм — це:

- а) віра у перевтілення душ;
- б) поклоніння тотему – покровителю роду або племені;
- в) система магічних ритуалів;
- г) культ небесних тіл.

Правильна відповідь: б.

5. Фетишизм – це:

- а) поклоніння природним явищам;
- б) віра у магічні властивості предметів;
- в) культ предків;
- г) віра в духів природи.

Правильна відповідь: б.

6. Магія – це:

- а) система моральних норм;
- б) сукупність обрядів і дій для впливу на світ матеріальних явищ;
- в) форма державного управління;
- г) вид мистецтва.

Правильна відповідь: б.

7. Яка форма первісних вірувань пов'язана з вірою у душу?

- а) тотемізм;
- б) анімізм;
- в) магія;
- г) фетишизм.

Правильна відповідь: б.

8. Предмет, якому приписують надприродні властивості, називається:

- а) тотем;
- б) ідол;
- в) фетиш;
- г) символ.

Правильна відповідь: в.

9. Тотемом у первісних племен могли бути:

- а) тварини або рослини;
- б) лише небесні світила;
- в) тільки люди;
- г) виключно природні явища.

Правильна відповідь: а.

10. Магічні обряди первісних людей були спрямовані на:

- а) здобуття надприродного впливу на природу та людей;
- б) розвиток науки;
- в) створення держави;
- г) економічну реформу.

Правильна відповідь: а.

11. До первісних форм релігії належить:

- а) буддизм;
- б) анімізм;

- в) християнство;
- г) іслам.

Правильна відповідь: б.

12. Первісні вірування були тісно пов'язані з:

- а) розвитком промисловості;
- б) повсякденним життям і працею людей;
- в) політичною системою держави;
- г) науковими дослідженнями.

Правильна відповідь: б.

13. Віра у здатність чаклунства впливати на події є:

- а) фетишизмом;
- б) тотемізмом;
- в) магією;
- г) анімізмом.

Правильна відповідь: в.

14. Первісна людина пояснювала природні явища:

- а) науковими законами;
- б) дією духів і надприродних сил;
- в) економічними процесами;
- г) політичними реформами.

Правильна відповідь: б.

15. Культ предків характерний для:

- а) первісних вірувань;
- б) лише світових релігій;
- в) виключно античної культури;
- г) сучасних наукових теорій.

Правильна відповідь: а.

16. Яка форма вірувань пов'язана з уявленням про спорідненість роду з твариною?

- а) фетишизм;
- б) тотемізм;
- в) анімізм;
- г) магія.

Правильна відповідь: б.

Основна література

1. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.
2. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя: тотемна система в Австралії. – К., 2002

3. Bell C. *Ritual: Perspectives and Dimensions* / C. Bell. N. Y. : Oxford Univ. Press, 2009. 368 p.
4. Mircea Eliade. *History of religious ideas. Volume 1. From the Stone Age to the Eleusinian Mysteries*. The University of Chicago Press, 1981. 508 p.
5. Frazer J. *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion: A New Abridgement from the Second and Third Editions*. Oxford: Oxford University Press, 2009. 858 p.
6. Edward B. Tylor *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom* London: J. Murray, 1903. 471 p.

Тема 4. Релігії Стародавнього Сходу

Матеріали лекції мають на меті сформувати у студентів цілісне уявлення про особливості релігійних систем стародавніх цивілізацій Сходу, їхній вплив на формування духовної культури людства та розвиток подальших релігійно-філософських традицій.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на специфіку релігійного світогляду народів Стародавнього Сходу. Важливо усвідомити, що релігія у стародавніх цивілізаціях була невід'ємною складовою державного, суспільного та культурного життя. Релігійні уявлення визначали моральні норми, політичну організацію, мистецтво, право та повсякденний побут.

Особливу увагу слід приділити теології Стародавнього Єгипту, яка є однією з найрозвиненіших релігійних систем давнього світу. Студентам необхідно проаналізувати загальні риси світогляду стародавніх єгиптян, їхні уявлення про космос, природу, людину та потойбічний світ. Доцільно звернути увагу на відмінність між народними віруваннями та сакральними жрецькими доктринами, які формували складну систему релігійної символіки та космології.

У процесі вивчення теми необхідно простежити еволюцію релігійних ідей Стародавнього Єгипту – від первісних культів природи та місцевих божеств до складних теологічних систем і солярного культу.

Особливе місце у темі займає екзотерична концепція жерців, вчення про духовні оболонки людини, про Всесвіт. Студентам рекомендується проаналізувати «Книгу мертвих», визначити її значення для історії культур, світової думки.

Під час семінару важливо звернути увагу на уявлення стародавніх єгиптян (жерців, Гермеса) про душу, смерть та потойбічне життя. На рівні масової свідомості, культури стародавнього світу необхідно розглянути значення культу померлих, практики муміфікації та ідеї воскресіння у контексті єгипетської релігії.

Окрему увагу слід приділити ролі магії у культурах Стародавнього Сходу. Студентам необхідно усвідомити, що магичні практики були важливим елементом релігійного життя та використовувалися для захисту, лікування, забезпечення родючості та підтримання космічного порядку.

У межах теми важливо також розглянути релігії Месопотамії – одного з найдавніших центрів цивілізації. Необхідно охарактеризувати особливості шумерської, аккадської, вавилонської та асирійської релігійних традицій, їхній політеїстичний характер та зв'язок релігії з державною владою. Доцільно звернути увагу на культові споруди – зіккурати – та роль жерців у суспільстві.

Особливе значення має вивчення релігій Стародавнього Ірану – зороастризму, мітраїзму та маніхейства.

Студентам необхідно засвоїти основні ідеї зороастризму, засновником якого був Заратуштра. Важливо проаналізувати дуалістичне вчення про боротьбу добра і зла, світла і темряви, а також роль божества Ахура Мазда.

Під час підготовки рекомендується звернути увагу на особливості мітраїзму як культу сонячного божества Мітри та його вплив на релігійну культуру античного світу. Доцільно також проаналізувати маніхейство як синкретичне релігійне вчення, що поєднувало елементи християнства, зороастризму та східної містики.

Для ефективної підготовки до семінарського заняття студентам рекомендується:

опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття та категорії теми; скласти порівняльну характеристику релігій Стародавнього Єгипту, Месопотамії та Ірану; підготувати повідомлення про окремі релігійні культи або божества; проаналізувати роль магії у стародавніх культурах; звернути увагу на вплив релігій Стародавнього Сходу на подальший розвиток світових релігій.

Під час семінару важливо дотримуватися принципів наукової об'єктивності та міжкультурної толерантності, розглядаючи релігійні системи як важливі складові духовної спадщини людства.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати особливості релігій Стародавнього Сходу, розуміти специфіку їхнього світогляду, характеризувати основні релігійні культи та вірування, аналізувати роль магії та жрецтва у стародавніх суспільствах, а також оцінювати вплив східних релігій на подальший розвиток духовної культури людства.

Питання для обговорення на семінарі

1. Особливості релігійного світогляду народів Стародавнього Сходу.
2. Теологія та космологія Стародавнього Єгипту.
3. Народні та жрецькі уявлення у єгипетській релігії.

4. Культ Сонця та солярна теологія у Стародавньому Єгипті.
5. Гермес Трисмегіст як Великий Посвячений Єгипту.
6. Релігійна реформа Ехнатон та її історичне значення.
7. Уявлення про душу, смерть і потойбічне життя у єгипетській релігії.
8. Магія та її роль у культурах Стародавнього Сходу.
9. Особливості релігії Месопотамії.
10. Політеїзм і культова система народів Межиріччя.
11. Основні ідеї зороастризму.
12. Дуалізм добра і зла у релігії Стародавнього Ірану.
13. Мітраїзм та його вплив на духовну культуру античного світу.
14. Маніхейство як синкретична релігійна система.
15. Вплив релігій Стародавнього Сходу на розвиток світової культури.

Теми для дискусій

1. Чи можна вважати релігійну реформу Ехнатон першою спробою монотеїзму?
2. Роль магії у стародавніх суспільствах: релігія чи форма практичного знання?
3. Чому культ потойбічного життя посідав центральне місце у релігії Стародавнього Єгипту?
4. Дуалістичне розуміння світу у зороастризмі та його вплив на подальші релігії.
5. Чи можна вважати релігії Стародавнього Сходу основою подальшої духовної культури людства?
6. Взаємозв'язок релігії та державної влади у стародавніх цивілізаціях.
7. Символіка Сонця у релігіях Стародавнього Сходу.
8. Значення містики та сакрального знання у стародавніх культурах.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Смерть і безсмертя у релігії Стародавнього Єгипту».
2. Проаналізувати сутність релігійної реформи Ехнатон.
3. Порівняти релігійні системи Стародавнього Єгипту та Месопотамії.
4. Підготувати повідомлення про культ Осіріса або Ісиди.
5. Проаналізувати роль жерців у стародавніх східних цивілізаціях.
6. Дослідити особливості зороастризму як дуалістичної релігії.
7. Підготувати презентацію про символіку Сонця у релігіях Стародавнього Сходу.
8. Визначити вплив релігій Стародавнього Ірану на світову духовну традицію.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Історія виникнення етнічних релігій.
2. Етнічні, народні та національні релігії: порівняльний аналіз.
3. Релігії Стародавнього Ірану.
4. Різновиди історичних форм релігії.
5. Теологія Стародавнього Єгипту та її особливості.
6. Релігійна реформа Ехнатон.
7. Культ Осіріса у духовній культурі Стародавнього Єгипту.
8. Магія та жрецтво у стародавніх цивілізаціях.
9. Релігія Месопотамії та її космологічні уявлення.
10. Зороастризм і проблема боротьби добра та зла.
11. Мітраїзм у духовній культурі античного світу.
12. Маніхейство як синкретичне релігійне вчення.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати особливості релігій Стародавнього Сходу;
- розуміти специфіку світогляду стародавніх східних цивілізацій;
- характеризувати основні релігійні культи та божества;
- аналізувати роль магії та жрецтва у стародавньому суспільстві;
- пояснювати значення релігійної реформи Ехнатон;
- характеризувати основні ідеї зороастризму, мітраїзму та маніхейства;
- оцінювати вплив релігій Стародавнього Сходу на подальший розвиток духовної культури людства.

Основна література

1. *Академічне релігієзнавство: підручник* / за ред. А. Колодного. К., 2000.
2. E.A. Wallis Budge. *Egyptian magic*. Routledge: London, 2002. – 256 p.
3. E.A. Wallis Budge. *From Fetish To God Ancient Egypt* (1st Edition). Routledge: London, 2004. 558 p. <https://doi.org/10.4324/9781315810539>.

Тестові питання до теми «Релігії Стародавнього Сходу»

1. До релігій Стародавнього Сходу належить:

- а) християнство;
- б) іслам;
- в) релігія Стародавнього Єгипту;
- г) протестантизм.

Правильна відповідь: в.

2. Для релігії Стародавнього Єгипту характерним було:

- а) заперечення життя після смерті;
- б) віра у потойбічне життя;

- в) відсутність культу богів;
- г) атеїзм.

Правильна відповідь: б.

3. Верховним богом Сонця у Стародавньому Єгипті був:

- а) Осіріс;
- б) Гор;
- в) Ра;
- г) Анубіс.

Правильна відповідь: в.

4. Богом потойбічного світу в єгипетській релігії був:

- а) Осіріс;
- б) Ра;
- в) Тот;
- г) Гор.

Правильна відповідь: а.

5. Священною рікою цивілізації Стародавнього Єгипту був:

- а) Тигр;
- б) Євфрат;
- в) Ніл;
- г) Ганг.

Правильна відповідь: в.

6. У релігії Межиріччя люди поклонялися:

- а) єдиному Богові;
- б) багатьом богам природи;
- в) лише духам предків;
- г) виключно тваринам.

Правильна відповідь: б.

7. Основними центрами цивілізації Межиріччя були:

- а) Афіни та Спарта;
- б) Рим і Карфаген;
- в) Тигр і Євфрат;
- г) Індія і Китай.

Правильна відповідь: в.

8. Ведична релігія виникла:

- а) у Китаї;
- б) у Стародавній Індії;
- в) у Єгипті;
- г) у Персії.

Правильна відповідь: б.

9. Священні тексти ведичної релігії називаються:

- а) Біблія;
- б) Коран;
- в) Веди;
- г) Авеста.

Правильна відповідь: в.

10. Для релігій Стародавньої Індії характерною є ідея:

- а) перевтілення душі;
- б) наукового матеріалізму;
- в) атеїзму;
- г) заперечення духовності.

Правильна відповідь: а.

11. Давньоіндійське вчення про перевтілення душ називається:

- а) карма;
- б) сансара;
- в) нирвана;
- г) тотемізм.

Правильна відповідь: б.

12. Закон відплати за вчинки у релігіях Індії називається:

- а) магія;
- б) карма;
- в) містика;
- г) культ.

Правильна відповідь: б.

13. Релігія Стародавнього Китаю включала:

- а) конфуціанство і даосизм;
- б) іслам і буддизм;
- в) християнство і юдаїзм;
- г) індуїзм і синтоїзм.

Правильна відповідь: а.

14. Засновником даосизму вважають:

- а) Будду;
- б) Конфуція;
- в) Лао-цзи;
- г) Зороастра.

Правильна відповідь: в.

15. Конфуціанство особливу увагу приділяло:

- а) магічним ритуалам;
- б) моральному порядку і шануванню традицій;

- в) аскетизму;
 - г) поклонінню природі.
- Правильна відповідь: б)

16. Для релігій Стародавнього Сходу характерним було:

- а) багатобожжя;
- б) повне заперечення культу;
- в) атеїзм;
- г) відсутність міфології.

Правильна відповідь: а.

17. Зороастризм виник:

- а) у Китаї;
- б) у Персії;
- в) в Індії;
- г) у Єгипті.

Правильна відповідь: б.

18. Священною книгою зороастризму є:

- а) Веди;
- б) Коран;
- в) Авеста;
- г) Трипітака.

Правильна відповідь: в.

Тема 5. Антична релігійна картина світу

Заняття з теми «Антична релігійна картина світу» має на меті сформувати у студентів цілісне уявлення про особливості духовної культури античності, містичний світогляд давньогрецької цивілізації та вплив античних релігійно-філософських ідей на подальший розвиток європейської духовної традиції.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на специфіку античного світосприйняття, для якого характерним було поєднання міфології, філософії, містики та релігійних культів. Важливо усвідомити, що антична релігійна картина світу ґрунтувалася на уявленні про космос як гармонійний живий порядок, підпорядкований універсальним законам буття.

Особливу увагу слід приділити циклічній моделі світу, яка домінувала в античному світогляді. Студентам необхідно проаналізувати уявлення про «ритми Вселенського буття», циклічність часу, повторюваність космічних процесів та взаємозв'язок людини і космосу. Доцільно звернути увагу на те, що антична культура розглядала людину як частину

космічного порядку, а духовне вдосконалення – як шлях до гармонії з Всесвітом.

У процесі вивчення теми важливо проаналізувати релігійні феномени античної епохи – містерії, пророчі практики, культові посвячення та містичний досвід. Необхідно розглянути роль ятромантів, пророків і жерців у духовному житті античного суспільства.

Особливе місце у темі займають Великі та Малі Елевзинські містерії – одні з найвідоміших сакральних культів Стародавньої Греції. Студентам рекомендується звернути увагу на символіку містерій, їхній зв'язок із міфом про Деметру та Персефону, а також на ідею духовного очищення і спасіння через посвячення. Важливо усвідомити, що містерії виконували не лише релігійну, а й глибоку психологічну та екзистенційну функцію.

Під час підготовки до семінару доцільно проаналізувати культурно-історичні модифікації ідеї реінкарнації в античній традиції. Студентам необхідно звернути увагу на те, що ідея переселення душ була важливим елементом орфізму, піфагореїзму та платонізму.

Особливу увагу слід приділити картині світу Великих Посвячених античності – Орфею та Піфагору. Необхідно усвідомити їхній внесок у формування містичної картини світу, езотеричної духовної хвилі, ідей очищення душі, духовного самовдосконалення та гармонії космосу.

У межах теми важливо розглянути філософсько-езотеричну картину світу Платона, який зробив внесок у сакральні знання людства, у розвиток європейської духовної культури. Студентам рекомендується проаналізувати платонівське вчення про безсмертя душі, світ ідей, духовне сходження людини та проблему спасіння. Особливу увагу слід приділити міфу про воїна Ера, викладеному у діалозі Держава, де розкриваються уявлення про посмертну долю душі та моральну відповідальність людини.

Окрему увагу необхідно приділити гностичній традиції, яка поєднала елементи античної філософії, містики та раннього християнства. Студентам варто проаналізувати погляди Валентина, Василида та інших представників гностицизму. Важливо звернути увагу на гностичне розуміння спасіння через знання (гносис) та духовне пробудження людини.

Під час семінару доцільно розглянути значення манускрипту «Pistis Sophia» як одного з найважливіших текстів гностичної традиції, який розкриває ідею духовного спасіння, містичного пізнання та внутрішнього преображення людини.

Для ефективної підготовки до семінарського заняття студентам рекомендується:

опрацювати лекційний матеріал та рекомендовану літературу; виписати основні поняття і категорії теми; скласти схему античної релігійної картини світу; підготувати повідомлення про орфізм, піфагореїзм або

гностицизм; проаналізувати значення містерій у духовній культурі античності; звернути увагу на проблему безсмертя душі у філософії Платона; підготувати власне бачення ролі містичного досвіду у духовній культурі античного світу.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися міждисциплінарного підходу, поєднуючи релігієзнавчий, філософський, культурологічний та історичний аналіз античної духовної традиції.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати особливості античного релігійного світогляду, розуміти роль містерій та містичного досвіду у духовній культурі античності, характеризувати релігійно-філософські ідеї Орфея, Піфагора та Платона, а також аналізувати значення гностичної традиції для розвитку європейської духовної думки.

Питання для обговорення на семінарі

1. Особливості античного релігійного світогляду.
2. Циклічна картина світу в античній культурі.
3. Космос і людина у релігійно-філософських уявленнях античності.
4. Містерії як форма сакрального досвіду.
5. Великі та Малі Елевзинські містерії: символіка та значення.
6. Ідея реінкарнації в античній духовній традиції.
7. Орфізм та його релігійно-філософські ідеї.
8. Вчення Піфагор про гармонію космосу та безсмертя душі.
9. Платон і проблема безсмертя душі.
10. Міф про воїна Ера та його релігійно-філософський зміст.
11. Гностицизм як релігійно-містична традиція.
12. Міф про Андрогіна.
13. Езотеричне підґрунтя філософії Платона.
14. Гностичне розуміння спасіння через знання.
15. Значення манускрипту Pistis Sophia у гностичній традиції.
16. Вплив античної релігійної думки на європейську духовну культуру.

Теми для дискусій

1. Чому антична культура приділяла особливу увагу проблемі безсмертя душі?
2. Містерії як форма духовного посвячення: релігія чи психологічний досвід?
3. Ідея реінкарнації в античності та сучасних духовних традиціях.
4. Чи можна вважати Платона фундатором європейської релігійної філософії?

Основна література:

1. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.
2. Словник античної міфології / Укл. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів. 2-ге вид. – К.: Наукова думка, 1989. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://litopys.org.ua/slovmyth/slovmy.htm>
3. Компанієць Л. Етимологічна реконструкція поняття «реінкарнація». *Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. Українське релігієзнавство*. 2013. №67. С. 105–114.
4. Компанієць Л. «Колообіги» ідеї реінкарнації у вимірах Платонівських умоспоглядань *Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. Українське релігієзнавство*. 2013. №67. С. 29–42.
4. Компанієць Л. Модифікація релігійних ідей: Античність *Міжнародна наукова конференція «Другі Танчерівські читання Спадщина Аристотеля та Аристотелізм в історії релігієзнавчої думки»*. 31 жовтня 2016. К: 2016. С. 125.
5. Компанієць Л. В. Реконструкція релігійних ідей: античність. *Вісник Львівського уні-верситету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Випуск 50, с. 45–51. <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.50.6>
6. Plato. Complete Works. Ed. by John M. Cooper and D. S. Hutchinson, Hackett Publishing Company, 1997. 1848 p.
7. Mead G. R. S. Pistis Sophia. Virginia:Independently published, 2020. 239 p.

Тестові питання до теми «Антична релігійна картина світу»

1. Антична релігійна картина світу сформувалася:
 - а) у Стародавньому Єгипті;
 - б) у Стародавній Греції та Римі;
 - в) у Середньовічній Європі;
 - г) у Стародавньому Китаї.Правильна відповідь: б.
2. Для античної релігії характерним було:
 - а) єдинобожжя;
 - б) атеїзм;
 - в) багатобожжя;
 - г) заперечення міфології.Правильна відповідь: в.
3. Сукупність міфів про богів і героїв називається:
 - а) філософія;
 - б) міфологія;
 - в) теологія;
 - г) езотерика.Правильна відповідь: б.

4. Верховним богом у давньогрецькій релігії був:

- а) Посейдон;
- б) Аїд;
- в) Зевс;
- г) Аполлон.

Правильна відповідь: в.

5. Богом моря у давньогрецькій міфології був:

- а) Гермес;
- б) Посейдон;
- в) Арес;
- г) Гефест.

Правильна відповідь: б.

6. Богом підземного царства у греків був:

- а) Аїд;
- б) Діоніс;
- в) Геліос;
- г) Гефест.

Правильна відповідь: а.

7. Афіна в античній міфології була богинею:

- а) війни та мудрості;
- б) кохання;
- в) полювання;
- г) землеробства.

Правильна відповідь: а.

8. Давньоримським аналогом Зевса був:

- а) Марс;
- б) Нептун;
- в) Юпітер;
- г) Плутон.

Правильна відповідь: в.

9. Давньоримським богом війни був:

- а) Марс;
- б) Юпітер;
- в) Меркурій;
- г) Сатурн.

Правильна відповідь: а.

10. Антична релігія тісно пов'язувалася з:

- а) політичним і суспільним життям;
- б) лише містичними практиками;

- в) запереченням культури;
- г) науковим атеїзмом.

Правильна відповідь: а.

11. У давньоримській релігії особливе значення мав:

- а) культ держави та імператора;
- б) аскетизм;
- в) відмова від ритуалів;
- г) культ природи.

Правильна відповідь: а.

12. Давньогрецька міфологія пояснювала:

- а) лише економічні процеси;
- б) походження світу та явищ природи;
- в) математичні закони;
- г) політичні реформи.

Правильна відповідь: б.

13. Антична релігія вплинула на розвиток:

- а) мистецтва і філософії;
- б) лише техніки;
- в) лише економіки;
- г) природничих наук.

Правильна відповідь: а.

14. Антична релігійна картина світу ґрунтувалася на:

- а) науковому матеріалізмі;
- б) міфологічному світогляді;
- в) атеїзмі;
- г) виключно філософії.

Правильна відповідь: б.

Тема 6. Іудаїзм

Заняття з теми «Іудаїзм» має на меті сформувати у студентів системне уявлення про історію виникнення, особливості віровчення, культову практику та духовну традицію іудаїзму як однієї з найдавніших монотеїстичних релігій світу. Вивчення теми дозволяє зрозуміти значення іудаїзму для формування духовної культури людства, а також його вплив на становлення християнства та ісламу.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на історичні передумови виникнення іудейської релігійної традиції. Важливо усвідомити, що формування іудаїзму відбувалося у складних

соціально-історичних умовах Близького Сходу та було тісно пов'язане з етнічною історією єврейського народу.

Особливу увагу слід приділити двом підходам до осмислення історії виникнення іудаїзму — «зовнішньому» та «внутрішньому». «Зовнішній» підхід розглядає іудаїзм як історичне та соціокультурне явище, тоді як «внутрішній» акцентує увагу на духовному, містичному та сакральному вимірі релігійної традиції.

У процесі вивчення теми студентам необхідно усвідомити специфіку іудаїзму як національної релігії єврейського народу. Доцільно звернути увагу на особливу роль ідеї обраності народу Ізраїлю та союзу між Богом і єврейським народом.

Важливе місце у темі займає аналіз священної іудейської тріади: Бог – Тора – Ізраїль. Необхідно зрозуміти, що: Бог у іудаїзмі постає як єдиний, абсолютний і трансцендентний Творець світу; Тора є основою релігійного закону, морального життя та духовної традиції; Ізраїль розглядається як спільнота Завіту, покликана зберігати Божественний Закон.

Під час семінару студентам рекомендується проаналізувати основні доктринальні положення іудаїзму: віру в єдиного Бога; ідею Завіту; морально-етичний характер Закону; месіанські очікування; есхатологічні уявлення про кінець історії та прихід Месії.

Особливу увагу слід приділити священним текстам іудаїзму – Танах та Талмуд. Важливо усвідомити їхнє значення у формуванні релігійної, моральної та культурної традиції єврейського народу.

У межах теми необхідно розглянути основні релігійні обряди та свята іудаїзму. Студентам варто звернути увагу на символіку та духовний зміст: Шабат як дня священного відпочинку; Песах як свята визволення євреїв з єгипетського рабства; Шавуот як свята дарування Тори.

Окрему увагу необхідно приділити Кабалі як містичній традиції іудаїзму. Студентам рекомендується проаналізувати основні ідеї кабалістичного вчення, символіку, уявлення про духовну будову світу та шлях містичного пізнання Бога.

Під час семінару доцільно розглянути сучасний стан іудаїзму у світі, основні напрями сучасного юдаїзму (ортодоксальний, реформістський, консервативний), а також роль іудаїзму у формуванні культурної та національної ідентичності єврейського народу.

Для ефективної підготовки до семінарського заняття студентам рекомендується:

опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; законспектувати основні поняття та категорії теми; скласти схему священних текстів іудаїзму; підготувати повідомлення про релігійні свята іудеїв; проаналізувати особливості кабалістичної традиції; звернути увагу на

морально-етичний характер Закону в іудаїзмі; підготувати власне бачення ролі іудаїзму у сучасному світі.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися принципів міжрелігійної толерантності, наукової об'єктивності та поваги до релігійних традицій різних народів.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати історію виникнення іудаїзму, розуміти його основні доктрини та культову практику, характеризувати священні тексти юдаїзму, аналізувати особливості кабалістичної традиції та оцінювати роль іудаїзму у світовій духовній культурі.

Питання для обговорення на семінарі

1. Історичні передумови виникнення іудаїзму.
2. Езотеричний іудаїзм.
3. Іудаїзм як національна релігія єврейського народу.
4. «Зовнішній» та «внутрішній» підходи до осмислення іудаїзму у концепції Едуард Шюре.
5. Священна тріада: Бог – Тора – Ізраїль.
6. Основні догмати іудаїзму.
7. Есхатологічні уявлення у юдейській традиції.
8. Танах як основа іудейського віровчення.
9. Значення Талмуд у духовному житті єврейського народу.
10. Релігійні обряди та свята іудаїзму.
11. Символіка та духовний зміст Шабат.
12. Історико-релігійне значення Песах.
13. Кабала як містична традиція іудаїзму.
14. Основні напрями сучасного іудаїзму.
15. Іудаїзм у сучасному світі та його вплив на духовну культуру людства.

Теми для дискусій

1. Чому іудаїзм став основою формування інших монотеїстичних релігій?
2. Ідея обраності народу Ізраїлю: духовна місія чи історичний феномен?
3. Закон і мораль у традиції іудаїзму.
4. Кабала: містичне пізнання Бога чи езотерична філософія?
5. Чи зберігає іудаїзм свою національну специфіку у глобалізованому світі?
6. Значення релігійної традиції для збереження культурної ідентичності народу.

7. Іудаїзм і проблема духовної спадкоємності поколінь.
8. Роль священного тексту у формуванні релігійної свідомості.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Ідея Завіту в іудаїзмі».
2. Проаналізувати структуру та зміст Танах.
3. Порівняти Тора і Талмуд як джерела юдейської традиції.
4. Підготувати повідомлення про релігійні свята іудеїв.
5. Дослідити роль Кабали у духовній культурі єврейського народу.
6. Проаналізувати есхатологічні уявлення іудаїзму.
7. Підготувати презентацію про сучасні напрями юдаїзму.
8. Визначити вплив іудаїзму на формування європейської духовної традиції.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Іудаїзм: історія виникнення.
2. Традиції іудеїв.
3. Особливості віровчення та культу іудаїзму.
4. Іудаїзм у сучасному світі.
5. Догмати іудаїзму.
6. Священні тексти юдаїзму та їхнє значення.
7. Кабала як містична традиція.
8. Есхатологія в іудаїзмі.
9. Релігійні свята єврейського народу.
10. Ідея Месії у юдейській традиції.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати історію виникнення іудаїзму; розуміти специфіку іудаїзму як національної релігії;
- характеризувати основні догмати та священні тексти юдаїзму;
- аналізувати роль Тори і Талмуду у духовній традиції єврейського народу;
- пояснювати символіку релігійних свят і обрядів;
- характеризувати основні ідеї кабалістичного вчення;
- оцінювати роль іудаїзму у розвитку світової духовної культури та сучасного міжрелігійного діалогу.

Основна література

1. *Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А.* Релігієзнавство: підручник. К., 1998.
2. *Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного.* К., 2000.

3. Вайнтрауб І. Семантика Єрусалимського храму // Людина і світ. – 1997. – № 5–6.
4. *Законь Божій* / Сост. Протоірей Серафимь Слободской. М., 1991.
5. Святе Письмо в європейській культурі. Біблійний словник / А. Ланглуа, А. Ле Муане, Ф. Спіс, М. Тібо, Р. Требюшон, Д. Фуйу / Пер. з фр. – К.: Дух і літера, 2004. – 320 с.

Тестові питання до теми «Іудаїзм»

1. Іудаїзм є:
 - а) світовою релігією;
 - б) національною релігією єврейського народу;
 - в) філософським ученням;
 - г) формою атеїзму.Правильна відповідь: б.
2. Основою віровчення іудаїзму є:
 - а) політеїзм;
 - б) віра в єдиного Бога;
 - в) культ природи;
 - г) анімізм.Правильна відповідь: б.
3. Єдиного Бога в іудаїзмі називають:
 - а) Аллах;
 - б) Ягве;
 - в) Будда;
 - г) Брахма.Правильна відповідь: б.
4. Засновником єврейського народу вважається:
 - а) Мойсей;
 - б) Авраам;
 - в) Соломон;
 - г) Давид.Правильна відповідь: б.
5. Пророк, який отримав Десять заповідей:
 - а) Ісая;
 - б) Авраам;
 - в) Мойсей;
 - г) Самуїл.Правильна відповідь: в.

6. Священною книгою іудаїзму є:

- а) Коран;
- б) Біблія;
- в) Танах;
- г) Веди.

Правильна відповідь: в.

7. Основною частиною Танаха є:

- а) Євангеліє;
- б) Тора;
- в) Авеста;
- г) Трипітака.

Правильна відповідь: б.

8. Тора містить:

- а) книги пророків;
- б) п'ять книг Мойсея;
- в) псалми Давида;
- г) римське право.

Правильна відповідь: б.

9. Місцем богослужіння в іудаїзмі є:

- а) храм;
- б) мечеть;
- в) синагога;
- г) пагода.

Правильна відповідь: в.

10. Священнослужителя в іудаїзмі називають:

- а) імам;
- б) рабин;
- в) патріарх;
- г) шаман.

Правильна відповідь: б.

11. Символом іудаїзму є:

- а) хрест;
- б) півмісяць;
- в) зірка Давида;
- г) колесо дхарми.

Правильна відповідь: в.

12. Один із головних принципів іудаїзму:

- а) віра у перевтілення душ;
- б) дотримання Божого закону;

- в) заперечення ритуалів;
- г) культ імператора.

Правильна відповідь: б.

13. День відпочинку та молитви в іудаїзмі називається:

- а) Рамадан;
- б) Шабат;
- в) Великдень;
- г) Ханамі.

Правильна відповідь: б.

14. Одне з найважливіших свят іудаїзму:

- а) Ханука;
- б) Різдво;
- в) Курбан-байрам;
- г) Весак.

Правильна відповідь: а.

15. Єрусалим для іудеїв є:

- а) священним містом;
- б) політичним центром ісламу;
- в) місцем паломництва буддистів;
- г) центром античної культури.

Правильна відповідь: а.

16. Іудаїзм справив значний вплив на:

- а) буддизм;
- б) християнство та іслам;
- в) конфуціанство;
- г) синтоїзм.

Правильна відповідь: б.

17. Зібрання релігійних законів та тлумачень в іудаїзмі називається:

- а) Талмуд;
- б) Коран;
- в) Веди;
- г) Євангеліє.

Правильна відповідь: а.

18. В іудаїзмі особливе значення має:

- а) моральний закон і заповіді;
- б) культ природи;
- в) аскетичне життя;
- г) магія.

Правильна відповідь: а.

19. Іудаїзм виник:

- а) у Стародавній Індії;
- б) у Стародавній Палестині;
- в) у Китаї;
- г) у Персії.

Правильна відповідь: б.

20. Іудаїзм належить до:

- а) політеїстичних релігій;
- б) монотеїстичних релігій;
- в) атеїстичних учень;
- г) філософських шкіл.

Правильна відповідь: б.

РОЗДІЛ 2. СВІТОВІ РЕЛІГІЇ

Тема 7. Індуїзм

Заняття з теми «Індуїзм» має на меті сформувати у студентів цілісне уявлення про історичні витoki, етапи розвитку, світоглядні основи та сучасні форми індійських релігійних традицій. Особлива увага приділяється індуїзму як одній із найдавніших і найскладніших релігійних систем світу, що поєднує філософію, міфологію, ритуальну практику та соціальну організацію життя.

Під час занять студентам необхідно звернути увагу на особливості індійського світогляду, для якого характерними є циклічне розуміння часу, ідея духовної еволюції душі та тісний зв'язок релігії з повсякденним життям. Важливо усвідомити, що релігійні традиції Індії формувалися протягом тисячоліть і пройшли складну еволюцію від ведичної релігії до сучасних форм індуїзму.

Особливу увагу слід приділити ведичному періоду як фундаменту індійської релігійної традиції. Студентам необхідно проаналізувати зміст Вед, їхню структуру та роль у формуванні релігійного світогляду. Важливо розглянути пантеон ведичних богів, серед яких ключове місце займають Індра, Агні, Варуна, Брахман та ін..

У процесі вивчення теми необхідно звернути увагу на брахманізм як наступний етап розвитку індійської релігійної думки. Студентам слід усвідомити ключові категорії індійського світогляду: карма як закон причинно-наслідкової моральної відповідальності; сансара як коло перероджень; мокша як звільнення від кола перероджень.

Важливо проаналізувати, як ці ідеї сформували цілісну філософсько-релігійну систему, що визначає духовну культуру Індії до сьогодні.

Особливу увагу слід приділити реформам брахманізму, які призвели до появи нових релігійно-філософських течій — буддизму та джайнізму, що стали альтернативними шляхами духовного спасіння.

Під час семінару студентам рекомендується розглянути культову практику індуїзму, яка включає складну систему обрядів, жертвоприношень, храмового служіння, медитації та йогічних практик. Важливо усвідомити, що ритуал в індуїзмі є не лише релігійною дією, а й способом гармонізації людини зі Всесвітом.

У межах теми необхідно проаналізувати основні напрями сучасного індуїзму: вішнуїзм як культ Вішну; шиваїзм як культ Шива; кришнаїзм як форма вішнуїстської традиції, пов'язана з культом Крішна.

Окрему увагу слід приділити іншим релігійним традиціям Індії, а саме Джайнізму та Сикхізму, які сформували власні системи духовних цінностей та етичних норм.

Під час підготовки до семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття (карма, сансара, мокша, дхарма); скласти схему розвитку релігій Індії; підготувати повідомлення про ведичну релігію або індуїстські культу; проаналізувати роль релігії у формуванні індійської культури; порівняти індуїзм із іншими світовими релігіями; звернути увагу на значення медитативних практик у духовній традиції Індії.

Під час семінару важливо дотримуватися міждисциплінарного підходу, поєднуючи релігієзнавчий, філософський, культурологічний та історичний аналіз у вивченні та осмисленні індійських релігійних традицій.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати історію виникнення індуїзму, розуміти його основні світоглядні принципи, характеризувати ведичну традицію та її еволюцію, аналізувати сучасні напрями індуїзму, а також оцінювати значення індійських релігій для світової духовної культури.

Питання для обговорення на семінарі

1. Особливості релігійного світогляду Індії.
2. Ведична релігія та її значення.
3. Священні тексти Веди.
4. Пантеон ведичних богів і їх функції.
5. Брахманізм як етап розвитку індійської релігії.
6. Карма, сансара і мокша як ключові категорії індійського світогляду.
7. Реформи брахманізму та виникнення нових релігійних течій.
8. Культова практика та ритуали індуїзму.
9. Вішнуїзм і культ Вішну.

10. Шиваїзм і культ Шива.
11. Кришнаїзм у структурі індуїзму.
12. Джайнізм як релігійна система.
13. Сикхізм: особливості віровчення.
14. Роль індуїзму у формуванні індійської культури.

Теми для дискусій

1. Чи є карма універсальним законом моральної відповідальності?
2. Чому індійська релігійна традиція є настільки багатосистемною?
3. Індуїзм: релігія, філософія чи спосіб життя?
4. Значення ідеї реінкарнації у світогляді Індії.
5. Чи можна вважати індуїзм єдиною релігією?
6. Медитація як релігійна практика і спосіб пізнання себе.
7. Вплив індійських релігій на сучасну світову культуру.
8. Джайнізм і принцип ненасильства у сучасному світі.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Карма і сансара в індуїстському світогляді».
2. Проаналізувати структуру та значення Веди.
3. Порівняти вішнуїзм і шиваїзм.
4. Підготувати повідомлення про культ Крішні.
5. Дослідити особливості джайнізму та його етики.
6. Проаналізувати роль медитації в індійській духовній традиції.
7. Підготувати презентацію про сучасні форми індуїзму.
8. Визначити вплив індійських релігій на світову філософію та культуру.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Міфи Давньої Індії.
2. Джайнізм.
3. Витоки індуїзму.
4. Особливості сучасного індуїзму.
5. Обряди та ритуали Стародавньої Індії.
6. Релігія Вед.
7. Світоглядна роль індуїзму в еволюції індійської культури.
8. Національні релігії.
9. Роль та значення зороастризму в західноєвропейській культурі та філософії.
10. Феномен медитації.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати історію становлення індуїзму та індійських релігій;
- розуміти основні світоглядні категорії (карма, сансара, мокша, дхарма);
- характеризувати ведичну традицію та її розвиток;
- аналізувати основні напрями індуїзму;
- пояснювати роль релігії у формуванні індійської культури;
- розуміти специфіку джайнізму та сикхізму;
- оцінювати значення індійських релігій для світової духовної традиції.

Основна література

1. *Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А.* Релігієзнавство: підручник. К., 1995.
2. Вайнтриб І. Індуїзм. «Словесний портрет» сакральної культури індуїстської цивілізації // *Людина і світ*. – 1998. – № 3.
3. Вибране з Упанішад / пер. на укр. – [б. м.] : Andalus Publications, 2024. 53 с.
4. Мензис А. Історія релігій V (переклад). Ведична, індуїстська, буддистська та перська / пер. на укр. Andalus Publications. – [б. м.] : Andalus Publications, 2024. 121 с.

Тестові питання до теми «Індуїзм»

1. Індуїзм виник:
 - а) у Китаї;
 - б) у Стародавній Індії;
 - в) у Персії;
 - г) у Єгипті.Правильна відповідь: б.
2. Індуїзм належить до:
 - а) світових релігій;
 - б) національних релігій;
 - в) атеїстичних учень;
 - г) монотеїстичних релігій.Правильна відповідь: б.
3. Священними текстами індуїзму є:
 - а) Коран;
 - б) Біблія;
 - в) Веди;
 - г) Талмуд.Правильна відповідь: в.

4. Основою індуїстського світогляду є:

- а) заперечення духовності;
- б) віра у перевтілення душ;
- в) культ імператора;
- г) науковий матеріалізм;

Правильна відповідь: б.

5. Вчення про перевтілення душ називається:

- а) карма;
- б) сансара;
- в) нірвана;
- г) анімізм.

Правильна відповідь: б.

6. Закон моральної відплати в індуїзмі називається:

- а) тотемізм;
- б) карма;
- в) культ;
- г) фетишизм.

Правильна відповідь: б.

7. Головною метою життя в індуїзмі є:

- а) досягнення мокші;
- б) завоювання світу;
- в) політична влада;
- г) матеріальне багатство.

Правильна відповідь: а.

8. Мокша – це:

- а) форма молитви;
- б) звільнення від кола перевтілень;
- в) релігійне свято;
- г) священна книга.

Правильна відповідь: б.

9. До головних богів індуїзму належить:

- а) Будда;
- б) Брахма;
- в) Конфуцій;
- г) Мойсей.

Правильна відповідь: б.

10. Богом-зберігачем світу в індуїзмі є:

- а) Шива;
- б) Вішну;

- в) Брахма;
- г) Індра.

Правильна відповідь: б.

11. Богом руйнування та оновлення в індуїзмі є:

- а) Вішну;
- б) Шива;
- в) Брахма;
- г) Крішна.

Правильна відповідь: б.

12. Індуїзм характеризується:

- а) суворим монотеїзмом;
- б) різноманітністю культів і вірувань;
- в) повним запереченням ритуалів;
- г) атеїзмом.

Правильна відповідь: б.

13. Священна річка індусів:

- а) Ніл;
- б) Ганг;
- в) Тигр;
- г) Дунай.

Правильна відповідь: б.

14. Система поділу суспільства в Індії називається:

- а) демократія;
- б) кастова система;
- в) монархія;
- г) теократія.

Правильна відповідь: б.

15. До священних тварин в індуїзмі належить:

- а) лев;
- б) кінь;
- в) корова;
- г) орел.

Правильна відповідь: в.

16. Індуїзм значну увагу приділяє:

- а) духовному самовдосконаленню;
- б) політичній боротьбі;
- в) військовим завоюванням;
- г) науковому експерименту.

Правильна відповідь: а.

17. Одним із найвідоміших епічних творів індуїзму є:

- а) Іліада;
- б) Махабхарата;
- в) Коран;
- г) Трипітака.

Правильна відповідь: б.

18. Частиною «Махабхарати» є:

- а) Тора;
- б) Бхагавад-Гіта;
- в) Авеста;
- г) Танах.

Правильна відповідь: б.

19. Індуїзм вплинув на формування:

- а) буддизму;
- б) ісламу;
- в) християнства;
- г) іудаїзму.

Правильна відповідь: а.

20. Для індуїзму характерним є:

- а) віра в карму та сансару;
- б) заперечення життя після смерті;
- в) атеїзм;
- г) відсутність ритуалів.

Правильна відповідь: а.

Тема 8 «Буддизм»

Заняття з теми «Буддизм» має на меті сформувати у студентів системне уявлення про історію виникнення, філософсько-релігійні засади, основні вчення та сучасні форми буддизму як однієї зі світових релігій. Особлива увага приділяється буддизму як духовно-практичній системі, що поєднує етику, психологію, філософію та медитативні практики.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на історичні умови виникнення буддизму в Стародавній Індії як альтернативи брахманістській релігійній системі. Важливо усвідомити, що буддизм виник як шлях духовного звільнення людини від страждання через внутрішню трансформацію свідомості.

Особливу увагу слід приділити образу засновника вчення – Сіддхартха Гаутама (Будда Шак'ямуні). Студентам необхідно проаналізувати його

життєвий шлях, духовне пробудження та особливості формування нового релігійно-філософського вчення.

У процесі вивчення теми важливо засвоїти Чотири благородні істини буддизму: дукха (істина про страждання); самудая (причина страждання); ніродха (припинення страждання); магга (шлях до припинення страждання).

Необхідно усвідомити, що ці істини становлять концептуальне ядро буддистського вчення та визначають його практичну спрямованість.

Особливу увагу слід приділити ключовим категоріям буддизму – сансара та нірвана. Студентам необхідно проаналізувати уявлення про колесо перероджень (сансару) як коло страждань та нірвану як стан остаточного звільнення, внутрішнього спокою і виходу за межі буття.

Важливим компонентом буддистської традиції є медитація як основний метод духовної практики. Під час семінару слід розглянути різні види медитації (дхьяна), їхню роль у досягненні просвітлення та трансформації свідомості.

У межах теми необхідно проаналізувати основні напрями буддизму: хінаяна (тхеравада) як рання форма буддизму; махаяна як «великий шлях спасіння»; ваджраяна як тантрична форма буддизму.

Окрему увагу слід приділити ламаїзму як специфічній формі тибетського буддизму, де важливу роль відіграє інститут лам і духовна ієрархія.

Також необхідно розглянути дзен-буддизм як одну з найвпливовіших шкіл махаяни, що акцентує увагу на інтуїтивному прозрінні, медитативній практиці та безпосередньому досвіді просвітлення.

Під час семінару студентам рекомендується: опрацювати лекційний матеріал та рекомендовану літературу; виписати основні поняття (дукха, сансара, нірвана, карма, дхарма); скласти схему основних напрямів буддизму; підготувати повідомлення про життя Сіддхартха Гаутама; проаналізувати роль медитації у буддистській практиці; порівняти основні школи буддизму; звернути увагу на вплив буддизму на сучасну культуру.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися міждисциплінарного підходу, поєднуючи релігієзнавчий, філософський, психологічний та культурологічний аналіз буддистської традиції.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати історію виникнення буддизму, розуміти його основні вчення, характеризувати «чотири благородні істини», аналізувати напрями буддизму, а також оцінювати значення буддизму як світової духовної традиції.

Питання для обговорення на семінарі

1. Історичні передумови виникнення буддизму.
2. Життя і духовний шлях Сіддхартха Гаутама.
3. Чотири благородні істини буддизму.

4. Космологія буддизму.
5. Дукха як концепція страждання.
6. Самудая і причина страждання.
7. Ніродха і можливість припинення страждання.
8. Магга як шлях духовного звільнення.
9. Сансара і нирвана в буддійському вченні.
10. Медитація як основна практика буддизму.
11. Хінаяна (тхеравада): особливості вчення.
12. Махаяна як «великий шлях».
13. Ваджраяна і тантричний буддизм.
14. Ламаїзм у тибетській традиції.
15. Дзен-буддизм у сучасному світі.

Теми для дискусій

1. Чи є буддизм релігією, філософією чи психологічною системою?
2. Чи можливо повністю подолати страждання у сучасному світі?
3. Нирвана: небуття чи вищий стан свідомості?
4. Роль медитації в сучасній психотерапії та духовних практиках.
5. Чому буддизм став однією з найпоширеніших світових релігій?
6. Дзен-буддизм: інтуїція проти раціонального мислення.
7. Чи актуальні Чотири благородні істини сьогодні?
8. Етичні принципи буддизму і сучасне суспільство.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Чотири благородні істини як основа буддизму».
2. Проаналізувати життєвий шлях Сіддхартха Гаутама.
3. Порівняти хінаяну і махаяну.
4. Підготувати повідомлення про медитаційні практики буддизму.
5. Дослідити значення нирвани у буддійській філософії.
6. Проаналізувати особливості дзен-буддизму.
7. Підготувати презентацію про ваджраяну і ламаїзм.
8. Визначити вплив буддизму на сучасну світову культуру та психологію.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Буддизм: історія віровчення та культу.
2. Сучасні течії буддизму та їх особливості.
3. Дзен-буддизм у сучасному світі.
4. Техніки медитації буддизму.
5. Образ Будди у класичному буддизмі.

6. Сансара і нірвана як ключові поняття буддизму.
7. Ламаїзм як форма тибетського буддизму.
8. Махаяна і її філософські особливості.
9. Етичні принципи буддизму.
10. Буддизм і сучасна культура Заходу.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати історію виникнення буддизму;
- розуміти основні положення Чотирьох благородних істин;
- характеризувати поняття сансари та нірвани; аналізувати основні напрями буддизму; пояснювати роль медитації у буддистській практиці;
- розуміти специфіку дзен-буддизму та ламаїзму;
- оцінювати значення буддизму як світової релігії.

Основна література

1. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.
2. Вайнтруб І. Буддизм // Людина і світ. – 1998. – № 2.
3. Фромм Е. Психоаналіз і дзен-буддизм // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – № 1, 2.
4. Мензис А. Історія релігій V (переклад). Ведична, індуїстська, буддистська та перська / пер. на укр. Andalus Publications. – [б. м.] : Andalus Publications, 2024. 121 с.

Тестові питання до теми «Буддизм»

1. Буддизм виник:
 - а) у Китаї;
 - б) в Індії;
 - в) у Японії;
 - г) в Єгипті.Правильна відповідь: б.
2. Засновником буддизму є:
 - а) Конфуцій;
 - б) Лао-цзи;
 - в) Сіддхартха Гаутама (Будда) ;
 - г) Зороастр.Правильна відповідь: в.
3. Будда означає:
 - а) пророк;
 - б) спаситель;

- в) просвітлений;
- г) учитель.

Правильна відповідь: в.

4. Орієнтовний час виникнення буддизму:

- а) VI–V ст. до н.е. ;
- б) I ст. н.е. ;
- в) X ст. до н.е. ;
- г) VII ст. н.е.

Правильна відповідь: а.

5. Основою буддійського вчення є:

- а) Десять заповідей;
- б) Чотири благородні істини;
- в) Символ віри;
- г) Кодекс законів.

Правильна відповідь: б.

6. Перша благородна істина стверджує, що:

- а) життя є стражданням;
- б) Бога не існує;
- в) людина безсмертна;
- г) світ вічний.

Правильна відповідь: а.

7. Причиною страждань, за вченням Будди, є:

- а) бідність;
- б) незнання і бажання;
- в) держава;
- г) природа.

Правильна відповідь: б.

8. Кінцевою метою буддиста є досягнення:

- а) раю;
- б) спасіння;
- в) нірвани;
- г) безсмертя.

Правильна відповідь: в.

9. Нірвана — це:

- а) стан повного духовного звільнення;
- б) небесне царство;
- в) місце поклоніння;
- г) священна книга.

Правильна відповідь: а.

10. Шлях до припинення страждань називається:

- а) Восьмеричний шлях;
- б) Шлях жерця;
- в) Шлях воїна;
- г) Шлях пророка.

Правильна відповідь: а.

11. До світових релігій належить:

- а) індуїзм;
- б) синтоїзм;
- в) буддизм;
- г) даосизм.

Правильна відповідь: в.

12. Священні тексти буддизму називаються:

- а) Веди;
- б) Танах;
- в) Трипітака;
- г) Авеста

Правильна відповідь: в.

13. Буддизм запозичив з індуїзму ідею:

- а) карми;
- б) хрещення;
- в) монотеїзму;
- г) пророчого одкровення.

Правильна відповідь: а.

14. Вчення про причинно-наслідковий зв'язок вчинків називається:

- а) сансара;
- б) карма;
- в) мокша;
- г) анімізм.

Правильна відповідь: б.

15. Коло народжень і смертей у буддизмі називається:

- а) нірвана;
- б) карма;
- в) сансара;
- г) медитація.

Правильна відповідь: в.

16. Основним моральним принципом буддизму є:

- а) ненасильство та співчуття;
- б) підкорення владі;

- в) військова доблесть;
- г) матеріальне збагачення.

Правильна відповідь: а.

17. Найбільшого поширення буддизм набув:

- а) у країнах Азії;
- б) у Південній Америці;
- в) у Західній Європі;
- г) в Африці.

Правильна відповідь: а.

18. Основними напрямками буддизму є:

- а) православ'я, католицизм, протестантизм;
- б) сунізм і шиїзм;
- в) Тхеравада, Махаяна, Ваджраяна;
- г) фарисеї та садукее.

Правильна відповідь: в.

19. Буддизм навчає, що людина може досягти просвітлення:

- а) лише через жерців;
- б) через власне духовне вдосконалення;
- в) лише після смерті;
- г) тільки через жертвоприношення.

Правильна відповідь: б.

20. Символом буддизму є:

- а) хрест;
- б) півмісяць;
- в) колесо Дхарми;
- г) зірка Давида.

Правильна відповідь: в.

21. Буддизм є переважно:

- а) монотейстичною релігією;
- б) політейстичною релігією;
- в) релігійно-філософським ученням;
- г) атеїстичною ідеологією.

Правильна відповідь: в.

22. Медитація в буддизмі використовується для:

- а) військової підготовки;
- б) духовного самопізнання та концентрації;
- в) політичної діяльності;
- г) здійснення жертвоприношень.

Правильна відповідь: б.

23. Будда досяг просвітлення:

- а) на горі Синай;
- б) під деревом Бодхі;
- в) у храмі Єрусалима;
- г) у печері Хіра.

Правильна відповідь: б.

24. Одним із головних принципів буддизму є:

- а) «око за око» ;
- б) серединний шлях;
- в) культ предків;
- г) божественне походження влади.

Правильна відповідь: б.

25. Буддизм виник як:

- а) реформаторський рух у межах індійської духовної традиції;
- б) частина християнства;
- в) різновид ісламу;
- г) продовження даосизму.

Правильна відповідь: а.

Тема 9. Раннє християнство та його еволюція

Заняття з теми «Раннє християнство та його еволюція» має на меті сформувані у студентів цілісне уявлення про виникнення християнства, його ідейні джерела, етапи становлення, а також процес інституціоналізації християнської церкви в межах Римської імперії та подальший розкол на Східну і Західну традиції.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на ідейний зв'язок християнства з іудаїзмом. Важливо усвідомити, що іудаїзм виступає релігійно-історичним та світоглядним підґрунтям християнського віровчення, зокрема у формуванні уявлень про єдиного Бога, Завіт, моральний закон та есхатологічні очікування.

Особливу увагу слід приділити становленню раннього християнства як релігійного руху, що виник у межах юдейської традиції та поступово набув універсального характеру. Студентам необхідно проаналізувати соціально-історичні умови його виникнення, роль проповіді, апостольського руху та перших християнських громад.

У процесі вивчення теми важливо розглянути основні ідеї християнства: віра в єдиного Бога; ідея спасіння людини; любов як універсальний моральний принцип; ідея гріхопадіння та спокути; очікування Царства Божого.

Необхідно приділити увагу постаті Ісус Христос як духовному центру християнського віровчення. Важливо розглянути його образ як Нового Адама, що символізує відновлення людської природи та подолання наслідків гріхопадіння.

У межах теми студентам слід проаналізувати християнську доктрину Старого та Нового Завіту. Особливу увагу необхідно приділити священному тексту Старий Завіт, який формує історико-теологічну основу християнської традиції.

Важливим аспектом є вивчення есхатології та сотеріології християнства. Студентам необхідно усвідомити: есхатологію як вчення про кінець історії та Страшний суд; сотеріологію як вчення про спасіння людини через віру та благодать.

Особливу увагу слід приділити процесу поширення християнства в Римській імперії, його переходу від переслідуваної релігії до офіційної державної релігії. Важливо проаналізувати етапи інституціоналізації церкви, формування церковної ієрархії та зміцнення її соціально-політичної ролі.

Окремо необхідно розглянути церковний розкол між Сходом і Заходом, який призвів до формування двох християнських традицій – православної та католицької. Студентам рекомендується звернути увагу на богословські, культурні та політичні причини цього поділу.

Під час підготовки до семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття (гріхопадіння, спасіння, есхатологія, сотеріологія); скласти схему розвитку раннього християнства; підготувати повідомлення про поширення християнства в Римській імперії; проаналізувати роль Ісус Христос у формуванні віровчення; порівняти іудаїзм і християнство як релігійні системи; звернути увагу на історичні передумови церковного розколу.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися принципів наукової об'єктивності, міжрелігійного діалогу та поваги до християнської традиції як важливої складової світової духовної культури.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати історію езотеричного та екзотеричного християнства, розуміти їх ідейні джерела, характеризувати основні положення віровчення екзотеричної течії, аналізувати процес поширення та інституціоналізації церкви, а також оцінювати значення християнства у світовій історії.

Питання для обговорення на семінарі

1. Іудаїзм як ідейне джерело християнства.
2. Соціально-історичні передумови виникнення раннього християнства.
3. Особливості формування християнських громад.

4. Основні ідеї християнського віровчення.
5. Роль Ісус Христос у становленні християнства.
6. Ісус Христос як Новий Адам.
7. Старий Завіт у християнській традиції.
8. Есхатологія християнства.
9. Сотеріологія як вчення про спасіння.
10. Поширення християнства в Римській імперії.
11. Християнство як державна релігія Римської імперії.
12. Формування церковної організації та ієрархії.
13. Великий розкол: Схід і Захід.
14. Значення християнства у світовій історії.

Теми для дискусій

1. Чи можна вважати християнство продовженням іудаїзму?
2. Чому ідея спасіння стала центральною в християнстві?
3. Ісус Христос: історична особа чи релігійний символ?
4. Роль Римської імперії у поширенні християнства.
5. Чому відбувся церковний розкол між Сходом і Заходом?
6. Есхатологія: очікування кінця світу як основа віри.
7. Любов як універсальний принцип у християнстві.
8. Християнство і формування європейської цивілізації.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Ідея спасіння у християнстві».
2. Проаналізувати ідейний зв'язок іудаїзму та християнства.
3. Охарактеризувати образ Ісус Христос у християнському віровченні.
4. Порівняти есхатологію та сотеріологію як ключові концепції.
5. Підготувати повідомлення про поширення християнства в Римській імперії.
6. Проаналізувати причини Великого церковного розколу.
7. Дослідити роль християнства у формуванні європейської культури.
8. Підготувати презентацію про ранні християнські громади.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Історія виникнення та становлення християнства.
2. Ідейні джерела християнства.
3. Вчення про гріхопадіння.
4. Суть християнської ідеї спасіння.
5. Ранні християнські громади та їхня організація.
6. Християнство як офіційна релігія Римської імперії.

7. Великий розкол християнської церкви.
8. Есхатологічні уявлення християнства.
9. Сотеріологія у християнській традиції.
10. Образ Ісуса Христа у богослов'ї та культурі.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати історію виникнення християнства;-
- розуміти його ідейні джерела та зв'язок з іудаїзмом;
- характеризувати основні положення християнського віровчення; аналізувати роль Христа у формуванні релігії;
- пояснювати поняття есхатології та сотеріології;
- розуміти процес поширення християнства в Римській імперії;
- характеризувати причини церковного розколу;
- оцінювати значення християнства у світовій історії та культурі.

Основна література:

1. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.
2. Clemens Alessandrinus. Stromata. [Електроний ресурс]. Режим пошуку: URL: [https://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0150-0207,_Clemens_Alexandrinus,_Stromata_\[Schaff\],_EN.pdf](https://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0150-0207,_Clemens_Alexandrinus,_Stromata_[Schaff],_EN.pdf) (дата звернення 23.01.2025).
3. Tertullian. A Treatise On The Soul. Kessinger Publishing, 2010. 122 p.
4. Біблія. Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. / Із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. Українське біблійне товариство. Київ, 1991. 1255 с.
5. Renan J.E. The History of the Origins of Christianity - Book I: The Life of Jesus. Devoted Publishing: First Edition, 2016. 144 p.
6. Lentz Ralph E. II. The fascist Jesus: Ernest Renan's Vie de Jesus and the theological origins of fascism. Masters thesis, University of Wales Trinity Saint David, 2014. URL: [https:// repository.uwtsd.ac.uk/id/eprint/352](https://repository.uwtsd.ac.uk/id/eprint/352) (дата звернення 23.01.2025).
7. Flavius J. Jewish Antiquities. Wordsworth Editions: London, 2006. 878 p.
8. Rabbi Shimon Duran. Zohar Harakia / [Translated by Philip J. Caplan]. Academic Studies Press: Newton. Massachusetts, 2012. 465 p.
9. Klauck H.J., Marksches C., de Boer E. A., Herbert M., McNamara M. J., Franzmann M., Logan A. H. B., Wedderburn A.J. M., April R. U., De Conick D. Gnostic & Apocryphal Studies Collection (10 vols.). T&T Clark; Sheffield Academic Press, 1989–2004. 2398 p.

Тестові питання до теми «Раннє християнство та його еволюція»

1. Християнство виникло:
 - а) у Стародавньому Єгипті;
 - б) у I ст. н.е. в Палестині;

- в) у V ст. до н.е. в Греції;
- г) у Китаї.

Правильна відповідь: б.

2. Засновником християнства вважається:

- а) Мойсей;
- б) Авраам;
- в) Ісус Христос;
- г) Будда.

Правильна відповідь: в.

3. Раннє християнство поширювалося насамперед:

- а) серед римської знаті;
- б) серед рабів і бідних;
- в) серед єгипетських жерців;
- г) серед китайських імператорів.

Правильна відповідь: б.

4. Священною книгою християн є:

- а) Коран;
- б) Веди;
- в) Біблія;
- г) Трипітака.

Правильна відповідь: в.

5. Основою християнського вчення є:

- а) вчення про карму;
- б) віра в одного Бога і спасіння через Христа;
- в) культ природи;
- г) заперечення духовності.

Правильна відповідь: б.

6. Період переслідування християн у Римській імперії був:

- а) I–III ст. н.е. ;
- б) IV–V ст. н.е. ;
- в) VI–VII ст. н.е. ;
- г) X–XI ст. н.е.

Правильна відповідь: а.

7. У 313 р. християнство було:

- а) заборонено;
- б) офіційно дозволено Міланським едиктом;
- в) оголошено державною релігією;
- г) розділене на конфесії.

Правильна відповідь: б.

8. Міланський едикт був виданий:

- а) Нероном;
- б) Костянтином Великим;
- в) Юлієм Цезарем;
- г) Августом.

Правильна відповідь: б.

9. У 380 р. християнство стало:

- а) забороненою релігією;
- б) державною релігією Римської імперії;
- в) філософською школою;
- г) сектою.

Правильна відповідь: б.

10. Розкол християнської церкви стався у:

- а) 1054 р. ;
- б) 313 р. ;
- в) 476 р. ;
- г) 1492 р.

Правильна відповідь: а.

11. Великий розкол призвів до виникнення:

- а) буддизму і ісламу;
- б) православ'я і католицизму;
- в) протестантизму і іудаїзму;
- г) даосизму і конфуціанства.

Правильна відповідь: б.

12. Центром православ'я став:

- а) Рим;
- б) Константинополь;
- в) Єрусалим;
- г) Мекка.

Правильна відповідь: б.

13. Центром католицизму є:

- а) Афіни;
- б) Рим;
- в) Вавилон;
- г) Каїр.

Правильна відповідь: б.

14. Символом християнства є:

- а) півмісяць;
- б) колесо дхарми;

- в) хрест;
- г) зірка Давида.

Правильна відповідь: в.

15. Основна ідея християнства:

- а) спасіння душі через віру і любов;
- б) досягнення нірвани;
- в) дотримання каст;
- г) культ імператора.

Правильна відповідь: а.

16. Апостоли – це:

- а) римські імператори;
- б) учні Ісуса Христа;
- в) буддійські монахи;
- г) пророки ісламу.

Правильна відповідь: б.

17. Перші християнські громади називалися:

- а) монастирі;
- б) церкви (екклесії) ;
- в) храми Зевса;
- г) синагоги.

Правильна відповідь: б.

18. Причиною поширення християнства була:

- а) військова сила;
- б) проповідь рівності та спасіння;
- в) економічний примус;
- г) політична експансія.

Правильна відповідь: б.

19. Протестантизм виник у:

- а) I ст. н.е. ;
- б) XI ст. ;
- в) XVI ст. ;
- г) XIX ст.

Правильна відповідь: в.

20. Раннє християнство відзначалося:

- а) суворою ієрархією;
- б) рівністю віруючих у громадах;
- в) відсутністю віровчення;
- г) багатобожжям.

Правильна відповідь: б.

Тема 10. Православ'я

Заняття з теми «Православ'я» має на меті сформувати у студентів цілісне уявлення про історичні витoki, догматичні основи, культову практику та організаційну структуру православної традиції як однієї з головних гілок світового християнства. Особлива увага приділяється православ'ю як духовно-культурному феномену, що суттєво вплинув на формування цивілізаційного простору Східної Європи, зокрема України.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на процес становлення православ'я як історично сформованої конфесійної традиції, що розвивалася в контексті візантійської духовності та східно-християнської богословської думки. Важливо усвідомити, що православ'я не є монолітною структурою, а складається з низки помісних церков, які мають різний канонічний статус.

Особливу увагу слід приділити поняттю церковної організації православ'я. Студентам необхідно розглянути: канонічні церкви; автокефальні церкви; автономні церкви та зрозуміти принципи їхнього самоуправління, взаємодії та визнання в межах православного світу.

У процесі вивчення теми важливо проаналізувати основи православного віровчення, яке ґрунтується на Священному Писанні та Священному Переданні. Студентам слід звернути увагу на догматичні положення про: Святу Трійцю; Боготілення Ісус Христос; спасіння людини через благодать; значення Церкви як містичного Тіла Христового.

Важливим аспектом теми є вивчення семи таїнств православної Церкви: хрещення; миропомазання; євхаристія; покаяння; шлюб; священство; елеосвячення. Студентам необхідно усвідомити їхній сакральний зміст та роль у духовному житті віруючої людини.

Окрему увагу слід приділити формуванню культу святих у православ'ї. Важливо проаналізувати історичні передумови канонізації святих, розвиток агіографічної традиції та значення святих як духовних взірців.

У межах теми необхідно розглянути систему православних свят і обрядів, які формують річний богослужбовий цикл. Студентам рекомендується звернути увагу на символіку та богословський зміст святкових подій.

Важливим компонентом є вивчення особливостей церковної структури православ'я: роль єпископату; парафіяльне життя; духовенство; чернецтво як особлива форма духовного служіння.

Під час підготовки до семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття (догмат, таїнство, автокефалія, передання); скласти схему структури православних церков; підготувати повідомлення про історію православ'я;

проаналізувати роль семи таїнств у духовному житті; дослідити культ святих у православній традиції;

звернути увагу на значення православ'я в історії України.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися принципів наукової об'єктивності, толерантності та поваги до релігійної традиції як важливої складової світової духовної культури.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати історію становлення православ'я, розуміти його догматичні основи, характеризувати структуру православних церков, аналізувати значення семи таїнств, а також оцінювати роль православ'я у формуванні духовної культури України та світу.

Питання для обговорення на семінарі

1. Історичні витоки православ'я.
2. Православ'я як східна гілка християнства.
3. Канонічні, автокефальні та автономні церкви.
4. Догматичні основи православного віровчення.
5. Роль Ісус Христос у православній традиції.
6. Святе Письмо і Священне Передання в православ'ї.
7. Сім таїнств православної Церкви.
8. Богословський зміст таїнств.
9. Формування культу святих.
10. Значення православних свят і обрядів.
11. Роль духовенства та чернецтва.
12. Православ'я як культурно-історичний феномен.
13. Православ'я в сучасному світі.
14. Православ'я в Україні: історія і сучасність.

Теми для дискусій

1. Чи є православ'я більш традиційною формою християнства?
2. Роль Церкви у сучасному суспільстві.
3. Автокефалія: релігійний чи політичний феномен?
4. Значення чернецтва у духовному житті православ'я.
5. Чи змінюється православна традиція в сучасному світі?
6. Культ святих: духовна практика чи культурна традиція?
7. Співвідношення традиції і модернізації в православ'ї.
8. Православ'я і національна ідентичність.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Роль православ'я у формуванні духовної культури».

2. Проаналізувати догматичні основи православного віровчення.
3. Охарактеризувати значення семи таїнств.
4. Підготувати повідомлення про культ святих у православ'ї.
5. Дослідити структуру православних церков (канонічні, авторефальні, автономні).
6. Проаналізувати роль Ісус Христос у православному богослов'ї.
7. Підготувати презентацію про православні свята.
8. Розглянути роль православ'я в історії України.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Еволюція православної філософії.
2. Основи православного віровчення.
3. Культ святих у православ'ї.
4. Православ'я в сучасній Україні.
5. Історія Церкви.
6. Християнська догматика та культ: витоки, формування.
7. Обряди і свята християн.
8. Чернецтво в православній традиції.
9. Автокефалія православних церков.
10. Православ'я як культурна система.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен: знати історію становлення православ'я; розуміти його догматичні основи; характеризувати структуру православних церков; аналізувати зміст семи таїнств; пояснювати роль культу святих; розуміти значення духовенства та чернецтва; оцінювати роль православ'я в історії та культурі України і світу.

Основна література:

1. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.
2. Іларіон, митрополит [Огієнко І. І.]. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. Вид. 2. – К., 1994.
3. Історія Православної Церкви в Україні / за ред. П. Яроцького. – К., 1998.
4. Історія релігії в Україні / за ред. А. Колодного і П. Яроцького. – К., 1999. Климів В. В. Українські православні монастирі та чернецтво: позиція в національній історії. – К., 2008.
5. Саган О. Н. Національні прояви православ'я: український аспект. – К., 2002.

6. Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні. У трьох кн. – К., 1994.
7. Історія релігії в Україні: У 10 т. – Т.2. Українське православ'я / За ред. П. Яроцького. – К., 1997
8. Історія світової релігієзнавчої думки: Хрестоматія / За ред. В. І. Лубського. – К., 1999.
9. Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А. Релігієзнавство: Підручник. – К., 1998.
10. Саган О. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К., 2004.
11. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні : у 2 т. Т. 1 (до 1353 р.) – Рим ; Нью-Йорк, 1965.

Тестові питання до теми «Православ'я»

1. Православ'я є:
 - а) світовою релігією;
 - б) одним із напрямів християнства;
 - в) давньогрецькою релігією;
 - г) філософською школою.Правильна відповідь: б.
2. Православ'я сформувалося остаточно після:
 - а) Хрестових походів;
 - б) Великого розколу 1054 року;
 - в) Реформації;
 - г) Французької революції.Правильна відповідь: б.
3. Рік Великого розколу християнської церкви:
 - а) 313 р. ;
 - б) 380 р. ;
 - в) 1054 р. ;
 - г) 1517 р.Правильна відповідь: в.
4. Центром православ'я в ранній історії був:
 - а) Рим;
 - б) Єрусалим;
 - в) Константинополь;
 - г) Александрія.Правильна відповідь: в.
5. Православна церква визнає:
 - а) владу Папи Римського;

- б) верховенство Вселенських соборів;
- в) відсутність ієрархії;
- г) багатобожжя.

Правильна відповідь: б.

6. Основою віровчення православ'я є:

- а) Веди;
- б) Коран;
- в) Біблія;
- г) Талмуд.

Правильна відповідь: в.

7. Символ віри в православ'ї:

- а) Шахада;
- б) Апостольський символ віри;
- в) Тора;
- г) Дхамма.

Правильна відповідь: б.

8. Головний обряд у православ'ї:

- а) хадж;
- б) хрещення;
- в) жертвоприношення;
- г) медитація.

Правильна відповідь: б.

9. Кількість таїнств у православ'ї:

- а) 3;
- б) 5;
- в) 7;
- г) 10.

Правильна відповідь: в.

10. До таїнств православ'я належить:

- а) молитва до духів;
- б) хрещення;
- в) жертвоприношення тварин;
- г) магічні обряди.

Правильна відповідь: б.

11. Найвищий духовний сан у православній церкві:

- а) імам;
- б) рабин;
- в) патріарх;
- г) гуру.

Правильна відповідь: в.

12. У православ'ї особливе значення мають:

- а) ікони;
- б) статуї богів;
- в) амулети;
- г) тотеми.

Правильна відповідь: а.

13. Богослужіння в православ'ї називається:

- а) меса;
- б) літургія;
- в) намаз;
- г) медитація.

Правильна відповідь: б.

14. Основна мета православного життя:

- а) досягнення матеріального багатства;
- б) спасіння душі;
- в) політична влада;
- г) науковий прогрес.

Правильна відповідь: б.

15. Монастир у православ'ї – це:

- а) торговий центр;
- б) місце духовного життя і аскези;
- в) політична організація;
- г) військова база.

Правильна відповідь: б.

16. Чернецтво в православ'ї передбачає:

- а) військову службу;
- б) відмову від світського життя;
- в) політичну діяльність;
- г) участь у торгівлі.

Правильна відповідь: б.

17. Найважливіші православні свята:

- а) Рамадан і Курбан-байрам;
- б) Ханука і Песах;
- в) Різдво і Великдень;
- г) Весак і Дівалі.

Правильна відповідь: в.

18. Православ'я найбільш поширене у:

- а) Латинській Америці;
- б) Східній Європі;

- в) Північній Африці;
- г) Південній Америці.

Правильна відповідь: б.

19. Особливість православної традиції:

- а) відсутність обрядів;
- б) збереження давніх церковних традицій;
- в) заперечення Святого Письма;
- г) відсутність духовенства.

Правильна відповідь: б.

20. Православ'я належить до:

- а) монотеїстичних релігій;
- б) політеїстичних релігій;
- в) атеїстичних вчень;
- г) езотеричних систем.

Правильна відповідь: а.

Тема 11. Католицизм

Заняття з теми «Католицизм» спрямоване на формування у студентів системного уявлення про історичні витоки, особливості віровчення, культову практику та інституційну організацію Католицької Церкви як однієї з найбільших християнських конфесій світу. Особлива увага приділяється католицизму як релігійній системі, що поєднує догматику, розвинену церковну ієрархію та активну соціальну доктрину.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на історичний процес формування католицизму як західної гілки християнства, що остаточно оформилася після розколу єдиної християнської церкви. Важливо усвідомити, що католицизм відіграв ключову роль у розвитку західноєвропейської цивілізації, її культури, права та політичних інститутів.

Особливу увагу слід приділити головним рисам католицького віровчення. Студентам необхідно розглянути: вчення про Святу Трійцю; догмат про Папу Римського; ідею спасіння через віру, благодать і церковні таїнства; роль Церкви як універсального інституту спасіння.

У процесі вивчення теми важливо проаналізувати систему культової практики католицизму, яка включає розвинену обрядовість, літургійні форми та сакральну символіку. Особливу увагу слід звернути на значення таїнств, богослужінь і церковних свят у духовному житті віруючих.

Студентам необхідно усвідомити, що центральною інституційною основою католицизму є папство. Папа Римський розглядається як верховний пастир Церкви, носій апостольської традиції та духовний

авторитет для всіх католиків. Важливо проаналізувати роль Ватикану як адміністративного і духовного центру католицького світу.

Окрему увагу слід приділити соціальній доктрині католицизму, яка формує позицію Церкви щодо: соціальної справедливості; прав людини; праці та економіки; сім'ї та моральних цінностей; глобальних викликів сучасності.

У межах теми необхідно розглянути греко-католицизм як східну традицію католицизму, що поєднує візантійський обряд із визнанням влади Папи Римського. Студентам слід звернути увагу на його історичне формування та роль в українському релігійному просторі.

Під час підготовки до семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття (католицизм, папство, догмат, літургія, соціальна доктрина); скласти схему організації Католицької Церкви; підготувати повідомлення про історію католицизму; проаналізувати роль Папи Римського у світовій політиці та релігії; дослідити особливості греко-католицизму; звернути увагу на вплив католицизму на культуру Європи та України.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися принципів наукової об'єктивності, толерантності та міжрелігійного діалогу, розглядаючи католицизм як важливу складову світової духовної культури.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати історію виникнення католицизму, розуміти його віровчення та культову систему, характеризувати інституційну структуру Церкви, аналізувати соціальну доктрину та оцінювати роль католицизму у світовій історії.

Питання для обговорення на семінарі

1. Історичні передумови виникнення католицизму.
2. Католицизм як західна гілка християнства.
3. Основні риси католицького віровчення.
4. Роль Церкви у католицькій традиції.
5. Папство як центральний інститут католицизму.
6. Значення Ісус Христос у католицькій доктрині.
7. Система таїнств у католицизмі.
8. Літургійні практики та обряди.
9. Соціальна доктрина католицької Церкви.
10. Католицизм і сучасне суспільство.
11. Греко-католицизм: історія та особливості.
12. Роль католицизму в історії Європи.
13. Католицька Церква у глобальному світі.
14. Ватикан як духовний центр католицизму.

Теми для дискусій

1. Чи є папство універсальним релігійним авторитетом?
2. Роль католицької Церкви у сучасній політиці.
3. Католицизм і модернізація: конфлікт чи адаптація?
4. Соціальна доктрина католицизму: релігія і соціальна справедливість.
5. Греко-католицизм як міст між Сходом і Заходом.
6. Чи зберігає католицизм вплив у секулярному світі?
7. Католицька етика і сучасні виклики.
8. Роль Церкви у формуванні європейської культури.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Папство як інститут духовної влади».
2. Проаналізувати основні положення католицького віровчення.
3. Охарактеризувати роль Ісус Христос у католицькій традиції.
4. Порівняти католицизм і православ'я.
5. Підготувати повідомлення про соціальну доктрину католицької Церкви.
6. Дослідити історію греко-католицизму.
7. Проаналізувати роль Ватикану у сучасному світі.
8. Підготувати презентацію про католицькі ордени та їхню діяльність.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Сучасні течії та напрямки католицизму.
2. Католицька Церква в сучасному світі.
3. Історія становлення католицизму.
4. Соціальна доктрина католицької Церкви.
5. Папство як інститут релігійної влади.
6. Греко-католицизм: історія та сучасність.
7. Католицька літургія та обрядовість.
8. Католицизм і європейська культура.
9. Ватикан як духовний центр світу.
10. Католицька етика і сучасне суспільство.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати історію виникнення католицизму;
- розуміти його віровчення та культову систему;
- характеризувати роль папства і структуру Церкви;
- аналізувати соціальну доктрину католицизму;
- пояснювати особливості греко-католицизму.

Основна література:

1. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.
2. Волинець О. О., Гетьманчук М. П., Рижський Л. П. Українська греко-католицька церква і держава: теорія та практика взаємодії: моногр. – Л., 2007.
3. Санчес Д. Р. Євангелія в Розарію: Вивчення Біблії на Таїнствах Христа. – [б. м.] : Незалежне видання, 2024. 310 с.

Тестові питання до теми «Католицизм»

1. Католицизм є:
а) напрямом буддизму;
б) одним із напрямів християнства;
в) давньою східною релігією;
г) філософською школою.
Правильна відповідь: б.
2. Центром католицизму є:
а) Константинополь;
б) Єрусалим;
в) Рим;
г) Афіни.
Правильна відповідь: в.
3. Глава Католицької церкви:
а) патріарх;
б) імам;
в) Папа Римський;
г) рабин.
Правильна відповідь: в.
4. Католицизм остаточно сформувався після:
а) Реформації;
б) Великого розколу 1054 року;
в) Французької революції;
г) Першого Вселенського собору.
Правильна відповідь: б.
5. Символ віри в католицизмі:
а) Шахада;
б) Апостольський символ віри;
в) Тора;
г) Трипітака.
Правильна відповідь: б.
6. Найважливіша священна книга католицизму:
а) Коран;

- б) Веди;
- в) Біблія;
- г) Авеста.

Правильна відповідь: в.

7. У католицизмі особливе значення має:

- а) культ ікон;
- б) культ Папи як намісника Христа;
- в) відсутність духовенства;
- г) заперечення обрядів.

Правильна відповідь: б.

8. Мова богослужіння в традиційному католицизмі:

- а) грецька;
- б) латинська;
- в) арабська;
- г) старослов'янська.

Правильна відповідь: б.

9. Католицьке богослужіння називається:

- а) літургія;
- б) меса;
- в) намаз;
- г) дхарма.

Правильна відповідь: б.

10. У католицизмі кількість таїнств:

- а) 3;
- б) 5м
- в) 7;
- г) 10.

Правильна відповідь: в.

11. До таїнств католицизму належить:

- а) хрещення;
- б) жертвоприношення тварин;
- в) магічний ритуал;
- г) поклоніння духам.

Правильна відповідь: а.

12. У католицизмі догмат про непогрішимість стосується:

- а) єпископів;
- б) Папи Римського;
- в) священників;
- г) монахів.

Правильна відповідь: б.

13. Вчення про чистилище характерне для:

- а) православ'я;
- б) католицизму;
- в) буддизму;
- г) ісламу.

Правильна відповідь: б)

14. Католицька церква активно розвивала:

- а) монашество і місіонерство;
- б) тільки науку;
- в) політичний атеїзм;
- г) шаманізм.

Правильна відповідь: а.

15. Чернецтво в католицизмі пов'язане з:

- а) відмовою від духовного життя;
- б) орденами (францисканці, домініканці тощо);
- в) політичними партіями;
- г) військовими структурами.

Правильна відповідь: б.

16. Найвідоміші католицькі чернечі ордени:

- а) буддійські монахи;
- б) францисканці та єзуїти;
- в) дервіші;
- г) брахмани.

Правильна відповідь: б.

17. Католицизм найбільш поширений у:

- а) Східній Азії;
- б) Латинській Америці та Західній Європі;
- в) Північній Африці;
- г) Центральній Азії.

Правильна відповідь: б.

18. Католицька церква визнає:

- а) тільки Святе Письмо без традиції;
- б) Святе Письмо і Священне Передання;
- в) тільки усні традиції;
- г) відсутність канону.

Правильна відповідь: б.

19. Основна мета католицького вчення:

- а) матеріальне збагачення;
- б) спасіння душі через віру і церкву;

- в) політична влада;
- г) науковий прогрес.

Правильна відповідь: б.

20. Католицизм належить до:

- а) політеїстичних релігій;
- б) монотеїстичних релігій;
- в) атеїстичних систем;
- г) східних філософських шкіл.

Правильна відповідь: б.

Тема 12. Протестантизм

Заняття з теми «Протестантизм» спрямоване на формування у студентів системного розуміння історії виникнення, основних етапів розвитку, віровчення, культової практики та організаційних форм протестантських церков. Особлива увага приділяється протестантизму як одному з ключових напрямів християнства, що виник у результаті Реформації та суттєво вплинув на розвиток європейської культури, філософії та соціальних інститутів.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на історичні передумови Реформації, яка стала відповіддю на кризові явища в середньовічному католицизмі. Важливо усвідомити, що протестантизм виник як рух за оновлення християнства, повернення до першоджерел віри та переосмислення ролі Церкви.

Особливу увагу слід приділити постатям реформаторів, серед яких ключове місце займають Мартін Лютер та Жан Кальвін. Їхні ідеї стали теоретичною основою формування нових протестантських конфесій.

У процесі вивчення теми важливо розглянути основні принципи протестантського віровчення: принцип «Sola Scriptura» (лише Святе Письмо як джерело віри); принцип «Sola Fide» (спасіння лише вірою); принцип загального священства віруючих; заперечення надмірної ролі церковної ієрархії.

Студентам необхідно проаналізувати історичний контекст Реформації та Контрреформації як реакції Католицької Церкви на протестантський рух, а також їхній вплив на релігійну карту Європи.

Окрему увагу слід приділити ранньому протестантизму, який включає: англіканство як державну форму реформації в Англії; лютеранство як перший системно оформлений напрям протестантизму; кальвінізм (реформатство) як теологічно суворішу форму протестантизму.

Важливо також розглянути пізній протестантизм, який представлений різноманітними течіями: баптизм; адвентизм; п'ятидесятництво; рух Свідків Ієгови.

Необхідно звернути увагу на їхні відмінності у богослов'ї, культовій практиці та організаційній структурі.

Під час семінару студентам слід усвідомити, що протестантизм характеризується значною конфесійною різноманітністю та децентралізованою структурою, що відрізняє його від католицизму та православ'я.

Під час підготовки до семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття (Реформація, протестантизм, конфесія, догмат); скласти схему основних напрямів протестантизму; підготувати повідомлення про діяльність Мартін Лютер та Жан Кальвін; проаналізувати принципи протестантської теології; дослідити вплив протестантизму на розвиток капіталістичної етики та європейської культури; порівняти протестантизм з католицизмом і православ'ям.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися принципів наукової об'єктивності, толерантності та міжрелігійного діалогу, розглядаючи протестантизм як важливий елемент християнської традиції та світової духовної культури.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати історію виникнення протестантизму, розуміти його основні доктринальні принципи, характеризувати ключові напрями, аналізувати роль Реформації та оцінювати значення протестантизму у розвитку європейської цивілізації.

Питання для обговорення на семінарі

1. Історичні передумови виникнення протестантизму.
2. Реформація як релігійний і соціальний рух.
3. Контрреформація та її значення.
4. Основні принципи протестантського віровчення.
5. Роль Мартін Лютер у формуванні протестантизму.
6. Вчення Жан Кальвін та його вплив.
7. Англіканство як державна форма протестантизму.
8. Лютеранство: особливості доктрини.
9. Кальвінізм і реформатська традиція.
10. Баптизм, адвентизм і п'ятидесятництво: спільне та відмінне.
11. Свідки Ієгови як сучасний релігійний рух.
12. Протестантизм і розвиток європейської культури.
13. Конфесійна різноманітність протестантизму.
14. Роль Біблії у протестантській традиції.

Теми для дискусій

1. Чи можна вважати Реформацію революцією у християнстві?
2. Протестантизм і розвиток капіталізму: випадковість чи закономірність?

3. Принцип «лише віра» і його значення для сучасної людини.
4. Чому протестантизм є таким конфесійно різноманітним?
5. Роль Біблії у протестантській духовності.
6. Чи актуальні ідеї Реформації сьогодні?
7. Протестантизм і секуляризація суспільства.
8. Межі релігійної свободи в протестантській традиції.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Реформація як поворотний момент в історії християнства».
2. Проаналізувати основні ідеї Мартін Лютер.
3. Охарактеризувати вчення Жан Кальвін.
4. Порівняти лютеранство і кальвінізм.
5. Підготувати повідомлення про англіканську церкву.
6. Дослідити особливості пізнього протестантизму.
7. Проаналізувати вплив протестантизму на культуру та економіку Європи.
8. Підготувати презентацію про сучасні протестантські течії.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Протестантизм: доктрина, ритуал, організація.
2. Основні етапи еволюції протестантизму.
3. Протестантська філософія у сучасному світі.
4. Основні напрямки розвитку протестантської філософії.
5. Історія становлення протестантизму.
6. Ранній протестантизм.
7. Пізній протестантизм: напрями, специфіка.
8. Проблема екуменізму в християнському світі.
9. Протестантизм і сучасна культура.
10. Роль Біблії в протестантській традиції.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати історію виникнення протестантизму;
- розуміти основні принципи протестантського віровчення;
- характеризувати Реформацію та Контрреформацію;
- аналізувати основні напрями протестантизму;
- пояснювати роль Мартін Лютер та Жан Кальвін;
- розуміти конфесійну різноманітність протестантизму;
- оцінювати значення протестантизму у розвитку європейської цивілізації та сучасного світу.

Основна література

1. Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А. Релігієзнавство: підручник. К., 1998.
2. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.
3. Любащенко В. Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій. – К., 1996.
4. Релігієзнавчий словник / За ред. А. Колодного і Б. Лобовика. – К., 1996.
5. Релігієзнавство. Курс лекцій / Кер. авт. кол. Баканурський А. Г. – К., 2004.
6. Канигін Ю., Кушерець В. Біблія та сучасна наука. – К., 2005.
7. Сележан Й.Ю. Християнство: основні течії. – Чернівці: Рута, 2005.
8. Християнство і проблеми сучасності. – К., 2000.
9. Християнство: контекст світової історії та культури. – К., 2000.

Тестові питання тема: «Протестантизм»

1. Протестантизм виник у результаті:
 - а) Великого розколу 1054 року;
 - б) Реформації XVI ст. ;
 - в) Хрестових походів;
 - г) Релігійних війн у Римі.

Правильна відповідь: б.
2. Початок Реформації пов'язують з діяльністю:
 - а) Томаса Аквінського;
 - б) Мартіна Лютера;
 - в) Ігнатія Лойоли;
 - г) Августина Блаженного.

Правильна відповідь: б.
3. Рік, коли Мартін Лютер оприлюднив 95 тез:
 - а) 1054;
 - б) 1215;
 - в) 1517;
 - г) 1648.

Правильна відповідь: в.
4. Основний принцип протестантизму:
 - а) спасіння через церкву;
 - б) спасіння через віру;
 - в) спасіння через добрі справи;
 - г) спасіння через аскезу.

Правильна відповідь: б.
5. Принцип «Sola Scriptura» означає:
 - а) тільки церква;

- б) тільки традиція;
- в) тільки Святе Письмо;
- г) тільки обряди.

Правильна відповідь: в.

6. Принцип «Sola Fide» означає:

- а) спасіння лише вірою
- б) спасіння лише добрими справами
- в) спасіння через монашество
- г) спасіння через Папу

Правильна відповідь: а.

7. Протестантизм заперечує:

- а) існування Бога;
- б) роль Святого Письма;
- в) верховенство Папи Римського;
- г) моральні норми.

Правильна відповідь: в.

8. Кількість таїнств у більшості протестантських церков:

- а) 2;
- б) 5;
- в) 7;
- г) 9.

Правильна відповідь: а.

9. До двох протестантських обрядів належать:

- а) хрещення і причастя;
- б) миропомазання і шлюб;
- в) покаяння і елеопомазання;
- г) свячення і поховання.

Правильна відповідь: а.

10. Основною причиною Реформації було:

- а) прагнення до уніфікації релігії;
- б) криза Католицької церкви та індульгенції;
- в) поширення ісламу;
- г) занепад античної культури.

Правильна відповідь: б.

11. Продаж індульгенцій критикував:

- а) Тома Аквінський;
- б) Мартін Лютер;
- в) Франциск Ассізький;
- г) Папа Григорій VII.

Правильна відповідь: б.

12. Кальвінізм пов'язаний з іменем:

- а) Жана Кальвіна;
- б) Мартіна Лютера;
- в) Ульріха Цвінглі;
- г) Ігнатія Лойоли.

Правильна відповідь: а.

13. Вчення про «приречення» (предестинацію) характерне для:

- а) православ'я;
- б) католицизму;
- в) кальвінізму;
- г) буддизму.

Правильна відповідь: в.

14. Англіканська церква виникла:

- а) у Франції;
- б) в Англії;
- в) в Італії;
- г) у Німеччині.

Правильна відповідь: б.

15. Головою Англіканської церкви є:

- а) Папа Римський;
- б) король/королева Великої Британії;
- в) архімандрит;
- г) патріарх Константинопольський.

Правильна відповідь: б.

16. Протестантизм характерний:

- а) суворою ієрархією;
- б) відсутністю єдиної централізованої церкви;
- в) поклонінням святим;
- г) монашеством як обов'язковим.

Правильна відповідь: б.

17. Протестантизм найбільш поширений у:

- а) Латинській Америці;
- б) Північній Європі та США;
- в) Північній Африці;
- г) Центральній Азії.

Правильна відповідь: б.

18. Основний акцент протестантизму:

- а) культ ікон;
- б) особиста віра і Біблія;
- в) церковна ієрархія;

г) монаше життя.

Правильна відповідь: б.

19. Реформація сприяла:

- а) зміцненню Папської влади;
- б) релігійному плюралізму в Європі;
- в) зникненню християнства;
- г) поширенню язичництва.

Правильна відповідь: б.

20. Протестантизм є:

- а) гілкою ісламу;
- б) напрямом християнства;
- в) східною релігією;
- г) філософською школою.

Правильна відповідь: б.

Тема 13. Іслам

Заняття з теми «Іслам» має на меті сформувати у студентів цілісне уявлення про історію виникнення ісламу, його віровчення, культову практику та основні напрями розвитку як однієї зі світових монотеїстичних релігій. Особлива увага приділяється ісламу як релігійно-цивілізаційному феномену, що сформував культурну, правову та духовну традицію в історії людства.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на соціально-історичні умови виникнення ісламу на Аравійському півострові, де відбувався перехід від племінних політеїстичних вірувань до монотеїстичної релігійної системи. Важливо усвідомити, що іслам виник як завершення процесу формування арабського монотеїзму.

Особливу увагу слід приділити постаті засновника ісламу – Мухаммаду, який виступив як релігійний реформатор і проповідник єдиного божества. Студентам необхідно проаналізувати його роль, пророчу діяльність у Мекці та Медині, а також формування мусульманської громади (умми).

У процесі вивчення теми важливо засвоїти основні постулати проповіді Мухаммада: віра в єдиного Бога (Аллаха); визнання Мухаммада пророком; ідея відповідальності людини перед Богом; заклик до морального оновлення суспільства; ідея Страшного суду та загробного життя.

Студентам необхідно розглянути священні джерела ісламу – Коран та Сунну як основу релігійного, правового та морального життя мусульманської спільноти.

Окрему увагу слід приділити «п'яти стовпам ісламу», які становлять основу релігійної практики: шахада (свідчення віри); саят (обов'язкова

молитва); закят (милостиня); саум (піст у місяць Рамадан); хадж (паломництво до Мекки).

У межах теми необхідно проаналізувати процес поширення ісламу, який відбувався як через релігійну проповідь, так і через політичну та культурну експансію, що сприяло формуванню великої мусульманської цивілізації.

Важливим аспектом є вивчення основних напрямів ісламу: сунізм як найбільш поширена традиція; шіїзм як напрям, що має власну теологічну та політичну специфіку; суфізм як містико-аскетична традиція в ісламі, що акцентує увагу на внутрішньому духовному шляху до Бога.

Під час семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття (іслам, умма, шаріат, сунна, Коран); скласти схему основних напрямів ісламу; підготувати повідомлення про життя Мухаммад; проаналізувати значення Коран у житті мусульман; дослідити особливості п'яти стовпів ісламу; порівняти сунізм, шіїзм і суфізм; звернути увагу на роль ісламу у формуванні світової цивілізації.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися принципів наукової об'єктивності, толерантності та міжрелігійного діалогу, розглядаючи іслам як одну з ключових світових релігій і важливу складову глобальної культурної спадщини.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати історію виникнення ісламу, розуміти його віровчення та культову систему, характеризувати основні напрями, аналізувати значення Корану та Сунни, а також оцінювати роль ісламу у світовій історії та культурі.

Питання для обговорення на семінарі

1. Історичні передумови виникнення ісламу.
2. Життя і діяльність Мухаммад.
3. Формування ісламу як монотеїстичної релігії.
4. Основні ідеї проповіді Мухаммада.
5. Коран як головне джерело віровчення.
6. Роль Сунни у мусульманській традиції.
7. П'ять стовпів ісламу.
8. Ритуали та обряди ісламу.
9. Розповсюдження ісламу у світі.
10. Сунізм і шіїзм: основні відмінності.
11. Суфізм як містична традиція ісламу.
12. Іслам і право (шаріат).
13. Іслам у сучасному світі.
14. Роль ісламу в історії цивілізацій.

Теми для дискусій

1. Чи є іслам лише релігією чи також правовою системою?
2. Роль Мухаммада як пророка і політичного лідера.
3. Чому іслам швидко поширився у світі?
4. Сунізм і шиїзм: релігійний чи політичний розкол?
5. Суфізм як «внутрішній шлях» в ісламі.
6. Актуальність п'яти стовпів ісламу сьогодні.
7. Іслам і сучасна глобалізація.
8. Коран як духовний і соціальний кодекс.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе на тему: «Іслам як світова релігія».
2. Проаналізувати життя Мухаммада.
3. Охарактеризувати значення Коран.
4. Порівняти сунізм і шиїзм.
5. Підготувати повідомлення про суфізм.
6. Дослідити п'ять стовпів ісламу.
7. Проаналізувати процес поширення ісламу.
8. Підготувати презентацію про іслам у сучасному світі.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Особливості ісламу як світової релігії.
2. Історія виникнення ісламу.
3. Основи мусульманського віровчення.
4. Основні напрямки в ісламі.
5. Соціокультурні та духовні витоки ісламу.
6. Свята, обряди та звичаї ісламу.
7. Сунізм: особливості та роль.
8. Шиїзм у сучасному світі.
9. Суфізм як містична традиція.
10. Іслам і світова цивілізація.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати історію виникнення ісламу;
- розуміти його основні віровчення та джерела;
- характеризувати роль Мухаммада; аналізувати значення Коран та Сунни;
- пояснювати зміст п'яти стовпів ісламу;
- розрізняти основні напрями ісламу;
- оцінювати роль ісламу у світовій історії та культурі.

Основна література:

1. Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А. Релігієзнавство: підручник. К., 1998.
2. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.
3. Червонна С. Іслам у Криму: історія і сучасність // Людина і світ. – 1998. – № 3.
4. Брильов Д.В. Іслам: історія, віровчення та культова практика. – К.: НПУ, 2011.

Тестові питання Тема: «Іслам»

1. Іслам виник:

- а) у V ст. до н.е.;
- б) у VII ст. н.е. ;
- в) у X ст. н.е. ;
- г) у I ст. н.е.

Правильна відповідь: б.

2. Засновником ісламу є:

- а) Іса (Ісус) ;
- б) Мойсей;
- в) Мухаммед;
- г) Авраам.

Правильна відповідь: в.

3. Священне місто ісламу:

- а) Єрусалим;
- б) Мекка;
- в) Ватикан;
- г) Багдад.

Правильна відповідь: б.

4. Основна священна книга ісламу:

- а) Біблія;
- б) Веди;
- в) Коран;
- г) Талмуд.

Правильна відповідь: в.

5. Віра в ісламі називається:

- а) дхарма;
- б) іман;
- в) карма;
- г) мокша.

Правильна відповідь: б)

6. Іслам означає:

- а) мир і покора Богові;
- б) шлях просвітлення;
- в) закон природи;
- г) культ предків.

Правильна відповідь: а.

7. П'ять стовпів ісламу НЕ включають:

- а) шахада;
- б) намаз;
- в) хрещення;
- г) закят.

Правильна відповідь: в.

8. Шахада – це:

- а) паломництво;
- б) молитва;
- в) свідчення віри;
- г) милостиня.

Правильна відповідь: в.

9. Обов'язкова молитва мусульман називається:

- а) намаз;
- б) літургія;
- в) меса;
- г) медитація.

Правильна відповідь: а.

10. Паломництво до Мекки називається:

- а) джихад;
- б) хад;
- в) закят;
- г) саум.

Правильна відповідь: б.

11. Місяць посту в ісламі:

- а) Мухаррам;
- б) Рамадан;
- в) Шавваль;
- г) Раджаб.

Правильна відповідь: б.

12. Закят – це:

- а) молитва;
- б) милостиня (податок на користь бідних) ;

- в) паломництво;
- г) пост.

Правильна відповідь: б.

13. Основні напрями ісламу:

- а) православ'я і католицизм;
- б) сунізм і шиїзм;
- в) махаяна і тхеравада;
- г) протестантизм і кальвінізм.

Правильна відповідь: б.

14. Найбільший напрям ісламу:

- а) шиїзм;
- б) сунізм;
- в) суфізм;
- г) хариджизм.

Правильна відповідь: б.

15. Суфізм – це:

- а) політична партія;
- б) містично-аскетичний напрям ісламу;
- в) юридична школа;
- г) військовий рух.

Правильна відповідь: б.

16. Священна мова Корану:

- а) перська;
- б) арабська;
- в) турецька;
- г) іврит.

Правильна відповідь: б.

17. Головна святиня ісламу:

- а) Стіну Плачу;
- б) Кааба;
- в) Храм Гробу Господнього;
- г) Золотий храм.

Правильна відповідь: б.

18. Джихад у класичному розумінні – це:

- а) духовне зусилля на шляху до Бога;
- б) виключно війна;
- в) політична революція;
- г) економічна реформа.

Правильна відповідь: а.

19. Держава, де іслам є домінуючою релігією:

- а) Іран;
- б) Франція;
- в) Японія;
- г) Канада.

Правильна відповідь: а.

20. Іслам належить до:

- а) політеїстичних релігій;
- б) монотеїстичних релігій;
- в) атеїстичних систем;
- г) філософських шкіл.

Правильна відповідь: б.

Тема 14. Релігійно-філософські погляди епохи Нового часу

Семінарське заняття з теми «Релігійно-філософські погляди епохи Нового часу» спрямоване на формування у студентів цілісного уявлення про розвиток європейської філософської та релігійної думки XVII–XVIII ст., а також про трансформацію традиційних християнських уявлень у контексті становлення новочасної науки, раціоналізму та містико-спекулятивних течій.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на складний характер духовних процесів Нового часу, коли поряд із розвитком наукової раціональності зберігаються та трансформуються містичні, теософські та релігійно-філософські концепції. Важливо усвідомити, що ця епоха характеризується поєднанням раціоналізму, метафізики та духовних пошуків людини.

Особливу увагу слід приділити християнсько-теософським поглядам Якоб Бьоме та Е. Сведенборга. Їхні концепції відображають спробу поєднати християнську традицію з містичним досвідом і філософським осмисленням духовної реальності.

У процесі вивчення теми важливо розглянути філософські ідеї представників раннього Нового часу та Просвітництва: Джордано Бруно з його концепцією безкінечного Всесвіту; Рене Декарта як основоположника новочасної філософії; Готфріда Вільгельма Лейбніца з його вченням про монади як духовні «одиниці буття».

Студентам необхідно особливо уважно проаналізувати концепцію монадології Готфріда Вільгельма Лейбніца, де універсум постає як система духовних субстанцій (монад), кожна з яких відображає світ у власний спосіб і перебуває у стані розгортання або згортання буття. Це дозволяє зрозуміти філософську модель динамічного духовного космосу.

Окрему увагу слід приділити світоглядним ідеям Девіда Юма; Артура Шопенгауера; Фрідріха Ніцше; Миколи Лоського.

Їхні концепції демонструють різні підходи до розуміння релігії, свідомості, моралі та буття людини в умовах модерної епохи.

Під час підготовки до семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття (монада, теософія, раціоналізм, емпіризм, волюнтаризм); скласти порівняльну таблицю філософських концепцій Нового часу; підготувати повідомлення про діяльність Якоб Бьоме та Емануель Сведенборг; проаналізувати концепцію монадології Готфрід Вільгельм Лейбніц; дослідити вплив філософії Нового часу на сучасні релігійно-філософські концепції; підготувати есе щодо трансформації релігійного світогляду в епоху модерну.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися принципів наукової об'єктивності, критичного мислення та толерантності до різних філософських і релігійних позицій, розглядаючи Новий час як період інтенсивного переосмислення духовних основ європейської цивілізації.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати основні філософсько-релігійні концепції Нового часу, розуміти ідеї провідних мислителів, аналізувати взаємозв'язок релігії та філософії, а також оцінювати значення цього періоду для розвитку сучасної духовної культури.

Питання для обговорення на семінарі

1. Особливості релігійно-філософської думки Нового часу.
2. Теософія як духовний феномен європейської культури.
3. Ідеї Якоба Бьоме.
4. Філософія Емануеля Сведенборга.
5. Концепція безкінечного Всесвіту Джордано Бруно.
6. Раціоналізм Рене Декарт.
7. Монадологія Готфріда Вільгельма Лейбніца.
8. Емпіризм Девіда Юма.
9. Філософія Артура Шопенгауера.
10. Філософія Фрідріха Ніцше.
11. Інтуїтивізм Миколи Лоського.
12. Взаємодія релігії і науки в Новий час.
13. Криза традиційної релігійності.
14. Духовні пошуки модерної людини.

Теми для дискусій

1. Чи сумісні раціоналізм і містика?
2. Чи руйнує наука релігійний світогляд у Новий час?
3. Монади Лейбніца: метафізика чи духовна модель світу?

4. Ніцше і «смерть Бога»: філософія чи культурний діагноз?
5. Юм і критика релігійного знання.
6. А. Шопенгауер: песимізм як релігійна інтерпретація світу.
7. Роль теософії у сучасній духовності.
8. Чи є Новий час епохою духовної кризи?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе: «Релігія і філософія в епоху Нового часу».
2. Проаналізувати концепцію Готфріда Вільгельма Лейбніца.
3. Порівняти раціоналізм і емпіризм.
4. Розглянути ідеї Ф. Ніцше щодо релігії.
5. Охарактеризувати теософію Якоба Бьоме.
6. Дослідити вплив Емануеля Сведенборга.
7. Підготувати таблицю філософських напрямів Нового часу.
8. Проаналізувати кризу релігійного світогляду в модерну епоху.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Релігійно-філософські погляди епохи Нового часу.
2. Християнсько-теософські концепції Нового часу.
3. Містика Я. Бьоме.
4. Філософія Е. Сведенборга.
5. Раціоналізм і релігія.
6. Емпіризм і критика релігії.
7. Монадологія Лейбніца.
8. Філософія Ніцше і криза християнства.
9. Шопенгауер і проблема світового страждання.
10. Релігія і наука в Новий час.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати основні філософсько-релігійні концепції Нового часу;
- розуміти ідеї провідних мислителів епохи;
- аналізувати взаємодію релігії та філософії;
- пояснювати концепцію монад Готфрід Вільгельм Лейбніц;
- характеризувати теософські ідеї Якоб Бьоме та Емануель Сведенборг;
- оцінювати значення філософії Нового часу для розвитку сучасної

духовної культури.

Основна література:

1. Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А. Релігієзнавство: підручник. К., 1998.
2. Академічне релігієзнавство: підручник / за ред. А. Колодного. К., 2000.

3. Філософія: підручник / За загальною редакцією Горлача М. І., Кременя В. Г., Рибалка В. К. – Харків: Консум, 2001.

4. Основи філософських знань. Філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: підручник / За загальною редакцією Горлача М. І., Кременя В. Г., Ніколаєнко С. М., Требіна М. П. та ін. – Київ: Центр учбової літератури, 2008.

Тестові питання

1. Епоха Нового часу охоплює приблизно період:

- а) V–X ст. ;
- б) XVI–XVIII ст. ;
- в) I–IV ст. ;
- г) XIX–XXI ст.

Правильна відповідь: б.

2. Однією з головних рис Нового часу є:

- а) домінування міфології;
- б) розвиток наукового мислення;
- в) відсутність філософії;
- г) повна відмова від релігії.

Правильна відповідь: б.

3. Реформація найбільше вплинула на:

- а) буддизм;
- б) іслам;
- в) християнство;
- г) індуїзм.

Правильна відповідь: в.

4. Автор 95 тез, що започаткували Реформацію:

- а) Жан Кальвін;
- б) Мартін Лютер;
- в) Томас Мор;
- г) Френсіс Бекон.

Правильна відповідь: б.

5. Раціоналізм у філософії Нового часу пов'язаний з іменем:

- а) Декарт;
- б) Будда;
- в) Конфуцій;
- г) Фома Аквінський.

Правильна відповідь: а.

6. «Cogito ergo sum» («Я мислю, отже я існую») належить:

- а) Джону Локку;
- б) Рене Декарту;

- в) Імануїлу Канту;
- г) Спінозі.

Правильна відповідь: б.

7. Емпіризм у Новий час розвивали:

- а) Бекон і Локк;
- б) Декарт і Спіноза;
- в) Платон і Арістотель;
- г) Кант і Гегель.

Правильна відповідь: а.

8. Френсіс Бекон відомий як засновник:

- а) схоластики;
- б) індуктивного методу;
- в) містицизму;
- г) буддизму.

Правильна відповідь: б.

9. Просвітництво XVIII ст. характеризується:

- а) посиленням теократії;
- б) культом розуму і науки;
- в) відмовою від освіти;
- г) домінуванням магії.

Правильна відповідь: б.

10. Вольтер відомий як:

- а) середньовічний богослов;
- б) філософ Просвітництва;
- в) буддійський монах;
- г) імператор Риму;

Правильна відповідь: б.

11. Основна ідея деїзму полягає в тому, що:

- а) Бог не існує;
- б) Бог створив світ, але не втручається в нього;
- в) світ створений випадково;
- г) існує багато богів.

Правильна відповідь: б.

12. Пантеїзм ототожнює:

- а) Бога і державу;
- б) Бога і природу;
- в) людину і церкву;
- г) релігію і політику;

Правильна відповідь: б.

13. Барух Спіноза був представником:

- а) деїзму;
- б) пантеїзму;
- в) атеїзму;
- г) схоластики.

Правильна відповідь: б.

14. Імануїл Кант пов'язаний із:

- а) критикою розуму та релігії;
- б) буддійською філософією;
- в) ісламською теологією;
- г) античною міфологією.

Правильна відповідь: а.

15. У Новий час формується ідея:

- а) повної залежності людини від церкви;
- б) автономії людського розуму;
- в) відсутності моралі;
- г) відмови від освіти.

Правильна відповідь: б.

16. Однією з головних цінностей Просвітництва є:

- а) авторитет традиції;
- б) свобода і рівність;
- в) фаталізм;
- г) містицизм.

Правильна відповідь: б.

17. Томас Гоббс відомий як автор концепції:

- а) природного стану і суспільного договору;
- б) карми;
- в) нірвани;
- г) апокаліпсису.

Правильна відповідь: а.

18. Джон Локк вважав, що знання походить із:

- а) вроджених ідей;
- б) досвіду;
- в) одкровення;
- г) інтуїції лише.

Правильна відповідь: б.

19. Релігія в епоху Просвітництва:

- а) повністю зникла;
- б) піддалася раціональній критиці;

- в) стала єдиною наукою;
- г) не змінювалася.

Правильна відповідь: б.

20. Загальна тенденція Нового часу:

- а) посилення магічного мислення;
- б) секуляризація та розвиток науки;
- в) повернення до міфології;
- г) заперечення філософії.

Правильна відповідь: б.

Тема 15. Релігійність як суспільний феномен XX–XXI ст.

Заняття з теми «Релігійність як суспільний феномен XX–XXI століття» спрямоване на формування у студентів комплексного розуміння трансформації релігії в умовах сучасного глобалізованого, науково-технічного та інформаційного суспільства. Особлива увага приділяється взаємодії наукової та релігійної картин світу, появі нових релігійних рухів, а також змінам у структурі сучасної духовності.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на особливості XX–XXI століття як епохи інтенсивного діалогу між наукою та релігією. Важливо усвідомити, що сучасна релігійність формується в умовах плюралізму світоглядів, секуляризації та одночасного зростання інтересу до духовних практик.

Особливу увагу слід приділити співвідношенню наукової та релігійної картин світу як двох різних, але взаємодіючих способів осмислення реальності. Студентам необхідно проаналізувати: наукову картину світу як систему раціонального знання про природу, суспільство і людину; релігійну картину світу як духовно-ціннісне осмислення буття; точки їхнього перетину у сучасній філософії, космології та антропології.

У межах теми важливо розглянути теософські моделі світу, представлені Оленою Блаватською та Анні Безант, які намагалися синтезувати релігійні, філософські та містичні традиції Сходу і Заходу.

Окрему увагу слід приділити ідеям еволюційної духовності та трансформізму Тейяр де Шардена, який розглядав розвиток світу як процес духовної еволюції, спрямованої до «точки Омега».

Також студентам рекомендується звернути увагу на енергетичні та космічні концепції в науковій думці, пов'язані з іменами: Михайло Ломоносова; Ніколи Тесли; Томаса Едісона; Володимира Вернадського.

Важливо усвідомити, що сучасна релігійність включає широкий спектр нових релігійних течій, які виникли в умовах глобалізації та культурного обміну. Студентам слід розглянути: неохристиянські рухи; неоіндуїзм;

необуддизм; неоязичництво; езотеричні та синтетичні релігійні об'єднання; сайєнтологічні рухи; нові релігійні культи та нетрадиційні практики.

Особливу увагу слід приділити причинам виникнення нових релігійних рухів, серед яких: криза традиційних релігійних інституцій глобалізація та культурний синтез; пошук нових духовних практик; вплив масової культури та інформаційного суспільства.

Під час підготовки до семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та рекомендовану літературу; виписати основні поняття (нові релігійні рухи, синкретизм, неорелігії, секуляризація); скласти схему класифікації сучасних релігійних течій; підготувати повідомлення про теософію Олена Блаватська; проаналізувати концепцію духовної еволюції П'єр Тейяр де Шарден; дослідити причини появи нових релігійних рухів; підготувати приклади неорелігій в Україні та світі; порівняти традиційні та нетрадиційні релігійні системи.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися принципів наукової об'єктивності, критичного аналізу та толерантності, розглядаючи релігійність як динамічний і багатовимірний феномен сучасного суспільства.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати особливості сучасної релігійності, розуміти причини виникнення нових релігійних рухів, характеризувати основні неорелігійні течії та оцінювати роль релігії у глобалізованому світі.

Основна література

1. Аляєв Г. Є., Горбань О. В., Мешков В. М. Лекції з релігієзнавства: Навчальний посібник. – К., 1996.
2. Віллем Ж.-П. Європа та релігії. Ставки ХХІ століття / Пер. з франц. – К., 2006
3. Яроцький П.Л. Релігієзнавство (Сучасні релігійні процеси у світі й Україні). – К.: Кондор, 2013.
4. Дудар Н., Пилипович Л. Нові релігійні течії в Україні. – К., 2001.
5. Петрик В.М., Ліхтенштейн Є.В., Сьомін С.В. та ін. Новітні та нетрадиційні релігії, містичні рухи у суспільно-політичній сфері України. – К., 2002.
6. Єленський В. Українське суспільство і секти // Людина і світ. – 1998. – № 9. – С. 9–12.
7. Арестов В.М., Мудрик І.О. Нетрадиційні релігії: суть і спрямування. – К., 1990.
8. Про свободу совісті та релігійні організації: Закони України // Закон України. К., 1996 – Т. 1.
9. Гуманізм і демократизм законодавчих ініціатив в сфері свободи совісті. – К., 2004.

10. Безант А. Аватар / А. Безант [Електроний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.theosophy.ru/lib/ayataras.htm>
11. Академічне релігієзнавство : підручник / за ред. А. Колодного. - К. : Світ Знань, 2000.
12. Компанієць Л. В. В океані божественних інкарнацій, або «кола» еволюції А. Безант / Л. В. Компанієць // Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Українське релігієзнавство. 2014. № 69. С. 131-144.
13. Конституція України. – К., 1996. – Ст. 35. Кочан Н. Уроки екуменізму // Людина і світ. – 1995. – № 8
14. Филипович Л. О. Новітні релігійні течії: український контекст (огляд, документи, переклади). – К., 2000.

Тестові питання

1. Для релігійності ХХ–ХХІ ст. характерним є:
 - а) повна ліквідація релігії;
 - б) секуляризація та одночасна трансформація релігії;
 - в) повернення до первісних вірувань;
 - г) зникнення віри у світі.Правильна відповідь: б.
2. Секуляризація означає:
 - а) посилення церковної влади
 - б) відокремлення релігії від держави та суспільних інститутів
 - в) злиття науки і релігії
 - г) повернення до язичництваПравильна відповідь: б.
3. Однією з тенденцій ХХ–ХХІ ст. є:
 - а) повна релігійна однорідність;
 - б) плюралізація релігійного життя;
 - в) зникнення конфесій;
 - г) заборона релігії.Правильна відповідь: б.
4. Поняття «постсекулярне суспільство» означає:
 - а) суспільство без релігії;
 - б) повернення або посилення ролі релігії в публічній сфері;
 - в) повну владу церкви;
 - г) ліквідацію культури.Правильна відповідь: б.
5. Однією з причин зростання релігійності у ХХ–ХХІ ст. є:
 - а) технічний прогрес як заперечення духовності;
 - б) пошук сенсу в умовах глобалізації та криз;

- в) відмова від освіти;
- г) знищення міст.

Правильна відповідь: б.

6. Глобалізація у сфері релігії сприяє:

- а) ізоляції релігій;
- б) міжрелігійному діалогу та взаємовпливу;
- в) забороні культів;
- г) зникненню вірувань.

Правильна відповідь: б.

7. Релігійний плюралізм означає:

- а) існування лише однієї релігії;
- б) різноманітність релігій і конфесій у суспільстві;
- в) заборону нових релігій;
- г) відсутність віри.

Правильна відповідь: б.

8. Нетрадиційні релігійні рухи найчастіше називають:

- а) ортодоксією;
- б) новими релігійними рухами;
- в) схоластикою;
- г) догматикою.

Правильна відповідь: б.

9. До нових релігійних рухів належать:

- а) буддизм і індуїзм;
- б) синкретичні та езотеричні течії;
- в) іудаїзм і іслам;
- г) антична міфологія.

Правильна відповідь: б.

10. Однією з ознак сучасної релігійності є:

- а) зникнення індивідуальної віри;
- б) індивідуалізація релігійного досвіду;
- в) повна уніфікація віри;
- г) відсутність релігійного вибору;

Правильна відповідь: б.

11. «Релігія без церкви» найчастіше означає:

- а) атеїзм;
- б) індивідуальну духовність поза інституціями;
- в) державну релігію;
- г) заборону віри.

Правильна відповідь: б.

12. Однією з функцій релігії у XX–XXI ст. залишається:

- а) виключно політична влада;
- б) духовно-ціннісна орієнтація;
- в) військова функція;
- г) економічне управління.

Правильна відповідь: б.

13. Фундаменталізм у релігії – це:

- а) повна відмова від віри;
- б) буквальне дотримання релігійних текстів і традицій;
- в) наукова критика релігії;
- г) філософський атеїзм.

Правильна відповідь: б.

14. Міжрелігійний діалог спрямований на:

- а) конфлікт між релігіями;
- б) взаєморозуміння та співпрацю;
- в) заборону віри;
- г) створення однієї релігії.

Правильна відповідь: б.

15. У XX–XXI ст. спостерігається:

- а) зникнення релігійної ідентичності;
- б) трансформація традиційних релігій;
- в) заборона конфесій;
- г) відсутність віровчення.

Правильна відповідь: б.

16. Секулярне суспільство – це:

- а) суспільство, де релігія повністю контролює державу;
- б) суспільство з відокремленням релігії від держави;
- в) суспільство без культури;
- г) суспільство без моралі.

Правильна відповідь: б.

17. Одним із викликів сучасної релігійності є:

- а) відсутність інформації
- б) радикалізація релігійних рухів
- в) зникнення освіти
- г) відсутність технологій

Правильна відповідь: б.

18. Сучасна духовність часто має характер:

- а) виключно інституційний;
- б) гібридний і синкретичний;

- в) повністю атеїстичний;
- г) виключно політичний.

Правильна відповідь: б.

19. Релігійність у XX–XXI ст. найчастіше:

- а) зникає повністю;
- б) змінює форми прояву;
- в) не змінюється;
- г) стає лише науковою.

Правильна відповідь: б.

20. Загальна тенденція сучасної релігійності:

- а) деградація культури;
- б) поєднання традиції та модерності;
- в) повна заборона віри;
- г) відсутність духовності.

Правильна відповідь: б.

Тема 16. «Свобода совісті» у релігійному контексті

Заняття з теми «Свобода совісті у релігійному контексті» спрямоване на формування у студентів системного розуміння свободи совісті як базового принципу сучасного демократичного суспільства, що регулює взаємовідносини між особою, релігією та державою. Особлива увага приділяється філософським, правовим і соціокультурним аспектам реалізації свободи релігії в умовах плюралізму світоглядів.

Під час підготовки до семінару студентам необхідно звернути увагу на те, що свобода совісті є складним суспільним феноменом, який охоплює не лише право людини на вільний вибір релігії або атеїстичного світогляду, але й право на зміну переконань, практикування або непрактикування релігії. Важливо усвідомити, що свобода совісті є одним із ключових прав людини, закріплених у міжнародному праві.

У межах теми необхідно розглянути зміст основних категорій: **свобода совісті** як загальне право людини на світоглядний вибір; **свобода релігії** як право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної; **свобода в релігії** як можливість внутрішнього вибору в межах певної конфесії.

Студентам слід звернути увагу на принцип толерантності як основу міжрелігійного співіснування, що передбачає повагу до різних віровизнань, відсутність дискримінації та відмову від насильницького нав'язування світогляду. У цьому контексті важливо також розглянути політику ненасильства як соціально-етичний принцип взаємодії між релігійними спільнотами.

Окрему увагу слід приділити ролі держави як гаранта свободи совісті. Студентам необхідно проаналізувати: конституційні засади свободи совісті; принцип світськості держави; рівність релігійних організацій перед законом; недопущення втручання держави у внутрішнє життя Церкви; забезпечення прав релігійних меншин.

Важливим аспектом теми є аналіз державної політики щодо релігійного життя в Україні, яка базується на принципах демократизму, плюралізму та міжконфесійного діалогу. Студентам слід звернути увагу на сучасні виклики у сфері державно-церковних відносин.

Під час підготовки до семінару студентам рекомендується: опрацювати конспект лекції та нормативно-правові акти щодо свободи совісті; виписати основні поняття (свобода совісті, свобода релігії, світська держава, толерантність); підготувати схему співвідношення понять «свобода совісті» – «свобода релігії» – «свобода в релігії»; проаналізувати конституційні гарантії релігійної свободи; підготувати приклади реалізації принципу толерантності в сучасному суспільстві; дослідити державну політику України у сфері релігії; підготувати есе щодо ролі свободи совісті в демократичному суспільстві.

Під час семінарського заняття важливо дотримуватися принципів наукової об'єктивності, правової обґрунтованості та толерантності, розглядаючи свободу совісті як фундаментальну цінність сучасної цивілізації.

У результаті опрацювання теми студенти повинні знати сутність свободи совісті, розуміти її правовий та соціальний зміст, характеризувати роль держави у забезпеченні релігійних прав громадян, аналізувати принципи толерантності та оцінювати стан свободи релігії в сучасній Україні.

Питання для обговорення на семінарі

1. Свобода совісті як соціально-правовий феномен.
2. Історичний розвиток ідеї свободи совісті.
3. Співвідношення понять «свобода совісті» і «свобода релігії».
4. Поняття «свобода в релігії».
5. Роль толерантності у сучасному суспільстві.
6. Держава як гарант свободи совісті.
7. Конституційні засади свободи совісті в Україні.
8. Світськість держави та релігійний плюралізм.
9. Права релігійних організацій.
10. Міжконфесійні відносини в сучасній Україні.
11. Релігійна свобода і права людини.
12. Виклики реалізації свободи совісті в глобалізованому світі.
13. Толерантність як морально-етичний принцип.
14. Релігія і держава: моделі взаємодії.

Теми для дискусій

1. Чи є свобода совісті абсолютною чи обмеженою?
2. Межі релігійної свободи в демократичному суспільстві.
3. Чи може держава бути повністю нейтральною до релігії?
4. Толерантність: цінність чи політична необхідність?
5. Свобода релігії і безпека держави: конфлікт чи баланс?
6. Роль релігійних організацій у політичному житті.
7. Чи можливе повне розділення Церкви і держави?
8. Релігійна свобода в умовах війни та криз.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати есе: «Свобода совісті як основа демократичного суспільства».
2. Проаналізувати співвідношення понять «свобода совісті» і «свобода релігії».
3. Дослідити конституційні гарантії релігійної свободи в Україні.
4. Підготувати приклади реалізації принципу толерантності.
5. Охарактеризувати роль держави у забезпеченні релігійних прав.
6. Розглянути сучасні моделі державно-церковних відносин.
7. Підготувати повідомлення про релігійний плюралізм в Україні.
8. Проаналізувати проблеми свободи совісті в сучасному світі.

Теми рефератів та індивідуальних повідомлень

1. Державні гарантії свободи віровизнань в сучасній Україні.
2. Свобода совісті: зміст та структура.
3. Стратегії сучасної політики щодо релігії та Церкви.
4. Свобода буття релігії: індивідуальний вимір.
5. Толерантність як філософсько-світоглядна проблема.
6. Релігійна свобода у міжнародному праві.
7. Світськість держави як принцип демократії.
8. Міжконфесійний діалог у сучасному світі.
9. Права релігійних меншин.
10. Свобода совісті та глобалізаційні процеси.

Очікувані результати навчання

Після опрацювання теми студент повинен:

- знати сутність свободи совісті як правового і соціального феномену;
- розуміти співвідношення свободи совісті, свободи релігії та свободи в релігії;
- аналізувати роль держави у забезпеченні релігійних прав; пояснювати принципи толерантності та ненасильства;

- оцінювати стан релігійної свободи в Україні та світі;
- усвідомлювати значення свободи совісті для розвитку демократичного руху.

Основна література:

1. Академічне релігієзнавство : підручник / за ред. А. Колодного. К. : Світ Знань, 2000.
2. Лобовик Б. О. Релігієзнавство в поняттєво-категоріальних вимірах // Релігієзнавство: предмет, структура, методологія. К., 1996.
3. Бабій М. Ю. Свобода совісті: філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення. К., 1994.
4. Релігійна свобода: природа, правові і державні гарантії. К., 1999.
5. Єленський В. Державно-церковні взаємини на Україні (1917-1990). – К., 1991.
6. Мchedлов М. П. Політика і релігія. М., 1987.
7. Стратегії розвитку України: теорія і практика /за ред. Васюка О. С. – К., 2002.
8. Колодний А. Релігійні процеси в Україні: реалії сьогодення // Релігія і церква в контексті реалій сьогодення. К., 1995.
9. Шуба О. В. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). К., 1999.
10. Здіорук С. І. Етноконфесійна ситуація в Україні та міжцерковні конфлікти. К., 1993.
11. Україна на зламі історичних епох: Державотворчий процес 1985-1999. – К., 2000.
12. Яроцький П. Л. Релігієзнавство (Сучасні релігійні процеси у світі й Україні). – К.: Кондор, 2013.
13. Бабій М. Ю. Свобода совісті: філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення. – К., 1994.
14. Релігієзнавство: словник термінів і понять. – Л.: ЛьвДУВС, 2013.

Тестові питання

1. Свобода совісті означає:
 - а) обов'язкове дотримання однієї релігії;
 - б) право людини самостійно обирати релігійні переконання або не мати їх;
 - в) контроль держави над вірою;
 - г) заборону релігії.Правильна відповідь: б.
2. Свобода совісті належить до:
 - а) економічних прав;
 - б) політичних привілеїв;

- в) основних прав і свобод людини;
- г) військових обов'язків.

Правильна відповідь: в.

3. Релігійна свобода включає:

- а) лише право сповідувати релігію;
- б) право змінювати релігію і поширювати віру;
- в) обов'язок відвідувати церкву;
- г) заборону критики релігії.

Правильна відповідь: б.

4. Відокремлення церкви від держави означає:

- а) злиття релігії та політики;
- б) незалежність релігійних організацій і державних інститутів;
- в) заборону релігії;
- г) контроль церкви над законом.

Правильна відповідь: б.

5. Секулярна держава – це:

- а) держава з офіційною релігією;
- б) держава, де релігія відокремлена від влади;
- в) теократія;
- г) монархія.

Правильна відповідь: б.

6. Дискримінація за релігійною ознакою означає:

- а) рівність усіх віруючих;
- б) обмеження прав людини через її релігію;
- в) свободу вибору віри;
- г) релігійний плюралізм.

Правильна відповідь: б.

7. Релігійний плюралізм означає:

- а) існування однієї релігії;
- б) заборону нових вірувань;
- в) співіснування різних релігій у суспільстві;
- г) відсутність віри.

Правильна відповідь: в.

8. Міжнародний документ, що гарантує свободу совісті:

- а) Коран;
- б) Біблія;
- в) Загальна декларація прав людини;
- г) Талмуд.

Правильна відповідь: в.

9. Стаття, яка стосується свободи релігії у міжнародному праві, передбачає:

- а) обов'язкову віру в Бога;
- б) право змінювати релігію;
- в) заборону релігійних символів;
- г) державну релігію.

Правильна відповідь: б.

10. Теократія – це:

- а) відокремлення церкви від держави;
- б) влада релігійних інститутів у державі;
- в) атеїстична система;
- г) демократична форма правління.

Правильна відповідь: б.

11. Атеїзм у контексті свободи совісті є:

- а) обов'язковою позицією;
- б) одним із можливих світоглядних виборів;
- в) державною релігією;
- г) формою культу.

Правильна відповідь: б.

12. Релігійна толерантність означає:

- а) примус до віри;
- б) повагу до інших релігійних переконань;
- в) заборону інших релігій;
- г) відсутність релігії.

Правильна відповідь: б.

13. Порушення свободи совісті проявляється у:

- а) рівному доступі до релігій;
- б) забороні певної релігії;
- в) міжрелігійному діалозі;
- г) плюралізмі.

Правильна відповідь: б.

14. Свобода совісті включає:

- а) лише право вірувати;
- б) право вірувати, не вірувати і змінювати переконання;
- в) обов'язкову участь у релігійних обрядах;
- г) контроль держави над вірою.

Правильна відповідь: б.

15. У сучасному суспільстві свобода совісті пов'язана з:

- а) монополією однієї церкви;
- б) демократичними цінностями;

- в) заборonoю релігії;
- г) теократією.

Правильна відповідь: б.

16. Релігійна свобода НЕ включає:

- а) право сповідувати релігію;
- б) право змінювати віру;
- в) право примушувати інших до віри;
- г) право не сповідувати жодної релігії.

Правильна відповідь: в.

17. Однією з умов свободи совісті є:

- а) державна цензура релігії;
- б) правова рівність громадян;
- в) заборона релігійних організацій;
- г) контроль церкви над школами.

Правильна відповідь: б.

18. Свобода совісті найчастіше порушується у:

- а) демократичних державах;
- б) авторитарних та тоталітарних режимах;
- в) відкритих суспільствах;
- г) плюралістичних системах.

Правильна відповідь: б.

19. Важливим аспектом свободи совісті є:

- а) примусова релігійність;
- б) внутрішня духовна автономія людини;
- в) заборона віри;
- г) контроль релігії державою.

Правильна відповідь: б.

20. Свобода совісті у сучасному світі є:

- а) застарілим поняттям;
- б) базовою цінністю прав людини;
- в) виключно релігійним терміном;
- г) формою ритуалу.

Правильна відповідь: б.

РОЗДІЛ III

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Для підготовки студента в рамках самостійної роботи необхідне більш поглиблене вивчення літератури, включаючи додаткову. Можна скористатися при проведенні самостійної роботи наведеним списком літератури, можна вдаватися до самостійного пошуку інформаційних джерел. Особлива увага повинна бути приділена репрезентації джерел, з якими працював студент. Переглядаючи літературу, слід виділити основні джерела з подібної тематики. Слід спочатку зупинитись на першоджерелах та монографіях, бажано останніх років видання. Потім слід звернутись до журнальних статей, словників, енциклопедій, Інтернет матеріалів. Необхідною умовою ефективної самостійної роботи студента є стислий конспект у вигляді дослівних тематичних виписок та фіксування принагідних ідей студента. Для подальшого цитування слід помічати джерело та сторінку. При написанні есе, рефератів, контрольних дослідницьких робіт потрібно, наводячи різні точки зору, концепції з того чи іншого приводу, вміти продемонструвати свою позицію. В самостійній роботі студента також дуже цінується самостійність підбору матеріалу та самостійність суджень. Позиція повинна науково сформулюватися та обґрунтовуватися. Одночасно викладення матеріалу повинно бути творчим, не переобтяженим цитуванням. Самостійна робота студента відображає його постійні навчальні зусилля, придбані наукові навички, рівень освіти, ерудиції.

Самостійна робота студентів

Теми та питання, що потребують самостійного опрацювання

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість Годин 2 та 4курс	Кількість Годин з/в 2 та 4 курс
1	Релігієзнавча пропедевтика Протестантська філософія у сучасному світі (реферат)	3/ 6	5/5
2	Феномен віри та його сутність (реферат)	3/ 6	5/5
3	Первісні релігійні вірування (реферат)	3 /6	5/5
4	Релігії Стародавнього Сходу (реферат)	3/ 6	5/5
5	Антична релігійна картина світу (обговорення)	3/ 6	5/5
6	Іудаїзм (доповідь, обговорення)	3/ 6	5/5
7	Релігії Індії (Індуїзм) (реферат)	3/2	5/5
8	Будизм (обговорення)	3/2	5/5
9	Раннє християнство (обговорення) та його еволюція	3/2	5/5
10	Православ'я (обговорення)	3 /2	5/5
11	Католицизм (реферат)	3 /2	5/5
12	Протестантизм (обговорення)	3/ 3	5/5
13	Іслам	3/ 3	6/6
14	Історія релігійних ідей: релігійно-філософські погляди епохи Нового часу	3/ 2	6/6
15	Релігійність як суспільний феномен XX–XXI ст.	2/ 3	6/6
16	Проблема “Свобода совісті” у релігійному контексті	1/ 3	6/6
	Разом	45 / 60	84/84

Написання контрольної роботи з курсу «Релігієзнавство»

Студент самостійно обирає тему та консулюється у викладач що до науково-дослідної літератури та розробляє план. Окрім науково-дослідницької літератури студент зобов'язаний ознайомитись та використовувати першоджерел – праць мислителів, періодичних видань та інше. Робота оформляється згідно з існуючими вимогами.

Структура роботи (рекомендований загальний об'єм – 0,3-0,5 друкарського аркуша (13-20 тисяч знаків):

Титульна сторінка. План роботи

Текст : а)вступ, б)2-3 розділу, в)висновки

Список використаної літератури (рекомендовано не менш 5 джерел).

Теми для контрольних робіт

1. Походження релігії: основні теорії та концепції.
2. Структура і функції релігії в суспільстві.
3. Міфологія та її роль у формуванні релігійних уявлень.

4. Первісні форми вірувань: анімізм, тотемізм, магія, фетишизм.
5. Національні релігії стародавнього світу.
6. Особливості релігії Стародавнього Єгипту.
7. Релігійні вірування античної Греції та Риму.
8. Індуїзм: основні ідеї, культи та традиції.
9. Буддизм як світова релігія.
10. Конфуціанство та його вплив на культуру Китаю.
11. Даосизм: філософія та релігійна практика.
12. Іудаїзм: історія виникнення та основи віровчення.
13. Християнство: виникнення та етапи розвитку.
14. Біблія як священна книга християнства.
15. Напрями християнства: православ'я, католицизм, протестантизм.
16. Релігія і мораль: взаємозв'язок та суперечності.
17. Релігія і наука: історія взаємин.
18. Релігія та мистецтво.
19. Свобода совісті та віросповідання в сучасному світі.
20. Держава і церква: моделі взаємовідносин.
21. Релігія в сучасному українському суспільстві.
22. Новітні релігійні рухи та секти.
23. Релігійний фанатизм і проблеми толерантності.
24. Міжрелігійний діалог у глобалізованому світі.
25. Релігійні конфлікти: причини та шляхи подолання.
26. Секуляризація та сучасні тенденції розвитку релігії.
27. Атеїзм і вільнодумство в історії людства.
28. Релігійна символіка та обрядовість.
29. Роль релігії у формуванні світогляду людини.
30. Етика світових релігій: спільне та відмінне.
31. Християнські свята та їх культурне значення.
32. Релігійні традиції українського народу.
33. Релігія та глобальні проблеми людства.
34. Майбутнє релігії у ХХІ столітті.

РОЗДІЛ IV

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПИСЬМОВОГО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ. ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАЛІКУ

1. Межі і риси релігієзнавства.
2. Філософсько-герменевтичне осмислення поняття “релігія”.
3. Міфологія та релігія.
4. Релігія та атеїзм в сучасному світі.
5. Проблема суті і природи релігії.
6. Типологія релігій.
7. Внутрішня і зовнішня структура релігії.
8. Особливості релігійної віри.
9. Проблема походження релігії в історії релігієзнавчої думки.
10. Еволюція первісних релігійних вірувань.
11. Типологія первісних вірувань.
12. Надприродне в структурі релігійної свідомості.
13. Історія виникнення етнічних релігій.
14. Етнічні, народні та національні релігії: порівняльний аналіз.
15. Релігії Стародавнього Ірану.
16. Різновиди історичних форм релігії.
17. Міфи Давньої Індії.
18. Релігії Індії: джайнізм.
19. Витоки індуїзму.
20. Особливості сучасного індуїзму.
21. Обряди та ритуали Стародавньої Індії.
22. Конфуціанство.
23. Міфологія Китаю
24. Лао-цзи та даосизм.
25. Класичний синтоїзм як національна релігія Японії
26. Буддизм: історія віровчення та культу.
27. Сучасні течії буддизму та їх особливості.
28. Дзен-буддизм у сучасному світі.
29. Техніки медитації буддизму.
30. Образ Будди у класичному буддизмі.
31. Особливості віровчення та культу іудаїзму.
32. Іудаїзм у сучасному світі.

33. Догмати іудаїзму.
34. Історія виникнення та становлення християнства.
35. Ідейні джерела християнства.
36. Вчення про гріхопадіння.
37. Суть християнської ідеї спасіння.
38. Еволюція православної філософії.
39. Основи православного віровчення.
40. Культ святих у православ'ї.
41. Православ'я в сучасній Україні.
42. Сучасні течії та напрямки католицизму.
43. Історія виникнення та специфіка віровчення католицизму.
44. Греко-католицизм: історія виникнення.
45. Протестантизм: доктрина, ритуал, організація.
46. Основні етапи еволюції протестантизму.
47. Протестантська філософія у сучасному світі.
48. Основні напрямки розвитку протестантської філософії.
49. Особливості ісламу як світової релігії.
50. Історія виникнення ісламу.
51. Основи мусульманського віровчення.
52. Основні напрямки в ісламі.
53. Релігійні течії ХХ століття.
54. Умови та причини виникнення нових релігій.
55. Синтетичні релігії та їх догмати.
56. Особливості тоталітарних сект.
57. Особливості світських релігій.
58. Суспільний статус релігії: ціннісний вимір.
59. Релігія і суспільство.
60. Роль релігії в змінах суспільного життя.
61. Державні гарантії свободи в сучасній Україні.
62. Свобода совісті: зміст та структура.
63. Стратегії сучасної політики щодо релігії та Церкви.
64. Свобода буття релігії: індивідуальний вимір.
65. Толерантність як філософсько-світоглядна проблема.
66. Взаємовплив релігії і політики: функціональний вимір.
67. Теократична ідея походження влади: історичний контекст.
68. Держава і церква: основні типи відносин.
69. Державно-церковні відносини в сучасному соціокультурному просторі України.

РОЗДІЛ V

МЕТОДИ ТА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ З КУРСУ

Методи навчання

1. *Словесні методи*: лекція, пояснення, бесіда, дискусія, робота з навчальною і науковою літературою, самостійна робота.
2. *Практичні методи*: вправи, творчі роботи.
3. *Методи проблемного навчання*: виклад з елементами проблемності, проблемний виклад під час діалогу, евристичний, частково-пошуковий метод.

Методи контролю

Поточний контроль

- Оцінка знань студентів за контрольними програмними питаннями поточної та попередніх тем.
- Оцінка за виконання самостійних завдань
- Експрес-тестування за ключовими аспектами тем курсу.
- Поточний контроль (за результатами самостійної роботи)

Підсумковий контроль (залік)

Перевірка розуміння студентами теоретичного та практичного програмного матеріалу в цілому, здатність творчо використовувати накопиченні знання та вміння.

Підсумковий залік після 2 розділу.

Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання											Екзамен	Сума
Робота на семінарських заняттях/за темами								Контроль-на робота	Індиві-дуальне завдання	Разом		
1	2	3	4	5	6	7	8					
5	5	5	5	5	5	5	5	20	-	60	40	100

Критерії оцінювання успішності та результатів навчання з курсу «Релігієзнавство»

№	Форми навчальної діяльності	Кількість балів	Термін	Примітки
1	Участь у семінарських заняттях	40	постійно	
2	Виконання контрольної роботи	20		
3	Підсумковий контроль (залікова робота)	40		
	В С Ъ О Г О	100		
	Додаткові бали (бонуси):			
	Участь в конференціях, круглих столах	5		
	Виступ на конференції за наявності друкованої програми	10		
	Публікація тез доповіді або наукової статті	15		

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАСПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

1. Участь у семінарських заняттях (максимум 40 балів за 8 виступів):

Виступ з доповіддю 5 балів:

- виступ студента побудовано послідовно, системно, логічно;
- питання висвітлено всебічно та з урахуванням різних точок зору;
- під час виступів студент виявив глибоке знання змісту питання, вільно оперування філософськими термінами;
- відповіді повністю репрезентують додаткові питання, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу;

4 бали:

- виступ студента побудовано в цілому послідовно та логічно;
- питання висвітлено всебічно та у співставленні з основними точками зору;
- під час виступів студент виявив в цілому знання змісту питання, вільно оперування філософськими термінами;
- відповіді достатньо репрезентують додаткові питання, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу;

3 бали:

- виступ студента побудовано в цілому послідовно;
- питання достатньо висвітлено та у співставленні з окремими точками зору;
- під час виступів студент виявив певне знання змісту питання, оперування філософськими термінами;
- відповіді на додаткові питання не є повними, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу не завжди точні, мають похибки;

2 бали:

- виступ студента побудовано не завжди послідовно;
- питання достатньо висвітлено, проте відсутнє співставлення різних точками зору;
- під час виступів студент виявив фрагментарне знання змісту питання, оперування філософськими термінами викликало труднощі;
- відповіді на додаткові питання потребують уточнення, конкретизації, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні;

1 бал:

- виступ студента побудовано здебільшого стихійно;
- питання недостатньо висвітлено, відсутнє співставлення різних точками зору;
- під час виступів студент виявив роздуми про зміст питання, оперування філософськими термінами викликало значні труднощі;
- відповіді розпливчаті та виходять за межі додаткових питань, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;

0 балів: студент не підготував та не виступив з доповідями.

1.1 Відвідування лекцій (4 курс). Семінарів не заплановано:

3 бали: студент відвідав 90–100 % лекційних занять;

2 бали: студент відвідав 66–89 % лекційних занять; **1,5 бали:** студент відвідав 41–65 % лекційних занять; **1 бал:** студент відвідав 21–40 % лекційних занять;

0,5 балів: студент відвідав 1–20 % лекційних занять;

0 балів: студент не відвідував лекційні заняття

2. Виконання контрольної роботи.

Студент має виконати контрольну роботу з філософії, яка передбачена навчальним планом підготовки фахівців. Орієнтована тематика контрольних робіт подана в НМК. Контрольна робота має складатися з вступу, основної частини та висновків та містити список використаної літератури.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ:**20–17 балів:**

- студент всебічно обґрунтував актуальність теми роботи, чітко визначив мету та задачі, методологічну базу;
- студент продемонстрував глибоке знання змісту обраної теми, вільне оперування філософськими категоріями, провів глибокий філософський аналіз відповідних питань;
- глибоко і всебічно висвітлені знання з філософії, основних положень теоретичних першоджерел та відповідної літератури;

- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне та обґрунтоване бачення її сутності як творче переосмислення набутих знань;
- текст роботи викладено лаконічно, чітко, логічно та послідовно з формулюванням власних висновків;
- роботу написано грамотно, оформлено відповідно до вимог та демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.

16–13 балів:

- студент достатньо обґрунтував актуальність теми роботи, чітко визначив мету та задачі, методологічну базу;
- студент продемонстрував знання змісту обраної теми, оперування філософськими категоріями, провів філософський аналіз відповідних питань;
- в цілому висвітлені знання з філософії, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та відповідної літератури, проте допущені незначні помилки та окремі неточності у формулюваннях;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне бачення її сутності;
- текст роботи викладено послідовно, проте допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки не завжди обґрунтовані;
- роботу написано грамотно з використанням філософської фахової лексики, оформлено в цілому відповідно до вимог.

12–9 балів:

- студент надав певне обґрунтування актуальності теми роботи, визначив мету та задачі, методологічну базу;
- студент продемонстрував певне знання змісту обраної теми, виклавши основні її положення;
- висвітлені знання філософії, основних положень теоретичних першоджерел та рекомендованої літератури є фрагментарними та не завжди точними;
- здійснено поверхневий аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики;
- текст роботи викладено недостатньо послідовною, допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- робота, в цілому, написана грамотно, проте допущені помилки щодо її оформлення.

8–5 балів:

- актуальність теми недостатньо висвітлено, мета та задачі не мають чітких формулювань;

- студент продемонстрував роздуми з обраної теми, відсутність знаньосновних філософських категорій;
- текст роботи містить певні уявлення з філософії, основних положеньтеоретичних першоджерел та відповідної літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо обраної проблематики;
- текст роботи викладено фрагментарно, допущені значні неточності тапохибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- роботу написано з помилками та значними порушеннями щодо її оформлення.

4– 1 бал:

- студент надав спробу обґрунтування актуальності теми роботи, мета тазадачі дослідження не визначені;
- студент продемонстрував відсутність знань з обраної проблеми;
- робота містить певні уявлення з філософії, основнихположень теоретичних першоджерел та рекомендованої літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо обраної проблематики;
- текст роботи викладено фрагментарно, допущені значні неточності тапохибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- роботу написано з багатьма помилками та значними порушеннями щодоїї оформлення.

0 балів: робота відсутня

Студент допускається до підсумкового семестрового контролю, якщо він набере за результатами поточного контролю не менше 35 балів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.

Підсумкова залікова робота складається з двох питань, які мають на метіперевірити рівень знань студентів з дисципліни «Релігієзнавство».

Відповіді студента на кожне питання максимально оцінюється 20 балами.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ**20–16 балів:**

- студент продемонстрував глибоке знання змісту залікового питання, вільне оперування релігієзнавчими та філософськими категоріями, провів глибокий філософсько-культурологічний аналіз означеної проблеми;

- глибоко і всебічно висвітлені знання з історії релігійної культури, розкритосновні положення та всебічно висвітлив релігійні вчення певного історичного етапу;
- відповідь повністю репрезентує певну філософсько-релігієзнавчу проблему, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне та обґрунтоване бачення її сутності як творче переосмислення набутих знань;
- відповідь побудована лаконічно, чітко, логічно та послідовно з формулюванням власних висновків;
- відповідь містить співставлення різних сучасних підходів до вирішення певної проблеми, критичний їх аналіз;
- відповідь написана грамотно та демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.

15–12 балів:

- студент продемонстрував знання змісту питання, оперування основними релігієзнавчими та філософськими категоріями, аргументовано виклав означену проблему;
- в цілому висвітлено знання з історії релігійних вчень, розкрита їх специфіка та особливості виникнення та формування, основних положень теоретичних першоджерел та рекомендованої літератури, проте допущені незначні помилки та окремі неточності у формулюваннях;
- відповідь репрезентує певну філософсько-релігійну проблему, але тема розкрита не повністю, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу не є достатніми;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне бачення її сутності;
- відповідь побудована лаконічно та послідовно, проте допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки не завжди обґрунтовані;
- відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми;
- відповідь написана грамотно з використанням фахової (релігієзнавчої) лексики.

11–8 балів:

- студент продемонстрував певне знання змісту екзаменаційного питання, виклавши основні положення означеної проблеми;
- висвітлені знання з історії релігії, вчень, основних положень теоретичних першоджерел та рекомендованої літератури є фрагментарними та не завжди точними;

- відповідь побудована навколо певної філософсько-релігійнознавчої проблеми, але посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні;

- здійснено поверхневий аналіз щодо означеної проблематики;
- відповідь є недостатньо послідовною, допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- відповідь, в цілому, написана грамотно.

7–5 балів:

- студент продемонстрував роздуми з екзаменаційного питання, відсутність знань основних філософських категорій;
- відповідь містить певні уявлення з історії релігій, вчень, основних положень теоретичних першоджерел та рекомендованої літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики;
- відповідь є фрагментарною, допущені значні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- відповідь написана з помилками.

4–1 балів:

- студент продемонстрував відсутність знань з підсумкових питань;
- відповідь містить певні уявлення з історії релігій, основних положень теоретичних першоджерел та рекомендованої літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;
- відсутній аналіз означеної теми, проблематики;
- відповідь є фрагментарною, відсутня логіка викладу матеріалу та власні висновки;
- відповідь написана з багатьма помилками.

0 балів: відповідь відсутня

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
		для заліку
90–100		зараховано
70–89		
50–69		
1–49		не зараховано

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Академічне релігієзнавство: Підручник / За ред. А. Колодного. – К.:Світ Знань, 2000.
2. Калінін Ю. А., Лубський В. І. Релігієзнавство. – К., 2002.
3. Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А. Релігієзнавство. – К., 2001.
4. Історія релігій в Україні: Навчальний посібник / За ред. А. М. Колодного і П. Л. Яроцького. – К., 2001.
5. Історія релігії в Україні. В 2-х т. – К., 2000.
6. Релігієзнавство: предмет, структура, методологія. – К., 2000.
7. Безант А. Аватар / А. Безант [Електроний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.theosophy.ru/lib/avataras.htm>
8. Компанієць Л. В. Етимологічна реконструкція поняття «реінкарнація» / Л. В. Компанієць // Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Українське релігієзнавство. – 2013. – № 67. – С. 105–114.
9. Компанієць Л. В. Реконструкція релігійних ідей: античність. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. Випуск 50, с. 45–51. DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.50.6>
10. Компанієць Л. В. Ідея вічного життя античності, або у просторі філософських інтерпретацій. Вісник Львівського університету. Серія Філософсько-політологічні студії. 2024. Вип. 55. С. 123–130. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/55_2024/16
11. Компанієць Л. В. Концептуальна матриця ідеї вічного всесвіту Орігена: філософські інтерпретації. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія« Теорія культури і філософія науки». 2024. Вип 69. С. 32–39. <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/26112/23394>
12. Компанієць Л. В. Екзистенційні виміри ідеї вічного всесвіту: теологічні інтерпретації. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія« Теорія культури і філософія науки. 2024. Вип. 70. С. 25–32. <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/26638/23688>
13. Компанієць Л. В. Бредун І. Генеалогія релігійних ідей: архаїчна свідомість. Вісник Львівського університету. Серія Філософсько-політологічні студії. 2025. Вип. 58. С. 104–110. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/58_2025/14.pdf

14. Компанієць Л. В. Метаморфози ідеї реінкарнації: теософські парадигми та інтерпретації сучасності. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». 2025 (72), С. 22–27. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-72-03>. <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/28233/24746>

15. Компанієць Л. В. Воскресіння і перевтілення: феноменологія вічного життя в християнській культурі. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2026. Випуск 64, с. 132–140. DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.64.14>

Допоміжна

1. Kompaniets L. Geflimmer Der Reinkarnationsidee im Spiegel Der Alten Kulturen / L. Kompaniets // Wyższa szkoła integracji europejskiej Kielecka wyższa szkoła ekonomiczno-prawnicza. Filozofia – Prawo – Kultura. Szczecin – 2013. – P. 6–18.

2. Компанієць Л. В. «Колообіги» ідеї реінкарнації у вимірах Платонівських умоспоглядань / Л. В. Компанієць // Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Українське релігієзнавство. – 2013. – № 68. – С. 29–42.

3. Kompaniets L. «Eternal» soul apparel or travels to «subtle bodies» / L. Kompaniets // Europäische Fachhochschule / European applied sciences. – 2013. – № 12. Section 9. Religious studies. – P. 71–76.

4. Kompaniets L. Mystic-Philosophical Horizons the Idea of Reincarnation in Texts H. Blavatsky / L. Kompaniets // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences Scientific journal. – 2014. – № 1 (January-February). Volume 2. – P. 9–19.

5. Компанієць Л. В. В океані божественних інкарнацій, або «кола» еволюції А. Безант / Л. В. Компанієць // Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Українське релігієзнавство. – 2014. – № 69. – С. 131–144.

6. Компанієць Л. В. Історичні нитки ідеї реінкарнації / Л. В. Компанієць // Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Українське релігієзнавство. – 2014. – № 71–72. – С. 120–126.

7. Blavatsky H. The Secret Doctrine: The Synthesis of Science, Religion and Philosophy. 3 vols. / H.P. Blavatsky. – The Theosophical Publishing House, 1971. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sacred-texts.com/the/sd/>

8. Stevenson I. The pioneer of reincarnation Research / Ian Stevenson [Електронний ресурс]. – Режим доступа:
<http://www.doctorshangout.com/forum/topics/dr-ian-stevenson-the-pioneer>
9. Gestrich Chr. Unsterblichkeit der Seele? Aspekte zur Erneuerung evangelischer Eschatologie. *Deutsches Pfarrerblatt*. 2010. № 110. P. 582–586.
10. Goswell G. The eschatology of Malachi after Zecharia 14. *Journal of Biblical literature*. 2013. № 132. P. 625–638.
11. Haag E. Der Sonntag als Herrentag und die tausendjährige Christusherrschaft: Tradition und Interpretation in Offb 20, 1–10. *Trierer theologische Zeitschrift*. 2011. № 120. P. 26–45.
12. Hanegraaff W. J. Esotericism and the Academy: Rejected Knowledge in Western Culture. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 468 p.
13. Joseph G.K. Modern liberal theology has no Christian content: it is filled with Anti-Christian, Anti-Bible Deceptive Content. God Jesus Proof Academy, 2015. 32 p.
14. Joy J. The outpouring of the Holy Spirit in the Catholic Charismatic renewal: Theological interpretation of the experience. *Antiphon*. 2005. Vol. 9.2. P. 141–165.
15. Krans J., Lietaert Peerbolte L.J., Smit P.B. Paul, John, and Apocalyptic Eschatology: Studies in Honour of Martinus C. de Boer. BRILL, 2013. 326 p.
16. Lup J. R. Eschatology in a Secular Age: An Examination of the Use of Eschatology in the Philosophies of Heidegger, Berdyaev and Blumenberg : A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Department of Philosophy College of Arts and Sciences University of South Florida. USA, South Florida, 2013. URL: <http://scholarcommons.usf.edu/etd> (дата звернення: 17.05 2016)
17. Richmond Q.B. Road to eternal life. Xlibris Corporation, 2013. 482 p.
18. Robinson J. T. Asceticism, Eschatology, Opposition to Philosophy: The Arabic Translation and Commentary of Salmon Ben Yeroham on Qohelet (Ecclesiastes). Karaite Texts and Studies. BRILL, 2012. 645 p.
19. Röhser G. Erwählung und Vorherbestimmung im Epheserbrief. *Studien zum Neuen Testament und seiner Umwelt*. 2014. №. 39. P. 85–110.
20. Rusconi R. Antichrist and Antichrists: The Encyclopedia of Apocalypticism: Vol. 2: Apocalypticism in Western History and Culture. New York; London : Continuum, 2000. Vol. 2. P. 287–325.
21. Saudek D. Endlich: Eschatologie als interdisziplinäre Fragestellung. *Renovatio*. 2010. № 66. P. 38–48.
22. Saudek D. Science and Eschatology in the Open. *Universe Science & Christian Belief*. 2011. Vol. 23, No. 2. P. 133–157.

23. Shao J.T. Eschatology in the Old Testament. *ATA journal*. 2000. № 13. P. 27–45.
24. Steinbock A.J. Evidence in the phenomenology of religious experience: The Oxford Handbook of Contemporary Phenomenology / ed. Den Zahavi. Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 583–606.
25. Stinglhammer H. Eschatologie als Lebensstil. *Geist und Leben*. 2012. № 85. P. 331–340.
26. Theißen G. L'eschatologie de Jésus: expression d'un monothéisme radical?. *Revue d'histoire et de philosophie religieuses*. 2012. № 92. P. 555–571.
27. Thompson M. K. Kingdom come: revisioning Pentecostal eschatology. *Journal of Pentecostal Theology Supplemental Series*. Dorset, UK: Deo Publishing, 2010. No. 37.
28. Tzamalikos P. Origen: Philosophy of History & Eschatology. BRILL, 2007. 516 p.
29. Walls J. Cosmology and Eschatology: The Oxford Handbook of Eschatology. New York: Oxford University Press, 2008. P. 563–580.
30. Walls J.L. The Oxford Handbook of Eschatology. Oxford University Press, 2007. 744 p.
31. Wilkinson D. Christian Eschatology and the Physical Universe. Bloomsbury Publishing, 2010. 256 p.

**Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті,
відео-лекції, іншометодичне забезпечення**

1. <http://www.iep.utm.edu/> Internet Encyclopedia of Philosophy
2. <http://www.lib.uiowa.edu/> The University of Iowa Libraries' guide to Cultural studies resources.
3. <http://www.humfak.auc.dk> International Association for Communication and Cultural Research (IAMCR)
4. <http://www.nbuv.gov.ua/> Бібліотека ім. В. Вернадського
5. <http://lib-gw.univ.kiev.ua/> Бібліотека ім. Максимовича КНУ ім. Т. Шевченка
6. <http://www.filosof.com.ua/> Інститут філософії ім. Г. Сковороди
7. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/dict.html> Найвидатніші філософів світу та України
8. <http://plato.stanford.edu/> Філософська енциклопедія Станфордського університету. (Англійською мовою).
9. <http://www.utm.edu/research/iep/> Філософська Інтернет-енциклопедія. (Англійською мовою).

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному мережному режимі

Компанієць Лілія Вікторівна

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Навчально-методичний посібник

В авторській редакції

Підписано до розміщення 28.08.2026. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 6.03. Обсяг 1,665 Мб. Зам. № 450/26.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна